

<https://helda.helsinki.fi>

Helda

"Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi" :
Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa: Tutkimusraportti

Venninen, Tuulikki

2010

Venninen, T, Leinonen, J & Ojala, M 2010, "Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi" : Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa: Tutkimusraportti.

Työpapereita / Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca, Nro 2010:3, SOCCA

- Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus, Helsinki. <

http://www.socca.fi/julkaisut/tyopaperit/parasta_on_kun_yhteinen_kokemus_siirtyy_jaetuksi_iloksi_-_lapsen_osallisuus

>

<http://hdl.handle.net/10138/314819>

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi”

Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa

*Tuulikki Venninen, Jonna Leinonen ja
Mikko Ojala*

Socca

Pääkaupunkiseudun
sosiaalialan osaamiskeskus

*”Parasta on, kun yhteinen kokemus
siirtyy jaetuksi iloksi”*

Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa

Tutkimusraportti

Tuulikki Venninen, Jonna Leinonen ja Mikko Ojala

Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus
Työpapereita 2010:3

Ulkoasu: Jonna Leinonen
Kansi: Riitta Ropo
Kannen kuva: Pihla Venninen
Paino: Kopioniini

ISSN 1798-5269 (nid.)
ISSN 1798-5277 (pdf)
ISBN 952-5616-40-1(nid.)
ISBN 952-5616-41-X (pdf.)

Pdf-tiedosto www.socca.fi/julkaisut

Tiivistelmä

Tässä tutkimuksessa selvitettiin pääkaupunkiseudun päiväkotien työntekijöiden käsityksiä lasten osallisuudesta ja sen mahdollistamisesta päivähoitossa. Koko alueen kunnallista päiväkotikenttää koskeva, aikuistiimeille kohdistettu sähköinen kysely osoitettiin 2000 tiimille ja toteutettiin touko-kesäkuussa 2010. Kyselyn pohjana toimi saman vuoden tammikuussa Pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö VKK-Metron tutkimuspäiväkodeilleen suorittama pilottikysely, jossa avoimin kysymyksin selvitettiin henkilöstön ajatuksia lasten osallisuutta koskevista asioista.

Lasten osallisuuden käsite on noussut tutkimusaiheeksi myös varhaiskasvatuksessa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa (1989) määriteltyä lapsen oikeudet oikeudeksi suojaan ja turvaan (*protection*), tasa-arvoiseksi oikeudeksi yhteiskunnan voimavaroihin (*provision*) sekä oikeudeksi ilmaista itseään ja olla osallinen itseä koskevassa päätöksenteossa (*participation*) (Lasten oikeuksien yleissopimus, 1989). Alle kouluikäisten lasten osallisuutta on tutkittu kansainvälisesti esimerkiksi oppimisen (esim. Berthelsen, 2009), leikin (esim. Bae, 2009) ja aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksen näkökulmasta (esim. Emilson & Folkeson, 2006). Tämän tutkimuksen pääasiallinen näkökulma ovat osallisuuden tasot Shierin (2001) esittämän mallin mukaisesti.

Tämän kyselyn vastausprosentiksi tuli 56,04 %. Vastanneissa tiimeissä oli hoidossa yli 20 000 lasta ja niissä työskenteli lähes 4000 kasvatus- ja opetushenkilöstöön kuuluvaa työntekijää. Sekä määrällisiä että laadullisia tuloksia analysoitiin niille luonteenomaisilla analyysimenetelmillä. Määrällisen aineiston kohdalla se tapahtui lähinnä vertailemalla keskiarvoja ja tarkastelemalla muuttujien vastausjakaumia. Mittarin luotettavuutta tarkasteltiin tilastollisten tunnuslukujen valossa. Tarkastelun perusteella tutkimuskyselyn eri osiot mittaavat luotettavasti samaa asiaa eli lasten osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä.

Laadullisesta aineistosta eriteltiin asiakokonaisuuksia, joille annettiin koodinimet ja jotka ryhmiteltiin alaluokkiin, yläluokkiin ja pääluokkiin. Analyysissa lähdettiin tarkastelemaan aineistoa sekä lapsen osallisuuden ilmentäjänä että siitä näkökulmasta, millaista painotusta lasten osallisuus vaatii kasvatushenkilöstöltä. Laadullisen aineiston luotettavuudesta huolehdittiin kuvaamalla analyysin eteneminen tarkasti ja liittämällä tulosten esittelyyn yhteyteen runsaasti autenttisia lainauksia alkuperäisestä aineistosta. Lainaukset pyrittiin valitsemaan mahdollisimman erilaisista vastauksista ja niitä esittävien ilmiöiden painoarvo tuotiin esille muilla keinoin, esimerkiksi kvantifioimalla koodeja ja laskemalla niiden prosentuaalisia osuuksia.

Tulosten perusteella lasten osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa ei kaupunkien välillä eroa juurikaan toisistaan. Lasten osallisuuden ilmeneminen voitiin tiivistää kahdeksaan vastaajien esille nostamaan kohtaan: Oikeuteen iloita itsestään, saada tarpeet tyydytetyksi, oppimiseen aikuisen turvassa, vaikuttamiskokemuksiin, omatoimisuuden harjoitteluun, vastuuseen kasvamiseen, maailman yhteiseen tulkitsemiseen ja oikeuteen olla sellaisten aikuisten kasvatettavana, jotka kunnioittavat ja kuuntelevat häntä ja kiinnostuvat lapsen maailmasta yhä uudelleen. Aikuisten vaikutus lasten osallisuuden tukijana voitiin tiivistää neljään kulmakiveen: osallisuutta mahdollistavien olosuhteiden luomiseen, taitoon ja haluun kerätä lapsesta tietoa, kykyyn hyödyntää lapsilta saatavaa tietoa ja taitoon kehittää osallisuutta tukevia toimintatapoja omassa työssään.

Osallisuuden toteutumisen suurimpina esteinä vastaajat pitivät suuria lapsimääriä sekä vajaata ja vaihtuvaa henkilöstöä. Muina esteinä nousivat esille erityisesti kiire, aikataulutus, melu ja väsymys, joihin vaikuttamismahdollisuudet koettiin hyvin vaihtelevasti.

Sisältö

Esipuhe.....	3
Teoriataustaa	5
Osallisuus lapsen oikeutena.....	5
Osallisuus lapsen arjessa – lapsi osana ryhmää.....	5
Aikuinen osallisuuden mahdollistajana.....	7
Lapsen osallisuus tasomallin avulla kuvattuna	9
Tutkimuksen toteutus	13
Osallisuuskyselyn työstäminen	13
Otos.....	13
Määrällinen analyysi ja luotettavuustarkastelu	15
Laadullinen analyysi.....	15
Tulokset	17
Lapsen osallisuus.....	17
Lasten osallisuus toiminnassa	18
Osallistuminen suunnitteluun, arviointiin ja päätöksentekoon.....	19
Lasten tekemät aloitteet ja päätöksentekomahdollisuudet	22
Säännöt osallisuuden mahdollistajina ja esteinä	25
Leikkiä ja toimintaa määrittävät säännöt.....	25
Sosiaaliset säännöt	27
Aikuisen toimintaa koskevat säännöt	28
Millainen toiminta on kiellettyä päiväkotiryhmissä?	30
Lapsen osallisuuden esteet.....	31
Olosuhteet esteinä.....	31
Henkilöstöön liittyvät esteet	32
Muut lapsen kuulemisen esteet.....	34
Esteiden tarkastelua vaikuttamisen ympyrän kautta	35
Kiireen vähentäminen	36
Rutiinit ja perushoito.....	39
Ruokailu	39
Siirtymätilanteet	40
Päivälepo.....	42
Mitä lasten osallisuus edellyttää aikuiselta?.....	43
Aikuinen olosuhteiden rakentajana.....	45
Aikuinen lapselta saatavan tiedon hankkijana, tallentajana ja omassa toiminnassa joustajana.....	46
Aikuinen lapsen kanssa toimijana	49
Aikuinen osallisuutta tukevien toimintatapojen kehittäjänä	50
Mikä askarruttaa lasten osallisuudessa?.....	53
Johtopäätöksiä ja pohdintaa.....	56
Lapsen osallisuuden kulmakivet aikuisen toiminnassa	62
Lähteet:	66
Liitteet:.....	69

Lista kuvioista:

<i>Kuvio 1 - Osallisuuden tasomalli, Shier(2001)</i>	10
<i>Kuvio 2 - Lasten osallistumismahdollisuudet toiminnan suunnitteluun ja arviointiin ikäryhmittäin</i>	20
<i>Kuvio 3 - Leikkiin pääsyn kieltäminen on rangaistuksena ryhmässäänne</i>	26
<i>Kuvio 4 - Osallistavia sääntöjä</i>	28
<i>Kuvio 5 - Aikuisen toiminnan rajoittamisen suhde lasten tahallisiin sääntörikkomuksiin</i>	29
<i>Kuvio 6 - Osallisuuden esteet päiväkodissa vaikuttamisen ympärään sijoitettuna</i>	36
<i>Kuvio 7 - Lapsen vaikutusmahdollisuudet ruokailutilanteissa</i>	40
<i>Kuvio 8 - Lapsen vaikutusmahdollisuudet siirtymä- ja pukeutumistilanteissa</i>	41
<i>Kuvio 9 - Lasten omatoimisuus wc:ssä käynnissä vastaajatiimien mukaan</i>	42
<i>Kuvio 10 - Iän vaikutus lasten fyysisen ympäristön vaikutusmahdollisuuksiin</i>	46
<i>Kuvio 11 - Leikkitalut päiväkotiryhmissä</i>	51
<i>Kuvio 12 - Pienryhmät päiväkodeissa</i>	53

Lista taulukoista:

<i>Taulukko 1- Päiväkotitiimien vastausprosentit kaupungeittain</i>	14
<i>Taulukko 2 - Tiimien määrät lasten ikäjakauman mukaan</i>	14
<i>Taulukko 3 - Lasten määrä ryhmissä</i>	15
<i>Taulukko 4 - Lasten valinnanmahdollisuudet leikissä (jakaumat)</i>	18
<i>Taulukko 5 - Iän vaikutus lasten päätösvaltaan erilaisissa toiminnoissa (keskiarvo)</i>	19
<i>Taulukko 6 - Lasten osallistumismahdollisuudet sekä toiminnan suunnitteluun, että arviointiin</i>	21
<i>Taulukko 7 - Lapsen mahdollisuus jättäytyä pois toiminnasta</i>	21
<i>Taulukko 8 - Lasten aloitteet päiväkodissa</i>	23
<i>Taulukko 9 - Lasten vaikuttamistapoja päiväkotiryhmissä</i>	24
<i>Taulukko 10 - Sosiaalisten sääntöjen ryhmät</i>	27
<i>Taulukko 11 - Säännöt osallisuuden tasomallissa</i>	30
<i>Taulukko 12 - "Kiellettyä" toimintaa määrittäviä sääntöjä</i>	30
<i>Taulukko 13 - Lapsen vaikutusmahdollisuudet lepohetkellä</i>	43
<i>Taulukko 14 - Lapsen osallisuus varhaiskasvattajan tukemana</i>	44

Lista kuvista:

<i>Kuva 1 - Lapsen osallisuuden rakentuminen varhaiskasvatuksessa</i>	65
---	----

Esipuhe

Lähtiessämme työstämään koko pääkaupunkiseudun päiväkotiväelle suunnattua lasten osallisuutta koskevaa kyselyä emme itsekään hahmottaneet, millaisen ilmiön kanssa olemme tekemisissä. Osallisuuden käsite on määriteltävissä niin monella tavalla kun määrittelijöitä löytyy, eikä yhtä oikeaa mallia ollut tarjota ratkaisuksi alle kouluikäisten lasten osallisuuden haltuunottoon. Jokainen valmis määritelmä tuntui jättävän ulkopuolelleen jotain olennaista.

Lastensuojelulaissa (Lastensuojelulaki, 417/2007, § 20) määritelty lapsen kuulluksi tuleminen tuntui riittämättömältä määritelmältä varhaiskasvatuksen näkökulmasta, siis, miten löytää määritelmä, joka pitäisi sisällään arkea ja tavallista elämää? Sen tiesimme, etteivät enemmistön voittamat käsiäänestykset aikuisen antamista vaihtoehtoista riitä yksin ratkaisemaan osallisuutta. Hart (1992) on nostanut saman asian esille puhuessaan tokenismista. Olimme yhtä mieltä siitä, ettemme haluaisi rajoittautua tiettyyn osallisuuden määrittelyyn, vaan pikemminkin haluaisimme kartoittaa, miten työntekijät itse hahmottavat lapsen osallisuuden. Näin meillä olisi hyvät lähtökohdat osallisuuden kehittämiseksi varhaiskasvatuksen kentän arkityössä.

Hyödynsimme VKK-Metron tutkimuspäiväkotiverkoston kenttätyöntekijöiden potentiaalia kohdistamalla lyhyen alustavan kyselyn heille saadaksemme käsityksen varhaiskasvatuksen kentän ajatuksista ja lähtökohdista lasten osallisuuteen. Lukiessamme näiden tiimien vastauksia kyselyymme kiinnostuksemme osallisuutta kohtaan heräsi. He olivat vastanneet syvällisemmin ja rehellisemmin kuin olimme olettaneet. Osallisuuden ja siihen liittyvien ristiriitojen kenttä käytännön päiväkotityössä avautui eteemme laajana ja moniulotteisena. Se, että vastaajat uskaltautuivat nostamaan esille lapsen osallisuutta estävänä asiana aikuisen ikävän toisen aikuisen luokse, osoitti että reflektointirohkeutta kentällä riittää. Meitä sykähdytti myös vastaajien pohdinta siitä, miten lasten elämä aikuisten asettamien sääntöjen ja rangaistusten varjossa vaikuttaa pedagogisesti lapsen osallisuuden kokemiseen.

Into lapsen osallisuutta kohtaan kasvoi, kun työstimme ja hioimme toukokuuisina iltoina varsinaista tutkimuskyselyä, johon pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kenttäväki suhteellisen innokkaasti vastasi. Kuulimme, että jo kysymyksiin vastaaminen oli herättänyt ajatuksia päiväkotitiimien toimintatavoista ja itsestään selvinä pidetyistä rutiineista. Meiltä toivottiin lisämateriaalia lapsen osallisuuden mahdollistamiseen ryhmissä.

Tutkimustuloksia analysoidessamme olemme päässeet kurkistamaan päiväkotien arkeen ja erityisesti lasten mahdollisuuksiin olla osallisina tai aktiivisina toimijoina omassa elämässään. Olemme ihastelleet niitä lukuisia vastauksia, joista välittyy kasvattajien syvä ymmärrys ja herkkyys lasten maailmaa kohtaan. Toisaalta olemme olleet ymmällämme joistain kommentteista, jotka viestittävät välinpitämättömyyttä tai kyynisyyttä varhaiskasvatustyötä kohtaan. Koemmekin tärkeimmäksi tehtäväksemme herättää keskustelua siitä, mitä lasten osallisuus pitää sisällään ja millaisista näkökulmista sitä voi tarkastella. Näin toivomme tarjoavamme myös välineitä pohtia ja kehittää varhaiskasvatustyötä ja sitä kautta lisätä

myös henkilöstön osallisuuden kokemuksia omaa työtään kohtaan, joka vanhempien osallisuuden lailla on tärkeä osa päivähoiton kokonaisuutta.

Itse tunnemme kasvaneemme kuluneen vuoden aikana osallisiksi osallisuuteen. Meissä on herännyt syvä kiinnostus aihetta kohtaan, jossa on kyse tulevaisuuden toivojemme auttamisesta toimijuuteen omassa elämässään.

Helsingissä 15.11.2010

Tuulikki Venninen ja Jonna Leinonen

Teoriataustaa

Osallisuus lapsen oikeutena

YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa vuodelta 1989 määritellään osallisuus yhdeksi kolmesta oikeuksien ryhmästä, johon lapsella on oikeus ja jota aikuisella on siis velvollisuus suojella. Nämä ryhmät ovat oikeus suojaan ja turvaan (*protection*), oikeus saada tasa-arvoinen osa yhteiskunnan voimavaroista (*provision*) sekä oikeus ilmaista itseään ja olla osallinen itseä koskevassa päätöksenteossa (*participation*). Osallisuus mainitaan kaikkiaan kuudessa eri artiklassa yleissopimuksessa. Oikeudet osallisuuteen käsittelevät lapsen identiteetin kehittymistä, autonomiaa, valinnan vapautta ja osallistumista itseään koskevaan päätöksen tekoon. Niiden tulisi toteutua lapsen kaikilla elämän alueilla, myös kodin ulkopuolisessa kasvatuksessa jo taaperosta lähtien. (Lasten oikeuksien yleissopimus, 1989).

Martin Woodhead (2010) toteaa teoksen *Handbook of Children and Young People's Participation* esipuheessa lapsen osallisuuden käsitteen liittyvän voimakkaasti siihen, kuinka suhtautuminen lapsiin on muuttunut vuonna 1989 ilmestyneen YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen myötä. Lapsi ei ole enää vain huolenpidon, hoivan ja suojelun passiivinen kohde, jonka elämää suuntaavat ja siitä päättävät lait, instituutiot, kasvatuksen ammattilaiset ja vanhemmat. Lapset onkin tunnustettu ja tunnustettu aktiivisina elämäänsä, oppimistaan ja tulevaisuuttaan muovaavina yksilöinä, jotka tarvitsevat ohjausta ja tukea. Heidän näkemyksensä omasta parhaastaan ja oppimisen kautta kasvava kyvykkyys tehdä päätöksiä merkitsevät sitä, että heillä on oikeus ilmaista itseään ja tulla kuulluksi. (Woodhead, 2010, xx–xxi.)

Oikeus ottaa osaa, osallistua ja olla osallinen omassa elämässään kuuluu tiiviisti sekä Ihmisoikeuksien yleissopimukseen, YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja Suomen perustuslakiin. Sekä Perustuslain 6 § että YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen artiklan 12 mukaan myös lasten tulee saada vaikuttaa kehitystasonsa huomioon ottaen itseään koskeviin asioihin. (Suomen Perustuslaki ja Lasten oikeuksien yleissopimus, 1989.) Lapsen pitäisikin kasvaa tuntemaan omat oikeutensa ja oppia käyttämään niitä ikä- ja kehitystasojensa mukaisesti jo pienestä saakka. Kun lapsi kasvaa ymmärtämään käsitteitä valinta, oma mielipide, vuorovaikutus tai oma lähiympäristö, hän myös kykenee toimimaan niiden avulla tiedostaen omat oikeutensa, mutta myös toisten, niin lasten kuin aikuistenkin, oikeuksia kunnioittaen. (Nyland, 2009, 38.)

Osallisuus lapsen arjessa – lapsi osana ryhmää

Osallisuuden määritelmä lähtee ihmisen sisäisestä kokemuksesta suhteessa ympäröivään maailmaan ja kulttuuriin: Lapsi tuntee olevansa osallinen, tärkeä ja huomioitu arjen konkreettisessa toiminnassa. Hän kokee, että hänen asiaansa kuullaan ja hän tulee ymmärretyksi. Lapsi kokee osallisuutta omassa arkielämänsä ympäristössä ja sosiaalisissa suhteissa hänelle ominaisella, ikätasolle sopivalla tavalla toimiessaan ja ilmaistessaan itseään. (Karlsson, 2005, 8–9.) Osalliseksi tuleminen tapahtuu vuorovaikutuksen seurauksena, mutta siihen ei tarvita sanallista kommunikaatiota. Ihminen kokee

yhteenkuuluvuuden tunnetta liittyessään yhteisöön ja ollessaan osallisena sen toiminnassa ja päätöksenteossa. (Uusitalo, Laakso, 2005, 44.) Ajatus vuorovaikutussuhteiden kautta oppivasta ja kehittyvästä lapsesta, jo taaperoikaisesta lähtien, perustuu mielikuvaan sosiaalisuuden tärkeydestä, vuorovaikutussuhteiden aktiivisesta muokkautumisesta aloitteiden ja vastineiden kautta sekä oppimisesta yhteisön muilta, taitavammilta jäseniltä. Toteutuakseen osallisuuden on ilmentävä päivittäin lapsen arjessa. (Nyland, 2009, 27, 39–40.)

Kiilakoski (2007, 11) kokoaa asioita tarkastelemalla niitä vastakkaisesta suunnasta: Osattomuudella päiväkodissa voidaan tarkoittaa sitä, ettei lapsella ole mahdollisuutta vaikuttaa päiväkodin toimintaan, hänen jäämistä syrjään kaveripiiristä, tai että lasta painostetaan osallistumaan aikuisen ohjaamaan toimintaan. Toisaalta myös osallisuus pitää sisällään mahdollisuuden vetäytyä tilanteista. Tähän lapsi tarvitsee kykyä, mutta myös yhteisön sallimista. Toisaalta, jos lapsi vetäytyy liiaksi vuorovaikutuksesta, hän tarvitsee aikuisen tukea ja apua liittyäkseen ryhmään uudestaan. Aikuisella on vastuu siitä, miten ja milloin hän reagoi lapsen aloitteiden ja toiminnan aiheuttamiin muospaineisiin, kaikkiin muutosta luoviin aloitteisiin ei aina tarvitse suostua. (Reunamo, 2007, 22.)

Myös Orasen (2007) mukaan osallisuuteen liittyy yhteisöön kuulumisen ja siihen vaikuttamisen tunne. Osallisuus yhteisöön, perheeseen ja ryhmään rakentuu vastavuoroisen, toisia huomioivan ja aktiivisen osallistumisen kulttuurin kautta. (Oranen, 2007, 5.) Lapsi haluaa luonnostaan olla osallinen vuorovaikutuksesta ja ymmärtää toisten reaktioita tapahtumiin, jotta hän oppii, miten voi vaikuttaa toisiin. Tässä prosessissa sekä tunteilla että motivaatiolla on merkittävä rooli. (Johansson, 2009.) Lapsille omien asioiden hoitamisessa osallisena oleminen tarjoaa mahdollisuuden kuulluksi tulemisen tunteeseen sekä kokemuksia siitä, että omat ajatukset ja mielipiteet ovat toisten arvostamia ja vaikuttavat asioihin. Lapsille annettu mahdollisuus vaikuttaa yhteisöjen toimintaan sekä vaatii käytännössä vaivannäköä ja resursseja yksittäisiltä työntekijöiltä. Toteutuessaan onnistuneesti tällainen toiminta voimaannuttaa ja tarjoaa lapselle kokemuksen asian omistajuudesta, siitä että suunnitelmat ja päätökset ovat lapset omia. (Oranen, 2007, 11.) Lasta pitäisikin rohkaista olemaan jotain mieltä hänen kehitystasoonsa sopivilla menetelmillä, jolloin on olennaista, että aikuinen joka lasta tukee mielipiteenilmaisussa, tuntee lapsen kehitysvaiheet ja sen kautta kunnioittaa tämän näkemystä ikätasolle sopivalla tavalla (Pugh & Selleck, 1996, 132).

Kommunikaatio on tärkeä osa osallisuutta. Kun pienillä lapsilla ei ole vielä kielen käyttöön tarvittavia taitoja, he kommunikoivat kehonkielen avulla. Pienten lasten luontainen osallisuuden muoto on osallistua tovereidensa elämään ja kehittää ystävyyssuhteita. (Greve, 2009, 83–90.) Karlssonin mukaan (2000) suomalaisessa päivähoidossa on vastavuoroisen kuuntelun sijasta ollut vallassa kysymisen kulttuuri. Kysymistä ja lapsen mielipiteen tiedustelua on pidetty sopivana tapana antaa lapsen mielipiteelle tilaa, mutta kysyminen on tarjonnut aikuiselle vallan johdattaa lapsen huomio haluamaansa asiaan ja lapset ovat oppineet vastaamaan aikuisen haluamalla tavalla. Aikuisen esittämät kysymykset tyrehtyttävät lapsen omasta aloitteesta lähtevät keskustelunavaukset ja kysymykset. (Karlsson, 2000, 168–169.)

Osallisuuden käsitteen määrittely varhaiskasvatuksessa ei ole ongelmaton, sillä se liittyy kaikkeen lasten toimintaan. Osallisuutta päivähoitossa voidaan jakaa alakäsitteiden alle esimerkiksi seuraavasti: Osallisuus arjessa määrittelee lapsen osallisuuden päiväkodin arkeen, rutiineihin ja perustoimintoihin. Lapsi nähdään toimijana. Osallisuus työvälineenä puolestaan määrittelee osallisuuden olevan kasvattajan työkalu siinä missä didaktiset menetelmätkin. Osallisuus ryhmätoimintana paneutuu vuorovaikutukseen ja yhteiseen toimintaan ryhmässä, jossa kaikki osallistujat, kasvattajat ja lapset ovat tasa-arvoisia. (Stenvall & Seppälä, 2008, 10–16.)

Vaikka oikeus osallisuuteen on tiedostettu ja tunnustettu asia niin päivähoitosta päättävien poliitikkojen, tutkijoiden, kouluttajien ja käytännön toteuttajien keskuudessa, jää lapsen osallisuus arkipäivän rutiineissa silti helposti huomioimatta. Rutiinit ja aikataulut määrittävät lapsen päivää tiukasti. (Nyland, 2009, 32.) Vapaa-aika päiväkodissa on usein leikkiä, jota pidetään lapselle ominaisena toimintana. (Strandell, 1996, 9.) Leikki katkeaa usein rutiiniin tai perushoitotilanteeseen aikuisen päätöksellä, eikä lapsilla ole valinnanmahdollisuuksia eikä edes mahdollisuutta esittää näkemyksiään näistä päivittäin toistuvista toiminnoista. Toimintatavat ja toisaalta päivähoitoon kuuluvat rakenteet vaikuttavat siihen, miten lasten ääni kuuluu arjessa. Varhaiskasvattajien vastuulle jää pysähtyä pohtimaan työtapojaan ja tarjota lapsille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa arkeen. (Nyland, 2009, 33 ja 36–37.)

Bae (2009) on tutkimuksessaan tullut tulokseen, että lasten mahdollisuus ilmaista itseään ja toteuttaa aloitteitaan on suurinta leikissä. Osallisuuden kokemukset liittyvät tällöin myös vuorovaikutussuhteisiin ja niihin kuuluvaan luottamukseen ja toisen osapuolen kunnioitukseen. Vaarana on, että tehdessään lasten leikkistä välineen oppimiselle aikuiset muuttavat leikin luonnetta ja lasten osallisuus vaarantuu. Vaihtoehtona Bae tarjoaa kasvattajalle osallistumista leikkiin lasten ehdoilla, silloinkin kun leikin ainoa päämäärä on leikki itse. (Bae, 2009, 400–401.) Lasten itseilmaisua on usein ei-kielellistä ja kokiessaan, että hänen liikkumistaan, laulamistaan, taiteen tekemistään ja leikkiään arvostetaan hänestä itsestään kertovina asioina, lapsi kokee osallisuutta. Tällainen viestintä ei kuitenkaan aina mahdu päiväkodin aikatauluihin ja lapsen osallisuus saattaa olla uhattuna, mikäli rutiinit estävät lasta toimimasta itselleen luontaisella tavalla. (Bae, 2009, 402.)

Aikuinen osallisuuden mahdollistajana

Varhaiskasvatustoimintaa voidaan tarkastella lapsilähtöisyyden ja aikuisjohtoisuuden kautta. Kirby ja Gibbs (2006) tutkivat millaista tukea lapset tarvitsivat aikuisilta pystyäkseen toimimaan ja tekemään päätöksiä. Aikuinen saattoi toimia seitsemässä erilaisessa roolissa riippuen siitä, millaista tukea hän koki lasten tarvitsevan. Ääripäinä rooleissa ovat pidättäytyjän rooli, jossa aikuinen jättää lapset toimimaan yksin ollen kuitenkin itse saatavilla mikäli apua tarvitaan, sekä aktiivinen toimija, jossa aikuinen toimii lasten kanssa niin voimakkaasti, että lasten aloitteet ja näkemykset voivat jäädä sivuun. Väliin sijoittuvat roolit on nimetty havainnoijan, mahdollistajan, aktivoijan, neuvojan, informoijan ja ohjaajan rooleiksi. Esimerkiksi havainnoijana aikuinen tarkkailee ja kerää itselleen tietoa lasten toiminnasta, muttei puutu

siihen kuin ulkokohtaisesti ja informoijan roolissa puolestaan aikuinen tarjoaa tarpeeksi näkemyksiään ja rajoitteita ohjataksaan lasten toimintaa tarkoituksenmukaiseen suuntaan. (Emt. 2006, 215–218.) Roolit painottuvat myös sen mukaan, miten aikuinen kommunikoi lasten kanssa. Hän saattaa äänenpainoillaan ja eleillään toimia ohjaajan roolissa vaikka olisi suunnitellut antavansa lapsille vapaat kädet toiminnan suhteen. Samoin kysymykset, joihin on vain yksi oikea vastaus tai käskyjen esittäminen kysymyksinä (esim. ”Mentäisiinkö ulos”, jos ulos mennään joka tapauksessa) tekevät aikuisen roolista enemmän aktiivisen toimijan tai ohjaajan. (Emt. 2006, 218–219.)

Suhonen (2009) on tutkinut taaperoiikäisten lasten vuorovaikutussuhteiden rakentumista päiväkodissa. Hän kuvaa osin samalla tavoin Kirbyn ja Gibbsin (2006) kanssa aikuisen roolia lapsen tukemisessa. Lapsilähtöisesti toimivat aikuiset eivät ohjaa lapsia eivätkä itse tee näille aloitteita. He puuttuvat tapahtumien kulkuun vain, jos lapset selvästi hakevat apua toiminnalleen. Aikuisjohtoisesti toimiessaan aikuinen selkeästi ohjaa itse suunnittelemaansa toimintaa (esim. askartelu ja liikunta) eikä ohjattujen toimintojen ulkopuolellakaan huomioi lasten mielenkiinnon kohteita. Molemmat tavat ovat Suhosen tutkimusten mukaan pienille lapsille, varsinkin erityisen tulen tarpeessa oleville, usein liian vaativia. (Emt. 2009, 98-99.) Sen sijaan ohjatessaan toimintaa vuorovaikutteisesti aikuinen saa lapset sitoutumaan vahvasti toimintaan. Hän seuraa tilanteita lasten näkökulmasta, huomioi heidän mielenkiinnonkohteensa, lukee aloiteyrityksiä ja tukee liittymistä yhteiseen toimintaan muiden lasten kanssa. (Emt. 2009, 99-100.) Suhonen päätyy siihen, että kasvattajan rooli lapsen toimintaan sitoutuneisuuden ylläpitäjänä ja lasten keskinäisen vuorovaikutuksen tukijana ja mahdollistajana nousee merkittäväksi tekijäksi lapsen liittymisessä yhdeksi ryhmän jäseneksi. (Emt. 2009, 78, 83.)

Myös Karlsson (2005, 36-39) on päätenyt aikuisen lapsen osallisuuden tukemista koskevan jaottelun suhteen kolmijakoon. Itseen vahvistavassa toimintatavassa aikuinen poimii lasten puheesta omia ajatuksiaan tukevia asioita. Toisessa, vaikuttamiseen pyrkivässä vuorovaikutustavassa aikuinen pyrkii kehittämään lasta sen mukaan, mikä hänen mielestään on tälle tärkeää. Kolmannessa, vastavuoroisessa ja lapsen kohtaavassa osallistavassa suhtautumistavassa aikuinen on itse kiinnostunut lapsen ajattelusta ja sen lähtökohdista.

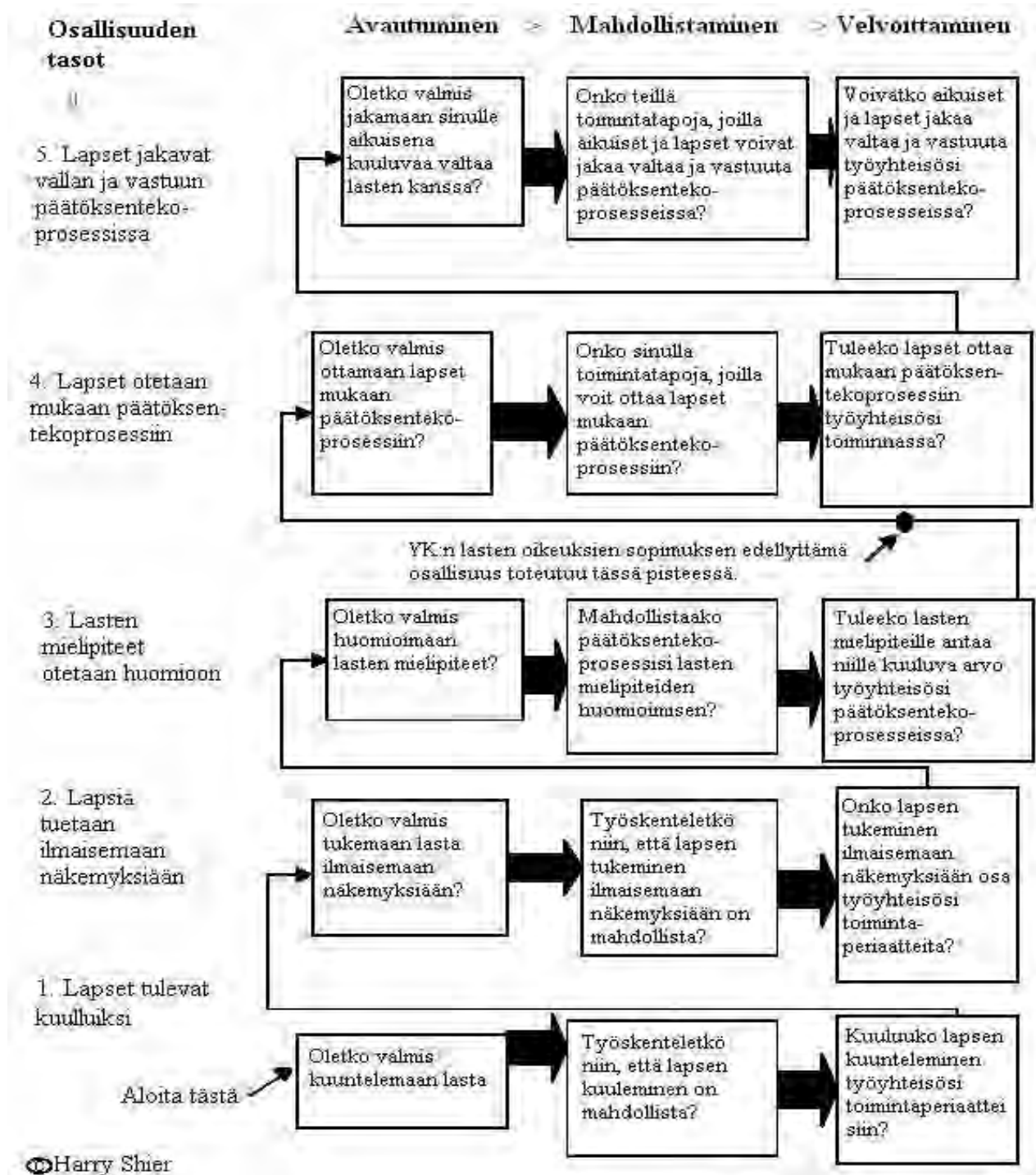
Emilson ja Folkeson (2006) pureutuvat samaan asiaan puhuessaan aikuisen ja lapsen rooleista päivähoitossa ja lapsen mahdollisuuksista tehdä päätöksiä ja saada äänensä kuuluviin näiden roolien puitteissa. Jos aikuinen toimii hallitsevassa roolissa ja on jo valmiiksi miettinyt tuokion kulun alusta loppuun, ei tilaa lapsen kysymyksille ja aloitteille – sanallisille ja sanattomille – juuri jää. Emilson ja Folkesonin mukaan lapset pyrkivät tällaisissa tilanteissa ymmärtämään aikuisen päämäärän sekä miellyttämään aikuista ja sivuuttavat samalla oman tarpeensa kertoa aikuiselle näkemyksistään ja ajatuksistaan. Tiukasti ohjatussa oppimistilanteessa ajatuksenvaihdolle ja vuorovaikutukselle ei jää tilaa. Aikuisen tehtävä onkin heidän mukaansa mahdollistaa lapsen osallisuus vastaamalla tämän aloitteisiin yhteisissä vuorovaikutustilanteissa. Silloin aikuinen ei tähtää toiminnallaan tarkasti etukäteen määrittelemäänsä päämäärään, vaan toimii lasten kanssa tasavertaisena keskustelijana, leikkijänä ja

tutkijana. Toiminnan pedagoginen tähtäin voi jäädä epäselvemmäksi, mutta lapset oppivat paljon tullessaan kuulluksi ja saadessaan tukea ajatuksilleen ja kysymyksilleen. (Emt. 2006, 225–233.)

Akola (2007) on vertaillut suomalaisten ja saksalaisten päiväkotilasten osallisuutta, kuulemista ja vaikuttamista. Suomessa, toisin kuin Saksassa, toiminnan teemat ja aiheet ovat suurimmaksi osaksi aikuisten valitsemia ja lasten osallisuus suunnittelusta on vähäinen. Lasten osallistumisen ehtona on heidän oma aktiivisuutensa aloitteiden tekijänä. (emt. 2007, 55–59.) Puroila (2002, 65–68) nostaa esille, että lasten aloitteellisuus on sallittua silloin, kun se sopii aikuiselle. Aikuiselle se sopii parhaiten vapaassa leikissä. Tauriainen (2000, 152–156) korostaa, että aikuisten tulisi osata siirtää omat ennakoajatuksensa sivuun, jotta voisivat kuulla lasten viestejä.

Lapsen osallisuus tasomallin avulla kuvattuna

Osallisuuden käsitettä voidaan tarkastella myös tasomallin avulla. Roger Hart kehitti osallisuuden tikapuut vuonna 1992 kuvaamaan osallisuuden eritasoisia ilmentymiä aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Tikapuiden alhaisimmilla askelmilla lapsella on vain vähän tai ei lainkaan vaikutusmahdollisuuksia. Mitä korkeammalle tikapuilla kiivetään, sitä enemmän on mahdollisuuksia vaikuttaa. Tikapuut rakentuvat kahdeksasta askelmasta. Ensimmäisillä kolmella askelmalla lapsi ei ole osallinen, ja siitä eteenpäin hänen osallisuutensa kasvaa aina kahdeksannelle askelmalle asti. Hartin tikapuut selventävät hierarkkisesti osallisuuden erilaisia tasoja ja tuovat erityisesti esille ne tasot, jotka eivät ole aitoa osallisuutta. (emt, 1979, 8-9.) Shier (2001) puolestaan jakaa lapsen osallisuuden viiteen erilaiseen tasoon. Hartiin verrattuna mallissa ei ole olemassa erillistä tasoa, jossa lapset tekisivät päätöksiä itsenäisesti ilman aikuista. Näinhän tapahtuu esim. leikeissä. Malli tarkastelee osallisuutta aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen kautta.

Kuvio 1 - Osallisuuden tasomalli, Shier(2001). (Kuvatekstien käännös Jonna Leinonen)

Jokaisella tasolla kasvattajan on hyvä tarkastella, onko hänellä aito halu toteuttaa lasten osallisuutta kyseisellä tavalla (avautuminen). Samoin tulee tarkastella, onko omassa tiimissä tai työyhteisössä mahdollista toteuttaa edellä mainittu toimintatapa ja pohtia mitä valmiita osallisuutta mahdollistavia toimintatapoja on jo valmiina (mahdollistaminen). Lopuksi Shier painottaa uusiin toimintatapoihin ja käytäntöihin sitoutumista ja niiden ottamista osaksi ammattitaitoa, jotta siirtyminen seuraavalle osallisuuden tasolle mahdollistuisi (velvoittaminen).

Osallisuuden ensimmäinen taso: Lapset tulevat kuulluksi.

Varsinainen polku lapsen osallisuuteen lähtee liikkeelle aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen liittyvästä perusasiasta, lapsen kuuntelemisesta (emt, 2001, 111). Shierin osallisuuden polun ensimmäinen askelma on lapsen kuunteleminen. Aikuiselle tämä merkitsee velvollisuutta sekä asenteiden (avautuminen), että toimintaympäristön rakenteiden (esim. rutiinit ja toimintakulttuuri) (mahdollistaminen) muutoksen kautta varmistaa, että lapsella on mahdollisuus ilmaista itseään ja saada asialleen aikuisen huomio.

Kun lapsen kuuntelemiseen on koko työyhteisössä tai tiimissä rutinoitua (velvoittaminen), voidaan siirtyä polulla eteenpäin. (emt, 2001, 112.)

Toinen taso: Lapsia tuetaan ilmaisemaan mielipiteitään.

Seuraavaksi askeleeksi Shier on kirjannut lapsen tukemisen ilmaisemaan omia mielipiteitään. Kuuntelemisen lisäksi on tällä askelmalla syytä kiinnittää huomiota siihen, miksi lapset eivät ilmaise mielipiteitään ja miten aikuinen voi mahdollistaa mielipiteiden ilmaisemisen.

Tällä toisella portaalla aikuisten tulisi varmistaa, että jokaisen lapsen mielipiteiden ilmaisemista rohkaistaan ja että henkilökunnalla on käytössään riittävästi resursseja ja tahtoa mielipiteen ilmaisun tukemiseen. On tärkeää myös tunnistaa ero lasten kuuntelemisen ja mielipiteiden ilmaisun tukemisen välillä. (emt. 2001, 112.)

Kolmas taso: Lasten mielipiteet otetaan huomioon.

Osallisuuden polun kolmannella askelmalla aikuiset ottavat lasten mielipiteet huomioon. Tämä ei tarkoita sitä, että aikuisen tulisi toimia lasten käskytettävänä ja muuttaa toimintaansa aina kun lapsi "keksii" haluta jotain uutta. Ryhmässä toimittaessa jokaisen lapsen tahtoa ei voida resurssien puitteissa täyttää, mutta aikuisen tulee siitä huolimatta huomioida lapsen mielipide ja perustella mikä tai mitkä näkemyksistä toteutetaan käytännössä. Joskus on perusteltua toteuttaa toiminta aikuisen parhaaksi näkemällä tavalla, jolloin lapset voidaan sitouttaa toimintaan selvittämällä heille perustelut. (emt. 2001, 113.)

Neljäs taso: Lapset ovat mukana päätöksentekoprosessissa.

Neljännellä tasolla lapsi otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin. Aikuinen luovuttaa lapselle omaa valtaansa, mutta kantaa yhä päätösten tuoman vastuun. Tällä tasolla aikuinen ja lapsi pysähtyvät yhdessä pohtimaan ja kommunikoimaan päätettävästä asiasta niin, että aikuiset aktiivisesti ottavat lasten näkemykset huomioon ja tukevat heitä niiden esittämisessä. Suunnitteleminen ja näkemysten esittäminen sekä niiden puoltaminen tai hylkääminen demokraattisesti kuuluu myös tämän tason toimintaan. Tämän tason mukanaan tuoman osallisuuden tavoitteena voi olla myös lasten sitouttaminen tehtyihin päätöksiin ja auttaa heitä oppimaan vastuuntuntoa ja empatiaa. (emt. 2001, 114.)

Viides taso: Lapset jakavat valtaa ja vastuuta päätöksenteossa.

Osallisuuden polun neljännen ja viidennen tason välinen ero on vähemmän selkeä kuin edeltävien tasojen välinen, minkä Shier itsekin toteaa. Merkittävin ero on edelleen vallan ja sen myötä vastuun jakautumisessa lasten ja aikuisten välillä. Aikuisten onkin hyväksyttävä se tosiasia, että taatakseen lasten osallisuuden tällä tasolla heidän on annettava osa vallastaan lapsille ja tuettava heitä kantamaan saamaansa vastuuta. Tällä tasolla lapset jakavat vallan ja vastuun aikuisten kanssa. (emt. 2001, 115.)

Teoriaansa tarkentaessaan (Shier 2006, 18) Shier kuvaa osallisuuden tasoja tikapuina, joilla on hyvä kiipeämisen lisäksi myös välillä laskeutua alemmille tasoille. Sensitiivisen havainnoinnin kautta aikuinen oppii hyödyntämään osallisuuden eri tasoja lapsen persoonallisuuden ja kehitystason mukaisesti eikä pakota lasta toimimaan sellaisella tasolla, johon hän ei ole vielä valmis. Ammattitaitoinen kasvattaja osaa hahmottaa lasten taidot ja tarpeet ja hyödyntää itse vuorovaikutuksessaan lapsiin osallisuuden eri tasoja.

Osallisuuden mallintamiseen käyttämämme teoreettinen malli Shierin osallisuuden tasoista ei ole suunnattu alle kouluikäisille lapsille, mutta katsoimme voivamme soveltaa sitä päivähoitokentän käytännön työn kehittämisessä. Suunnitellessamme tutkimuslomakkeen kysymyksiä päiväkotipäivään pohjautuen pyrimme myös laatimaan kysymykset sen laatuiseksi, että ne sisältäisivät kaikki Shierin tasot sekä lapsen toimintamahdollisuuksien, että aikuisen toiminnan määrittelyjen kautta. Kolmostason jälkeiset tasot ja niiden määritelmät aiheuttivat kuitenkin päänvaivaa, sillä vaikka kolmostasolla aikuinen hyödyntää toiminnassaan lapsista saamaansa tietoa, ei teoria ota kantaa siihen, mille tasolle kuuluvat lasten tekemät itseään koskevat päätökset? Esim. jos lapsi saa päättää, ettei lähde ulos, vaan jää sisälle jatkamaan leikkiään ja hyväksyy samalla päätöksensä seuraukset, mahdollisuuden jäädä jostain hauska paitsi. Onko määriteltävä taso kolme, neljä vai peräti viisi?

Harry Shierin meille lähettämän, teoriaansa tarkentavan viestin (*liite 3*) perusteella osallisuuden tasoja tulisikin käyttää suunnan näyttäjinä tai tukea antavana työkaluna lapsen osallisuuden tukemisessa. Jokainen vuorovaikutus- tai valintatilanne sisältää useita eri osallisuuden tasoja ja aikuisen herkkyyden ja ammattitaidon varaan rakentuu onnistunut osallisuuden kokemus, jossa lapsi pääsee harjoittelemaan ja käyttämään kasvavaa taitoaan päätöksentekijänä ja vastuunottajana.

Tutkimuksen toteutus

Osallisuuskyselyn työstäminen

Pohjaksi koko pääkaupunkiseudun päiväkotikentän osallisuuskyselylle suoritimme tammikuussa 2010 pilottikyselyn alueella toimivien 21 tutkimuspäiväkodin henkilöstölle (liite 1). Kymmenen päiväkodeista oli Helsingistä, viisi sekä Vantaalta että Espoosta ja yksi Kauniaisista. Kohdejoukko ei muodostunut sattumanvaraisesti, vaan se toimi kahden vuoden ajan alueen tutkimuspäiväkotiverkostona, joka oli lähdössä kehittämään lasten osallisuutta omissa yksiköissään.

Alustavassa kyselyssä esiin nousseiden lapsen osallisuuteen liittyvien seikkojen pohjalta työstimme varsinaista tutkimuskyselyä (*liite 2*). Lähdimme liikkeelle siitä, miten kentän väki hahmottaa lapsen osallisuuden eri-ikäisten lasten kohdalla. Jo aiemmin olimme rajanneet lasten vanhemmat ja kasvatuskumppanuuden kyselyn ulkopuolelle. Halusimme selvittää lapsen osallisuutta päiväkodin toimintojen (leikin, perushoidon sekä ohjatun toiminnan) kautta.

Henkilökunnan käsityksiä eri-ikäisten lasten osallisuudesta yleensä kartoitimme muutaman avoimen kysymyksen avulla. Lapsen toimintaa ja osallisuutta pyrimme hahmottamaan kysymyksillä, jotka käsittelevät sekä erilaisia toimintatapoja ryhmissä että lasten itse kehittämää toimintaa ja sen ilmenemistä. Aikuisen roolia osallisuuden mahdollistajana pyrimme selvittämään kysymysten kautta, jotka käsittelevät esimerkiksi aikuisen osallistumista lasten toimintaan. Pyysimme myös vastaajia kuvaamaan kirjallisesti, millaiset ryhmän säännöt tukevat tai estävät lasten kuulemistä ja osallisuutta.

Ensimmäisen vaiheen vastaajat olivat nostaneet esille rutiinien vaikutuksen osallisuuden toteutumiseen. Siksi kohdistimme kysymyksiä myös rutiineihin. Tässä vaiheessa pyrimme myös selvittämään, miten kentän väki kokee mahdollisuutensa itse vaikuttaa niihin asioihin, joita "heikäläiset" ovat nostaneet esille osallisuutta estävinä. Siksi pyysimme heitä arvioimaan asiaa viisiportaisella arviointiasteikolla. Lopuksi kysyimme, millaiset asiat työntekijöitä askarruttavat, kun he pohtivat lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa.

Otos

Kysely valmistui, se lähetettiin pääkaupunkiseudun päiväkotien 2000 tiimille vastattavaksi. Vastausaikaa tiimeille annettiin toukokuu 2010 ja pyynnöstä vastausaikaa jatkettiin vielä kesäkuun puolelle. Vastauksia seurattiin reaaliajassa ja vastaamattomia tiimejä ja päiväkoteja lähestyttiin kolme kertaa muistutuskirjeillä varhaiskasvatuksen aluepäälliköiden ja johtajien kautta.

Taulukko 1- Päiväkotitiimien vastausprosentit kaupungeittain

	Lapsia tiimeissä	Henkilökuntaa tiimeissä	Vastausprosentti	Vastanneita pk-tiimejä
Espoo	4408	866	53,01 %	264
Helsinki	9193	1751	49,60 %	496
Kauniainen	387	83	100,00 %	21
Vantaa	6148	1147	66,60 %	333
Yhteensä	20136	3847	56,04 %	1114

Vastanneissa tiimeissä oli hoidossa yhteensä 20136 lasta ja niissä työskenteli 3847 kasvatus- ja opetushenkilöä (*taulukko 1*). Koko pääkaupunkiseudun vastausprosentiksi tuli päiväkotitiimien osalta 56,04 %. Kyselyyn vastasi kaikkiaan 1114 päiväkotitiimiä 329 eri päiväkodista. Lisäksi vastaukset saatiin 38 perhepäivähoitotiimiltä ympäri pääkaupunkiseutua. Kaupunkien väliset vastausprosentit vaihtelivat 100 % (Kauniainen) ja 49,6 % (Helsinki) välillä. Vastauksia tuli kuitenkin kaikilta pääkaupunkiseudun maantieteellisesti jaotelluilta päivähoitoalueilta.

Seuraavassa taulukossa (*taulukko 2*) on tarkasteltu vastausten jakautumista lapsiryhmien koon ja lasten ikäjakauman mukaan. Selkeitä alle 3-vuotiaiden ryhmiä vastanneista oli yhteensä 232 kappaletta ja ryhmiä, joissa kaikki lapset olivat täyttäneet 6 vuotta eli esiopetusryhmiä 175 kappaletta. Näiden kahden ikäryhmä-ääripään välille jäivät selvät 3-5-vuotiaiden ryhmät (393 kpl) ja sekaryhmiksi nimittetyt ryhmät, jotka koostuivat 1-7-vuotiaista lapsista (340 kpl).

Taulukko 2 - Tiimien määrät lasten ikäjakauman mukaan

<i>N tiimejä</i>	Alle 3-vuotiaat	3-5-vuotiaat	Sekaryhmä (1-7-vuotiaita samassa ryhmässä)	esiopetusryhmä
Espoo	58	113	72	35
Helsinki	113	169	140	83
Kauniainen	2	1	16	6
Vantaa	59	110	112	51
Yhteensä	232	483	340	175

Vastaajia pyydettiin ilmoittamaan myös lapsimäärä sekä ryhmässä, että päiväkodissa (*taulukko 3.*) tai päivähoitoyksikössä. Määrällisesti eniten, eli 24,4 % oli 21–22 lapsen ryhmiä (127 kpl ja 145 kpl). 12–13 lapsen ryhmiä oli 20,8 % (101 kpl ja 131 kpl). Nämä neljä ryhmäkokoja muodostivat 45,2 % koko otoksesta.

Taulukko 3 - Lasten määrä ryhmissä

		N ryhmiä	% vastanneista
Lapsia ryhmässä	6–11 kpl	58	5,2
	12–13 kpl	232	20,8
	14–20 kpl	383	34,4
	21–22 kpl	272	24,4
	23–28 kpl	146	13,1
	29–32 kpl	23	2,1
	Yhteensä	1114	100,0

Pienimmät päiväkodit, jotka kyselyyn osallistuivat, olivat 20 lapsen päiväkodeja ja suurimmat taas 170 lapsen päiväkodeja. Yhteensä kyselyyn osallistui vastaajia 456 päiväkodista.

Määrällinen analyysi ja luotettavuustarkastelu

Tutkimuksen määrällisiä tuloksia on esitetty pääasiassa kahdella tavalla: Vertailemalla keskiarvoja sekä tarkastelemalla muuttujien vastausjakamaa. Keskiarvojen vertailussa on pyritty nostamaan esille niiden eroavaisuuksia, silloin kun keskimääräiset erot eri muuttujien välillä ovat olleet merkittäviä. Erityisesti tässä on keskitytty eri ikäryhmien välisiin eroihin, jotka näyttäytyvät merkityksellisinä lasten osallisuudessa. Joitakin muuttujia ristiintaulukoitiin painotusten ja eroavaisuuksien löytämiseksi.

Mittarin luotettavuutta tarkasteltiin laskemalla eri osioiden Cronbachin alfat. Kysely jakautui neljään osaan, joista ensimmäinen tarkasteli lapsen osallisuutta toiminnassa (36 muuttujaa, Cronbachin alfa 0,836). Toisessa osassa tarkastelun kohteena oli aikuisen toiminta osallisuuden mahdollistamiseksi (18 muuttujaa, Cronbachin alfa 0,816). Kolmannessa osiossa kysyttiin vastaajilta heidän vaikutusmahdollisuuksiaan lasten osallisuuden esteisiin (21 muuttujaa, Cronbachin alfa 0,752) ja viimeisessä osiossa lasten osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia perushoitoon liittyvissä tilanteissa (17 muuttujaa, Cronbachin alfa 0,749). Tarkastelun perusteella tutkimuskyselyn eri osiot mittaavat luotettavasti samaa asiaa eli lasten osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä.

Laadullinen analyysi

Laadullisen aineiston analyysi aloitettiin vastauksia koskevan kokonaiskuvan hahmottamisella. Se tapahtui lukemalla kaikki kutakin aihekokonaisuutta koskevat vastaukset muutamaan kertaan sellaisenaan läpi. Sen jälkeen kunkin kysymyksen avoimet vastaukset käsiteltiin Atlas TI –laadullisen aineiston tekstinkäsittelyohjelmaa hyödyntäen.

Aineistosta eriteltiin asiakokonaisuuksia, jotka saattoivat olla yhden sanan tai muutaman lauseen mittaisia kuvauksia, jotka käsittelivät tiettyä asiaa. Kuvauksille annettiin yhden tai useamman sanan

sisältävä koodinimi, pelkistetty lainaus. Joitakin koodinimiä löytyi useita satoja, joitain toisia vain yksi tai muutama. Näin syntyivät alaluokat.

Koodinimiä luokiteltiin keskenään sen mukaan, että ne sisältäisivät yhteisiä ominaisuuksia. Muodostuneille koodiluokille annettiin nimet, jotka kuvasivat niiden yhteisiä ominaispiirteitä. Näin syntyivät yläluokat.

Yläluokat ryhmiteltiin edelleen sen mukaan, millaisia yhteisiä nimittäjiä niihin sisältyi. Sen perusteella syntyi neljä pääluokkaa.

Analyysissa lähdettiin tarkastelemaan aineistoa sekä lapsen osallisuuden ilmentäjänä että siitä näkökulmasta, millaista painotusta lasten osallisuus vaatii kasvatushenkilöstöltä. Tämä siksi, että tuloksia voitaisiin mahdollisimman hyvin hyödyntää kentän henkilöstön kehittämisessä.

Esimerkkinä voidaan mainita kolmen avoimen kysymyksen (1, 26 ja 39) analyysi, jonka pohjalta selvitettiin, mitä vastaajat katsovat, että lasten osallisuus edellyttää aikuiselta. Analyysin ensimmäisen vaiheen, koodauksen aikana muodostui 5294 pelkistettyä ilmaisua, joita lähdettiin luokittelemaan sen mukaan, millaista työskentelyä osallisuuden tukeminen aikuiselta edellyttää. Seuraavassa esimerkkejä pelkistetyistä ilmaisuista: aloite- vaihtoehtoinen tapa 2 kpl; aloite- ulos lähteminen ja ulkoilu 58 kpl; aloite- retket 138 kpl

Analyysin tuloksena pelkistetyistä ilmaisuista muodostettiin 27 alaluokkaa, esimerkiksi: aikuinen lapsen kanssa suunnittelemassa toimintaa, aikuinen omista suunnitelmista ja toiminnasta joustajana, aikuinen lapsen kanssa yhdessä toimijana ja tilanteen rikastuttajana sekä aikuinen aloitteiden esille nostajana ja oman toiminnan reflektioijana. Edellä mainitut alaluokan esimerkit muodostivat yhdessä pääluokan ”aikuinen lapsen kanssa toimijana”. Yhteensä pääluokkia muodostui neljä kappaletta.

Laadullisen aineiston luotettavuudesta huolehdittiin kuvaamalla analyysin eteneminen tarkasti ja liittämällä tulosten esittelyn yhteyteen runsaasti autenttisia lainauksia alkuperäisestä aineistosta. Lainaukset pyrittiin valitsemaan mahdollisimman erilaisista vastauksista ja niitä esittävien ilmiöiden painoarvo tuotiin esille muilla keinoin, esimerkiksi kvantifioimalla koodeja. Tämän katsoimme avaavan lukijalle paremman mahdollisuuden päästä sisälle koko ilmiökenttään.

Suuren aineiston käsittelyssä helpotti mahdollisuus tehdä erillisiä sanahakuja koko aineistosta. Sen avulla kyettiin tarkastamaan, ettei vastaajien joskus hyvinkin tiivistä ja luettelomaisista vastauksista jäänyt epähuomiossa joitain koodeja merkittämättä. Edellä mainittu koodien kvantifiointi (mainintojen määrien laskeminen) tai prosentuaalisten vastaajamäärien laskeminen auttoi kokonaisuusien osien hahmottamisessa.

Tulokset

Aloitamme tulosten esittämisen määrittelemällä lasten osallisuutta päiväkodissa. Kuvaus on muodostettu niistä asioista, joita kyselyimme vastanneet tiimit ovat nostaneet esille kuvatessaan lasten osallisuuden ilmenemistä eri kysymysten kohdalla. Määritelmän jotkut osiot on nostettu esille suurimmassa osassa vastauksia, toisaalta jotkut muut kohdat ovat esiintyneet vain muutamissa kommentteissa. Osallisuutta ilmionä ei mielestämme voi arvottaa sen mukaan, kuinka moni vastaaja nostaa sen esille. Joskus yksittäinenkin vastaaja onnistuu vangitsemaan ilmiöstä jotain ainutlaatuisia ja hyvin olennaista. Tässä yhteydessä esille nostetut esimerkit eivät kuvaa koko määritelmää, lisää lainauksia esittelemme tulostuksen eri osioissa. Osallisuuden määrittelemisen jälkeen siirrymme tarkastelemaan kyselyn tuloksia kohta kohdalta.

Lapsen osallisuus

Lapsella on oikeus iloita itsestään ja kokea, että muutkin nauttivat hänen läheisyydestään. Lapsella on mahdollisuus ilmaista ajatuksiaan ja kokemuksiaan sekä tuntea, että ympärillä olevat ihmiset haluavat kuulla niitä ja pitävät niitä merkityksellisinä. Lapset voivat kertoa asioista siten, kun se heille on luontaista. Usein ilmaisu ei tule huulilta, vaan on luettavissa kehosta ja ilmeistä. Osallisuus rakentuu kokemuksille siitä, että on tärkeä ja merkityksellinen omana itsenään.

”Pienet hetket arjessa: keskustelut, hymyt ja kivat leikit ovat tärkeintä, että lapselle tulee tunne, että minut huomataan ja minusta välitetään.”

Lapsi saa kokea, että hänen rohkeutensa ilmaista itseään saa aikaan asioita, joista sekä hän itse, että muut hyötyvät. Lapsi saa aikuiselta palautetta, jonka mukaan kykenee hahmottamaan oman osallisuutensa rajoja. Näin lapsi kasvaa yhteisön jäseneksi ja on osallinen sen jatkuvassa muuttumisessa.

”Lapsi on iloinen ja motivoitunut oppimaan, kun hän saa äänensä kuuluviin ja pääsee muiden kanssa mukaan toimintaan.”

Lapsi saa aikuisilta turvaa ja lohtua, mutta myös mahdollisuuksia oppia uutta ja kiinnittyä sitä kautta ympäröivään maailmaan. Lasten osallisuus on yhteistä toimintaa aikuisten kanssa, jossa kumpikin osapuoli puhuu omalla kielellään, oman persoonansa kautta. Osallisuus on lapselle joskus valintojen tekoa ja päätöksiin osallistumista, vastuun ottamista. Usein se on lasten itse keksimien ideoiden toteuttamista. Se synnyttää innostusta ja sitoutumista toimintaan, halua olla yksi muiden joukossa.

”Osallisuus näkyy lapsen iloisuudessa ja tyytyväisyydessä.”

Osallisuus on myös omatoimisuutta, joka mahdollistetaan sillä, että lapsi saa riittävästi aikaa harjoitella. Osallisuus on myös mahdollisuutta auttaa ja opettaa muita. Osallistuessaan toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen lapsi saa kokemuksia päätöksenteosta ja vaikuttamisesta. Suunnittelemisen kautta taito ennakoita ja ottaa huomioon myös toisten toiveet ja näkemykset, sekä asettua toisen asemaan kehittyä.

”Pienet lapset harjoittelevat itse pukemista, riisumista, syömistä ym. lapsi opettelee omatoimisuutta mikä on yksi osa osallisuutta.”

Lapsi on myös osa kotia ja kaveripiiriä sekä ympäröivää yhteiskuntaa ja sen ajankohtaisia tapahtumia. Tämä osa on lapsessa myös päiväkodissa ja vaatii häntä hoitavien aikuisten huomiota. Kun lapsi kokee, että hänen elämyksensä ja kiinnostuksenkohteensa ovat myös aikuisille ja vertaisryhmälle tärkeitä, hän saa positiivisia kokemuksia samaan suuntaan katsomisesta. Hänen omastaan tulee ryhmän yhteistä kokemuspohjaa. Lasten osallisuus kasvaa ympäristössä, joissa hänen tarpeensa huomioidaan. Usein se vaatii ryhmän jakamista ja toimintojen porrastamista sekä erilaisia joustoja. Tiukoista rutiineista luopuminen antaa tilaa uusille mahdollisuuksille. Lapsella on oikeus olla osana ryhmää, joka muuttuu ja kehittyy sen mukaan, mitä sen jäsenet tarvitsevat.

”Osallisuus näkyy keskittymisenä, kommentointina, sitoutumisena toimintaan ja käsiteltävän asian esim. sadun siirtymisenä leikkiin. Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi.”

”Lapsen osallisuus näkyy toiminnassamme kaikissa tilanteissa, niitä ei voi eritellä... se on meidän arkea!”

Lapsella on oikeus olla sellaisten aikuisten kasvatettavana, jotka kunnioittavat ja kuuntelevat häntä ja kiinnostuvat lapsen maailmasta yhä uudelleen.

Lasten osallisuus toiminnassa

Lapselle ominaiset toimintamuodot, leikkiminen, liikkuminen, tutkiminen ja taide näkyvät päiväkotiryhmien arkipäivän toiminnassa. Lasten vaikutusmahdollisuuksia näihin toimintoihin tarkasteltiin kuudella määrällisellä kysymyksellä, johon vastaajat valitsivat ryhmäänsä kuvaavan vaihtoehdon viisiportaisesta asteikosta.

Seuraavassa taulukossa (taulukko 4) tarkastellaan vastaajatiimien käsityksiä siitä, kuinka paljon lapset voivat vaikuttaa leikin sisältöön, leikkikaverivalintoihin tai

leikkikaluihin omassa toiminnassaan. Jokaisen kolmen kysymyksen vastauksista enemmistö sijoittui vaihtoehdolle ”usein”. Prosentuaaliset jakaumat kysymysten kohdalla mahtuvat noin kymmenen prosenttiyksikön sisälle (67,6 % –76,7 %). Vielä suppeampi vaihtelu prosenttimäärissä on vaihtoehdon ”aina” kohdalla, jota oli toiseksi eniten vastauksista. Yksikään vastaajista ei valinnut yllämainittuihin kysymyksiin vaihtoehtoa ”ei koskaan” tai ”harvoin” vaan vastaukset jakautuivat vaihtoehtojen ”usein” ja ”aina” välille.

Taulukko 4 - Lasten valinnanmahdollisuudet leikissä (jakaumat)

	Lapset määrittelevät leikin aiheen ja sisällöt	Lapset saavat valita leikkikaverinsa	Lapset saavat valita leikkikalut toimintaansa
Joskus	4,67 %	1,59 %	2,20 %
Usein	67,58 %	76,74 %	75,77 %
Aina	27,49 %	21,67 %	22,11 %

Lasten osallisuus ilmenee voimakkaimmin leikissä, joka edusti myös merkittävää osaa lasten tekemistä aloitteista ja päätöksentekomahdollisuuksista. Suurin osa leikkiä koskevista vastauksista oli esitetty niin yleisellä tasolla, ettei mikään erityinen leikki noussut esille. Erikseen mainittuina leikkeinä tulivat esille maja-, hiekka- ja muut rakenteluleikit, roolileikit, esineleikit ja vapaa leikki. Lasten leikkivalinnat ovat osa heidän päätöksentekoaan. Jotkut vastaajatiimit tarkensivat leikinvalinnan kohdistuvan leikkitauluun ja jotkut kertoivat lasten saavan esittää leikkitoivomuksia, joista aikuisen kanssa keskustellaan ja sovitaan.

”Lapset saavat tehdä aloitteita toiminnasta. Valita leikkikaverin ja -paikan.”

”Esim. leikeissä. Lapset toivoivat roolivaateleikkiä (lääkärileikki). Aikuiset rakensivat viikoksi sairaalan jossa lapset saivat leikkiä yli ryhmärajojen. Parasta oli, ettei leikkiä tarvinnut siivota, vaan sitä pystyi jatkamaan yhä uudelleen.”

Seuraavassa taulukossa (taulukko 5) on verrattu eri-ikäisten lasten päätösvaltaa varhaiskasvatussuunnitelman määrittelemissä orientaatioissa (leikki, taide, liikunta, tutkiminen). Tarkasteltaessa kaikkia lapsia yhdessä voidaan todeta, että lapsilla on suurin päätösvalta leikkeihin ja taiteelliseen toimintaan tarvitsemiensa välineiden kohdalla. Heikoimmin lapsilla on mahdollisuus käyttää itsenäisesti välineitä, jolla voivat tutkia ympäristöä.

*Taulukko 5 - Iän vaikutus lasten päätösvaltaan erilaisissa toiminnoissa (keskiarvo)
(Asteikko: 1 = Ei koskaan, 2 = Harvoin, 3 = Joskus, 4 = Usein, 5 = Aina)*

	Lapset saavat valita leikkikalut toimintaansa:	Lapset voivat piirtää, maalata ja askarrella	Lapset voivat käyttää liikunta-leikkivälineitä	Lasten käytössä on välineitä, joilla he saavat tutkia ympäristöä
alle 3-vuotiaat	4,14	3,51	3,13	2,44
3-5-vuotiaat	4,18	4,39	3,51	2,80
esiopetusikäiset	4,34	4,43	3,76	3,11
Kaikki	4,16	4,16	3,46	2,77

Siinä missä sekä 3-5-vuotiaat että esiopetusikäiset saivat vapaammin käyttää taidevälineitä kuin leikkikaluja oli tilanne alle 3-vuotiaiden kohdalla päinvastainen. Alle 3-vuotiaiden päätöksenteko piirtämisessä, maalaamisessa ja askartelussa oli rajatumpaa kuin leikkikalujen valinnassa. Liikuntaleikkivälineiden suhteen kaikkien lasten valinnanmahdollisuudet olivat rajatumpia kuin taidevälineiden ja lelujen suhteen. Lasten mahdollisuudet eri orientaatiovälineiden itsenäiseen käyttöön kasvavat tasaisesti iän myötä.

Osallistuminen suunnitteluun, arviointiin ja päätöksentekoon

Tutkimuksessa kysyttiin vastaajilta myös lasten osallistumismahdollisuuksia toiminnan suunnitteluun, arviointiin ja sääntöjen laadintaan yhdessä aikuisten kanssa. Kuviossa 2 on eritelty vastaajatiimien käsityksiä lasten osallistumisesta suunnitteluun ikäryhmittäin. Lasten mahdollisuus osallistua toiminnan

arvioimiseen (vaaleat palkit kuviossa) oli kaikissa ikäryhmissä suurempaa kuin mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun.

"Suunnittelu on pääosin aikuisjohtoista, suunnittelu tapahtuu tiimipalaverissa."

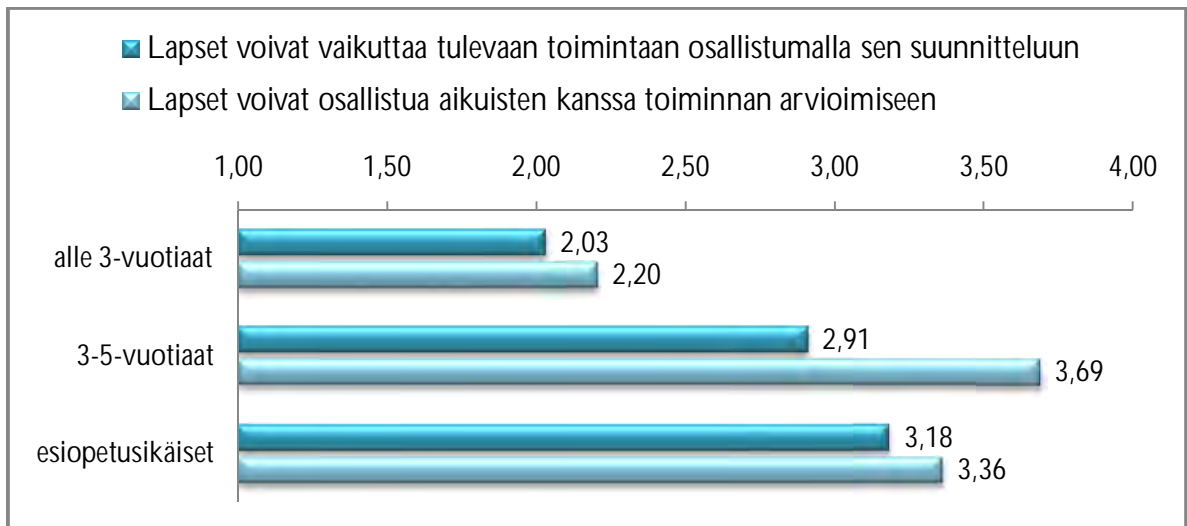
"...Lapset arvioivat muutaman kerran vuodessa toimintaa: valitsevat kuvista mikä toiminta on ollut lapsen mielestä kivointa ja miksi."

"Lasten osallistuminen ja toiminnan suunnitteluun mukaan ottaminen on hyvä asia, joskin tulee muistaa, että vastuu toiminnasta/leikeistä ja niiden monipuolisuudesta on aikuisten vastuulla."

Lapsilla on useammin mahdollisuus osallistua toiminnan arviointiin kuin suunnitteluun

Samasta kuvioista ilmenee, että vanhemmilla lapsilla oli enemmän mahdollisuuksia osallistua toiminnan suunnitteluun kuin nuoremmilla. Erot arviointiin ja suunnitteluun osallistumisessa olivat esikoululaisilla ja alle 3-vuotiailla vähäisemmät kuin 3-5 -vuotiailla. Sen sijaan 3-5-vuotiaiden ryhmissä lasten osallistuminen arviointiin oli lähes yhden arviointiyksikön yleisempää kuin suunnittelun kohdalla.

*Kuvio 2 - Lasten osallistumismahdollisuudet toiminnan suunnitteluun ja arviointiin ikäryhmittäin (keskiarvot)
(Asteikko: 1= Ei koskaan, 2 = Harvoin, 3 = Joskus, 4 = Usein, 5 = Aina)*

Eri-ikäisten lapsiryhmien vastauksissa oli jonkin verran hajontaa. Alle 3-vuotiaiden ryhmien tiimeistä joka neljäs (23,8 %) vastasi lasten osallistuvan suunnitteluun "Joskus" ja joka kolmas (30,9 %) "Ei koskaan". Seitsemässä ryhmässä kymmenestä suunnitteluun ei ollut mahdollista osallistua tai mahdollisuus oli vain "Harvoin". Lähes joka toisessa 3-5-vuotiaiden ryhmässä (44,9 %) lapset osallistuvat "Joskus" suunnitteluun ja joka kolmannessa (33 %) "Harvoin". Kahdeksassa ryhmässä kymmenestä (81 %) esikoululaiset osallistuivat suunnitteluun "Joskus" tai "Usein" ja kolmessa kymmenestä (3,4 %) "Aina".

Taulukossa 6. tarkastellaan lasten mahdollisuutta osallistua sekä toiminnan suunnitteluun että arviointiin. Ristiintaulukointi osoittaa, että lapset voivat osallistua sekä suunnitteluun että arviointiin "Usein" harvemmin kuin joka kymmenennessä vastaajatiimissä (8,1 %). Toisaalta lapset osallistuvat "Harvoin" tai "Ei koskaan" suurin piirtein yhtä usein (14,6 % ja 6,6 %). Osallistuminen tai osallistumattomuus suunnitteluun ja arviointiin näyttää toteutuvan suurin piirtein yhtäläillä painottuen hieman enemmän arviointiin kuin suunnitteluun.

Taulukko 6 - Lasten osallistumismahdollisuudet sekä toiminnan suunnitteluun, että arviointiin

Ristiintaulukointi (N=1101)			Lapset voivat vaikuttaa tulevaan toimintaan osallistumalla sen suunnitteluun (KA= 2,59)					Yhteensä
			Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan	
Lapset voivat osallistua aikuisten kanssa toiminnan arvioimiseen (KA=2,84)	Aina	Mainintoja	11	9	8	2	1	31
		% kaikista	1,0 %	0,8 %	0,7 %	0,2 %	0,1 %	2,8 %
	Usein	Mainintoja	4	89	109	33	3	238
		% kaikista	0,4 %	8,1 %	9,9 %	3,0 %	0,3 %	21,6 %
	Joskus	Mainintoja	3	53	213	132	14	415
		% kaikista	0,3 %	4,8 %	19,3 %	12,0 %	1,3 %	37,7 %
Harvoin	Mainintoja	0	10	105	161	35	311	
	% kaikista	0,0 %	0,9 %	9,5 %	14,6 %	3,2 %	28,2 %	
Ei koskaan	Mainintoja	0	1	13	19	73	106	
	% kaikista	0,0 %	0,1 %	1,2 %	1,7 %	6,6 %	9,6 %	
Yhteensä	Mainintoja	18	162	448	347	126	1101	
	% kaikista	1,6 %	14,7 %	40,7 %	31,5 %	11,4 %	100,0 %	

Vastaajilta tiedusteltiin myös lapsen mahdollisuutta olla osallistumatta, eli jättäytyä pois toiminnasta halutessaan. Seuraavasta taulukosta (taulukko 7) ilmenee, että alle 3-vuotiaille on sallitumpaa jättäytyä pois toiminnasta kuin isommille lapsille. Kolme neljäsosaa alle 3-vuotiaista lapsista voi jättäytyä toiminnasta pois "Aina" tai "Usein". Sen sijaan 3-5-vuotiaiden kohdalla painottuvat vaihtoehdot "Usein" ja "Joskus". Esiopetusikäisten ryhmässä vastaukset jakautuvat tasaisemmin, joka neljännessä tiimissä voi toiminnasta jättäytyä pois "Usein", lähes puolessa "Joskus" ja joka neljännessä "Harvoin".

Taulukko 7 - Lapsen mahdollisuus jättäytyä pois toiminnasta

Ristiintaulukointi (N=1012)		Lapsella on halutessaan mahdollisuus jättäytyä pois toiminnasta:					Yhteensä
		Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan	
alle 3-vuotiaat	vastauksia	70	97	56	5	2	230
	% ryhmistä	30,40 %	42,20 %	24,30 %	2,20 %	0,90 %	100,00 %
3-5-vuotiaat	vastauksia	79	195	244	78	12	608
	% ryhmistä	13,00 %	32,10 %	40,10 %	12,80 %	2,00 %	100,00 %
esiovetus-ikäiset	vastauksia	10	42	79	42	1	174
	% ryhmistä	5,70 %	24,10 %	45,40 %	24,10 %	0,60 %	100,00 %
Yhteensä	vastauksia	159	334	379	125	15	1012
	% kaikista ryhmistä	15,71 %	33,00 %	37,45 %	12,35 %	1,48 %	100,00 %

Lasten tekemät aloitteet ja päätöksentekomahdollisuudet

Vastaajilta kysyttiin "Millaisia lapsilta tulevia aloitteita ryhmässänne huomioidaan?" He toivat esille 1564 mainintaa, joista 52 kpl olivat hyvin yleisellä tasolla "vapaa askartelu ja toiminta", "Lapset ehdottavat usein, mitä haluavat tehdä...", "...toimintatoiveita otetaan mahdollisuuksien mukaan huomioon".

Vastaajilta kysyttiin myös "Millaiseen päätöksentekoon lapset osallistuvat ryhmässänne?" Kysymykseen vastasi 954 tiimiä, jotka kuvasivat yhteensä 141 päätöksentekotilannetta ja asiaa, joihin lapset voivat vaikuttaa.

Taulukosta 8 käy ilmi, että suurimmaksi ryhmäksi muodostui taiteeseen liittyvät ja sitä sivuavat aloitteet, jotka mainittiin runsaassa neljäsosassa kaikista maininnoista. Askartelu ja kädentyöt oli suurin ryhmä, sen jälkeen lauluja koskevat aloitteet, piirtäminen, muovailu, musiikki, lorut ja pienimpänä ryhmänä tanssi. Taidetyöskentelyissä (erityisesti askartelut) ja liikunnassa kuvattiin otettavan lapsia myös mukaan päätöksentekoon.

"...Lapset saavat vaikuttaa esim. askarteluihin, mitä askarrellaan ja miten. Malleja annetaan mutta näitä ei noudateta tarkasti..."

"...musiikin ja askartelun suhteen haastatellaan lasten toiveita..."

"Ryhmän toimintahetkiin liittyviä toiveita huomioidaan jonkin verran."

"Vasu-ajattelun myötä olemme ottaneet lapset mukaan projektien/teemojen suunnitteluun entistä tiiviimmin. Pohdimme pienryhmissä, mitä haluaisimme tehdä aiheeseen liittyen leikkien, taiteiden, liikkuen, tutkien..."

Suurin osa lasten aloitteista liittyy leikkiin ja taiteeseen, mutta perushoittoon ja tutkimiseen liittyviä aloitteita tehdään vain vähän.

Edellisen kanssa yhtä suuri ryhmä oli leikkiä koskevat aloitteet. Niitä käsiteltiin jo luvun alussa.

Aloitteista 14 % koski liikuntaa. Lapsilla oli myös mahdollisuuksia tehdä päätöksiä ja esittää toiveita liikunnan sisältöihin ja välineisiin sekä liikuntalajeihin.

"Lapset tekevät yhdessä aikuisen avulla ryhmälle liikuntaratoja ja liikuntaan liittyviä toimintapisteitä. Lapset ideoivat pisteitä ja keräävät välineitä niihin."

"...Toimintaan liittyviä, esim. jalkapallon pelaaminen läheisellä kentällä."

"Kartoitamme lasten kiinnostuksen kohteita niin toimintaa ajatellen kuin esim. retkikohteita."

Lähes joka kymmenes aloite koski kirjan lukemista, suunnilleen yhtä moni koski retkiä. Ulkoiluun ja uloslähtöön liittyviä mainintoja oli vähän, vain alle neljä vastaajaa sadasta mainitsi asian.

"...joskus mennäänkö ulos vai ei..."

"lähdetäänkö pihalle vai retkelle..."

"esim. tänään me halutaan pelata jalkapalloa, tai tänään halutaan hypätä korkeutta, silloin otetaan välineet esille."

Perushoittoon (ruokailu, lepoaika) liittyviä aloitteita oli hyvin vähän, vain kahdesta kolmeen tiimiä sadasta mainitsi asian (siirtymätilanteen mainitsi vielä harvempi). Vastaajatiimit toivat kuitenkin esille, että lapsilla on hieman päätösvaltaa myös omaa perushoittoaan koskevissa asioissa. Suurin osa maininnoista liittyi lapsen omaan ruokailuun (esim. ruoan määrä, istumapaikka pöydässä, ottaako lisää). Joissakin ryhmissä oli käytössä myös toiveruokapäivä, jolloin lapset saivat ryhmänä vaikuttaa valmistettavan ruoan valintaan. Hyvin harvoin lapset saivat vaikuttaa päättämällä omista vaatteistaan ja vielä harvemmin siitä, laittavatko kurahousut jalkaan. Harvinaista vaikutti olevan myös lapsen mahdollisuus vaikuttaa wc-käynnin ajankohtaan.

"Esim. WC-toiminnoissa, lapsi osaa ilmaista halunsa vaihtaa potalta pöntölle. Reunaa pienentämällä lapsi saa haluamansa WC toiminnon. Isojen pöytään siirtyminen (1-3v)"

"lapset ehdottavat esim. miten kutsutaan hakemaan ruokaa (vaatteiden värin mukaan, vihjeiden mukaan, isän tai äidin nimen mukaan)..."

"...Samoin on erilaisiin siirtymätilanteisiin tehty liikuntaratoja, "kun on tylsää odottaa muita".

"Voi valita joskus laittaaako kurahousut vai osaako leikkiä kuivalla alueella."

Taulukko 8 - Lasten aloitteet päiväkodissa

Aloite	mainintoja	%
Taide	437	27,9 %
Leikki	395	25,3 %
Liikunta	220	14,1 %
Retket	126	8,1 %
Kirjan lukeminen	146	9,3 %
Pelaaminen	63	4,0 %
Ulos lähteminen ja ulkoilu	58	3,7 %
Ruokailu	29	1,9 %
Lepoaika	10	0,6 %
Tutkiminen	7	0,4 %
Siirtymätilanteet	7	0,4 %
Aamupiiri	7	0,4 %
Iltapäivän toiminta	4	0,3 %
Työtehtävät	3	0,2 %
Aloite, kaikki mahdollinen	13	0,8 %
Aloite, toiminta	39	2,5 %
Yhteensä	1564	100 %

Reilusti yli puolet (63,6 %) vastaajatiimeistä toi esille, että aikuiset toteuttavat lasten toiveita ja käyttävät heiltä kerättyä tietoa oman suunnittelunsa pohjana. Jotkut tiimit nostivat esille, että valitsevat lasten kiinnostuksen pohjalta käsiteltävän teeman tai projektin aiheen. Vastauksista ei käynyt selville, miten asia oli ilmennyt (haastatteleamalla? havainnoimalla? spontaanina lapsen itse tekemänä aloitteena?)

Tämän lisäksi joka kymmenes vastaajatiimi (9,4 %) nosti esille aikuisen merkityksen pedagogina ja oppimisen tukijana.

Aikuisen toimintaa suunnittelijana tutkittiin yhteensä neljällä kysymyksellä. Aikuinen käytti keskimäärin havainnointiin aikaa ”Usein” (ka 3,9) ja havainnoinnista saatu tieto hyödynnettiin toiminnan suunnittelussa lasten kiinnostusten pohjalta samoin ”Usein” (ka 3,8). Lasten kiinnostuksenkohteiden etsiminen leikistä oli vain vähän harvinaisempaa (ka 3,4).

Päätöksenteko, johon lapsilla oli mahdollista osallistua, voidaan jakaa karkeasti kahteen pääluokkaan: lapset voivat osallistua sekä itseään ja omaa toimintaansa koskevaan päätöksentekoon, että vaikuttaa koko ryhmän toimintaa koskevaan päätöksentekoon.

”Vaihtoehdot: muovailenko vai piirrätkö, tanssitko vai rakenteletko vai mitä leikkisit.”

”Lapset voivat toisinaan päättää, mitä haluavat tehdä. Esim. piirtävätkö vai ajelvatko autoilla”

Vastaajat kuvasivat myös erilaisia päätöksentekomenetelmiä ja vaikuttamistapoja, joita ryhmissä oli käytössä (taulukko 9). Aikuisten ja lasten yhteisiä keskusteluja päätöksentekoon johtavana toimintana kuvasi neljännes vastaajatiimeistä. Lähes yhtä monessa tiimissä oli tapana äänestää, mutta tarkemmin ei kuvattu äänestettiinkö aikuisen tarjoamista vaihtoehdoista vai lasten aloitteista. Aikuisella kuvattiin olevan rooli toisaalta lasten mielipiteiden kyselijänä ja toisaalta lasten toiveiden selvittäjänä kuuntelemalla. Joka kymmenennessä lapsiryhmässä lastenkokoukset olivat käytössä päätöksentekoa mahdollistavina toimintamuotoina.

Taulukko 9 - Lasten vaikuttamistapoja päiväkotiryhmissä

Vaikuttamistapa	mainintoja	%
Vaikuttaminen: Yhteisten keskustelujen avulla	58	24,9 %
Vaikuttaminen: Äänestäminen	50	21,5 %
Aikuinen kyselee lasten mielipiteitä	39	16,7 %
Vaikuttaminen: Ehdottaminen, aikuiset kuuntelevat	29	12,4 %
Vaikuttaminen: Lastenkokouksissa päättäminen	22	9,4 %
Vaikuttaminen: Yhdessä sopiminen ja sitoutuminen	15	6,4 %
Aikuisen havainnot lapsesta vaikuttavat	6	2,6 %
Vaikuttaminen: toiveiden esittäminen	6	2,6 %
Vaikuttaminen: neuvottelemisen	4	1,7 %
Vaihtoehdoista valitseminen	2	0,9 %
Päätökset tehdään aikuisen aloitteesta	2	0,9 %
Yhteensä	233	100 %

”Lastenkokouksissa tehdään yhdessä sopimuksia ja päätöksiä.”

”Kaikkein päätöksentekoon, joka liittyy heidän arkeensa ryhmässä. Keskustelemme ja kuuntelemme ja teemme päätöksiä, sopimuksia yhdessä lasten kanssa”

”Päätöksentekoa on nyt harjoiteltu lastenkokouksissa pari kertaa. Toisinaan pidetään äänestyksiä jostain yhteisistä päätöksistä ja enemmistön mielipide voittaa.”

Lapset eivät osallistuneet lainkaan päätöksentekoon 36 ryhmässä joko nuoren iän ja päätöksentekotaitojen puutteen vuoksi tai siksi, että päivärytmi määräsi toiminnan.

Säännöt osallisuuden mahdollistajina ja esteinä

Päiväkotien tiimejä pyydettiin kertomaan ryhmässään noudatettavista säännöistä sekä lasten osallisuuden esteinä että lapsen osallisuutta mahdollistavina tekijöinä mahdollisimman konkreettisella tasolla. Kolme neljästä vastaajatiimistä (75,22 %) antoi avovastauksen lapsen osallisuutta mahdollistavista sääntöistä koskevaan kysymykseen ja yli puolet (65,60 %) lasten osallisuutta estäviä sääntöjä koskevaan kysymykseen. Erilaisia sääntöjä kuvattiin kaikkiaan 222 kappaletta ja sääntömainintoja vastauksista nimettiin yhteensä 3523 kappaletta.

Lasten mahdollisuutta osallistua ryhmän sääntöjen laatimiseen selvitettiin kysymyksellä "Lapset voivat osallistua sääntöjen laatimiseen". Keskiarvoksi tälle väittämälle tuli 3,2 joka on hieman yli arvon "Joskus", tosin vastaukset vaihtelivat keskimääräistä enemmän (SD 1,058). Seuraavissa lainauksissa ilmenee esimerkkejä siitä, millaiseen päätöksentekoon lapset voivat osallistua.

"...Lasten kokouksissa aiheena voivat esim. olla leikkisäännöt tms."

"Laadimme syksyllä yhdessä ryhmän yhteiset säännöt, jotka kokosimme yhteiseen sääntöpuuhun (säännöt ovat puun lehdissä). Jokainen lapsi vahvisti säännöt kirjoittamalla nimensä puuhun."

"...sääntöihin yhdessä pohtimalla miten kaikilla on viihtyisää ja mukavaa tarhassa."

Leikkiä ja toimintaa määrittävät säännöt

Erilaiset leikkitoimintaa määrittävät säännöt saivat mainintoja lähes kaikilta vastaajatiimeiltä ja moni tiimi luetteli useita leikkiä koskevia sääntöjä. Eri sääntöä oli leikkialueissa yhteensä 28, joista puolta pidettiin puhtaasti lasten osallisuutta mahdollistavina. Eniten mainintoja sai sääntö kaikkien mukaan ottamisesta leikkiin (17 %), joskin kaksi vastaajatiimiä piti kyseistä sääntöä osallisuutta rajoittavana. Leikkiin liittyviksi säännöiksi mainittiin lisäksi lapsen mahdollisuus leikkiä halutessaan yksin (2 %), oikeus valita leikki (5,5 %) ja leikkikaverin valinta (2,1 %).

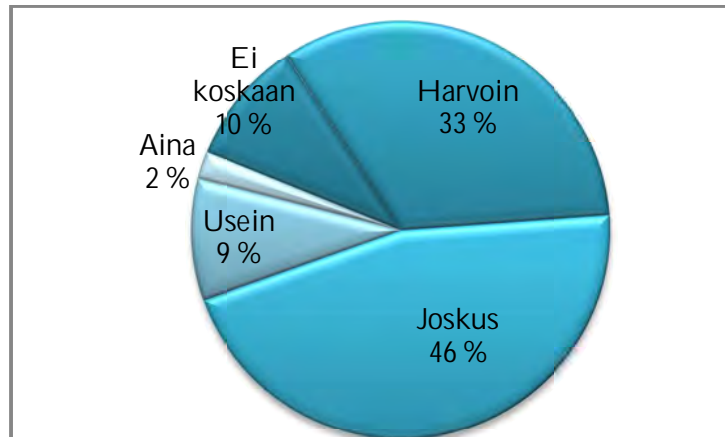
"Ketään ei jätetä yksin leikkimään ja rooleja vaihdellaan, jotta kaikki saavat kokeilla mieluisimpia ja suosituimpia juttuja."

"Kaikki lapset mukaan leikkiin ja kaikkeen toimintaa mihin haluavat."

Lasten osallisuutta leikissä estäviksi säännöiksi kuvattiin 13 erilaista sääntöä (joista osa oli mainittu myös osallistavien sääntöjen joukossa). Näistä runsaimmin mainintoja saivat rajoitus leikkipisteessä kerrallaan olevien lasten lukumäärästä (7,3 %), leikin lopettaminen saman päivän aikana (3,4 %) sekä leikin häiritsijän sulkeminen pois leikistä (3,3 %).

Kysymykseen "Leikkiin pääsyn kieltäminen on rangaistuksena ryhmässänne (esim. leikissä tapahtuneiden sääntörikkomusten, kiusaamisen tms. vuoksi)" tiimit vastasivat menettelyyn olevan

"Joskus" käytössä lähes puolessa vastaajatiimeistä "Aina" tai "Usein" useammin kuin joka kymmenennessä tiimissä ja "Harvoin" tai "Ei koskaan" lähes puolessa tiimeistä. (Kuvio 3).

Kuvio 3 - Leikkiin pääsyn kieltäminen on rangaistuksena ryhmässänne (jakauma N=1085)

Myös ohjattu toiminta piti sisällään sääntöjä, joita vastaajat mainitsivat yhteensä 694 kertaa. Osallistavaksi mainittiin sääntö, "Jokaisella on oikeus omaan vuoroon", jonka mainitsi noin joka kymmenes vastaajatiimi (12,1 %), sen lisäksi vuoron odottaminen koettiin lasten osallisuutta vahvistavana tekijänä (4 %), samoin puheenvuoron pyytäminen viittaamalla (4,1 %). Toisaalta lasten osallisuutta koettiin estävän säännön, "Omaa vuoroa joutuu odottamaan" (3,8 %).

"Jokaisella oma vuoro esim. aamupiirissä ja laulutuokiossa laulun/lorun nostoon."

Lasta osallistavina sääntöinä nostettiin esille myös oikeus ilmaista mielipiteensä (6,9 %), oikeus tulla kuulluksi (10,5 %) ja sääntöjen laatiminen yhdessä lasten kanssa (5,8 %). Sen sijaan osallisuutta estäväksi koettiin sääntö, jonka mukaan "Aikuinen päättää lapsen toiminnan suunnitellussa toiminnassa" (5,2 %).

"Olemme yhdessä isompien lasten kanssa miettineet säännöt ryhmäämme (koska pientä kiusaamista esiintyi ryhmässä) Säännöt ovat piirrettyinä kuvina seinällä kaikkien lasten nähtävillä ja muistin tukena."

Perushoitotilanteita, kuten pukeutumista, ruokailua ja päivälepoa koskevia sääntöjä mainittiin yhteensä 23 sääntöä, joista 10 koski yksinomaan ruokailua. Näistä tarkemmin erittelemättömät "rutiinit" koettiin sekä lapsen osallisuutta mahdollistavaksi (1,9 %) että estäväksi (2,6 %).

Suurimmat lasten osallisuutta estävät säännöiksi luokitellut yksittäiset asiat olivat sääntönä pidetty aikataulu eli päivärytmi, jonka nimesi lasten osallisuutta estäväksi vajaa neljännes vastaajatiimeistä (21,3 %), sekä yhtä monen (20,7 %) vastaajan esille nostamat turvallisuuteen liittyvät säännöt.

"Päivärytmi ja viikkorytmi ovat aikuisten määrittelemiä. Toisinaan tehdään poikkeuksia lasten aloitteesta."

"Päivärytmi (leikit on joskus pakko vaan lopettaa esim. ruokailun vuoksi)."

”Lasten turvallisuus on rajoittava tekijä ryhmässämme. Ryhmä koostuu pienistä lapsista ja tärkeintä on taata kaikille turvallinen päivä.”

Sosiaaliset säännöt

Vuorovaikutukseen ja ryhmän keskinäiseen kanssakäymiseen liittyviä sääntöjä mainittiin yhteensä 1246 kertaa. Sosiaaliset säännöt jaoteltiin kuuteen alaryhmään: Hyvinvointiin liittyviin sääntöihin, kaveruussääntöihin, keskustelutilannesääntöihin, käyttäytymissääntöihin, leikkiin liittyviin sääntöihin ja eettisiin sääntöihin (taulukko 10).

Taulukko 10 - Sosiaalisten sääntöjen ryhmät

	sääntöjä	mainintoja	%
Hyvinvointiin liittyvät säännöt <ul style="list-style-type: none"> <i>(pidetään hauskaa, autetaan toista, hyvä yhteishenki, toisten huomioiminen ja säännöt auttavat lasta toimimaan ryhmässä)</i> 	6	76	6 %
Kaveruussäännöt <ul style="list-style-type: none"> <i>(ei pilkata toisia, kaikkien kanssa pitää olla kaveri, toisen kunnioittaminen, toista ei saa kiusata eikä vahingoittaa, kaikki otetaan mukaan)</i> 	6	583	46,9 %
Keskustelutilannesäännöt <ul style="list-style-type: none"> <i>(neuvotellaan, oikeus osallistua keskusteluun ja kertoa omista asioista, ristiriidat ratkaistaan yhdessä, oikeus omaan vuoroon, oikeus ilmaista mielipide, aina ei saa puheenvuoroa, vuoron odottaminen, viittaaminen, erilaisten mielipiteiden arvostaminen)</i> 	11	466	37,5 %
Käyttäytymissäännöt <ul style="list-style-type: none"> <i>(puhutaan kauniisti, kiittäminen, anteeksi pyytäminen, käytöstavat, lupauksista kiinnittäminen)</i> 	5	79	6,3 %
Leikkiin liittyvät säännöt <ul style="list-style-type: none"> <i>(ei häiritä leikkiä, ei oteta lelua toiselta, luvan pyytäminen leikkiin liityttäessä, kaverille saa sanoa ei)</i> 	4	39	3,1 %
Eettiset säännöt <ul style="list-style-type: none"> <i>(mitä saa ja ei saa tehdä, oikean ja väärän ymmärtäminen)</i> 	2	3	0,2 %
Yhteensä	34	1246	100 %

Sosiaaliset säännöt painottuivat vahvasti lasten osallisuutta mahdollistaviin sääntöihin. Osallisuutta estäviin sosiaalisiin sääntöihin liittyi vain 150 mainintaa, kun taas mahdollistaviin sääntöihin liittyi 1016 mainintaa. Suurimmat yksittäiset estäviksi koetut sosiaaliset säännöt olivat vuoron (3,8 %) ja puheenvuoron (2,7 %) odottaminen. Käytöstavat lasten osallisuutta estävänä sääntönä mainitsi 18 vastaajaa (2,4 %). Aiemmin mainittu oikeus omaan vuoroon oli yksi suurimmista osallisuutta mahdollistavista säännöistä, samoin sääntö kaikkien mukaan ottamisesta (joka sai myös 2 estävää mainintaa) ja kaveruudesta kaikkien kanssa, jonka mainitsi 5,6 % vastaajista. Lähes puolet (46,9 %) sosiaalisten sääntöjen maininnoista käsitteli kaveruutta ja lasten vertaissuhteita. Myös käyttäytymiseen liittyvät säännöt, joita nimettiin viisi erilaista, nousivat esille sosiaalisissa säännöissä.

”Esimerkiksi ”nolla-kiusaaminen” (ei saa kiusata viiteen viikkoon mitenkään) oli lasten keksimä ja toteuttama kokeilu. Aikuiset ohjaavat, neuvovat ja valvovat.”

Aikuisen toimintaa koskevat säännöt

Aikuisen toimintaa koskevia oletuksia ja sääntöjä mainittiin 20,7 % lapsen osallisuutta estävien ja 17,5 % lapsen osallisuutta mahdollistavien vastausten kohdalla. Tasa-arvoinen kohtelu, josta käytettiin myös ilmaisua "samat säännöt kaikilla lapsilla" sai osallisuutta mahdollistavana sääntönä 49 mainintaa (5,6 %), mutta neljä vastaajaa piti sitä osallisuutta estävänä sääntönä.

"Aikuinen huolehtii, että hiljaisimmatkin lapset saavat puheenvuoron esim. ruokapöydässä ja yhteisillä tuokioilla. Huolehdimme, että kukaan lapsista ei jää leikkien ulkopuolelle."

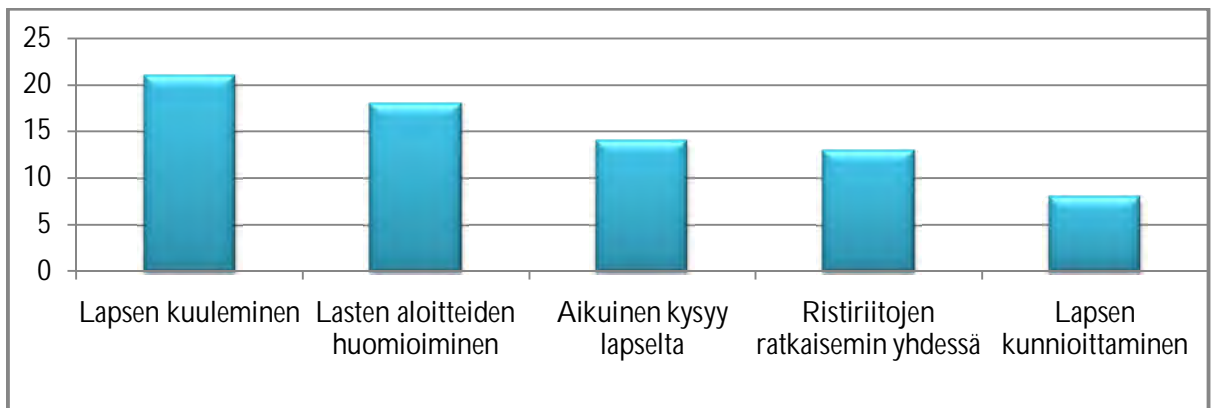
Lähes joka kymmenes tiimi painotti sääntöinä, että aikuisen tulee keskittyä lapsiin, auttaa lasta osallistumisessa sekä huolehtia arkojen ja hiljaisten osallisuudesta.

"Jos lapsi ei pääse toisten lasten leikkeihin niin aikuinen leikkii hänen kanssaan ja auttaa tarvittaessa osallistumisessa."

"Yhteiset tuokiot ja pienryhmätoiminta tukevat hiljaistenkin lapsien osallistumista ja osallisuutta päiväkodin arjessa"

Joitakin mainintoja saivat myös säännöt lapsen kuulemisesta, lasten aloitteiden huomioimisesta, lapselta kysymisestä, ristiriitojen ratkaisemisesta yhdessä ja lapsen kunnioittamisesta. (kuvio 4).

"Lapsia kuunnellaan. Aikuinen kysyy mielipidettä ja myös antaa aralle lapselle mahdollisuuden ilmaista sen, esim. kättä nostamalla. Aikuinen pysähtyy kuuntelemaan kun lapsi puhuu, vaikka joutuisikin sanomaan "odota hetki niin mä kuuntelen sua". "Mitä mieltä sä oot", mikä se sun mielestä on" jne. ovat usein käytettyjä kysymyksiä jolla ns. pallo siirretään lapselle."

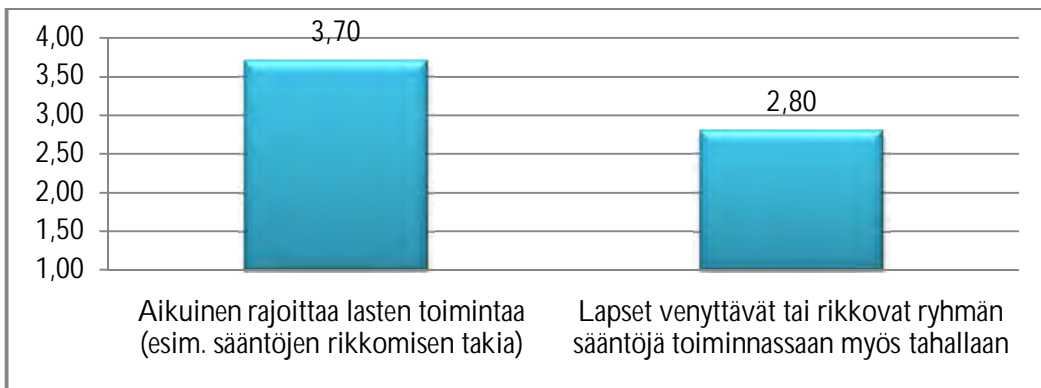

Kuvio 4 - Osallistavia sääntöjä (mainintojen määrät)

Jotkin säännöt koettiin puolestaan lapsen osallisuutta estäviksi. Kolme vastaajatiimiä sadasta nosti esille aikuisjohtoisuuden ja aikuista varten olevat säännöt, joita ei kuvattu tarkemmin.

Vastauksista poimittiin myös toimintamuotoja koskevia mainintoja, vaikka ne eivät varsinaisia sääntöjä olekaan. Joissain toimintatavoissa painottui aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus kuten sääntöjen laatiminen yhdessä (6,3 %) tai se, etteivät lapset saa osallistua suunnitteluun, koska ohjatusta toiminnasta päättää aikuinen (4,1 %).

Kuviossa 5 tarkastellaan kahden väittämän, lasten tahallisen sääntöjen rikkomisen ja aikuisen toiminnan rajoittamisen suhdetta. Lasten tahallisen sääntöjen rikkominen saa keskiarvon 2,8 eli hieman alle arvon "Joskus", kun taas aikuisen tarve rajoittaa toimintaa saa keskiarvon 3,7, joka lähestyy arvoa "Usein". Eli sääntörikkomuksia, joihin aikuisen on puututtava, tapahtuu keskiarvolla 3,7 ja niistä tahallisten keskiarvo on 2,8, tapahtuu tahattomia arvojen erotuksen verran eli kolmasosa kaikista rikkomuksista. Siinä missä alle 3-vuotiailla tahattomia sääntörikkomuksia on 40 % kaikista rikkomuksista, vanhemmilla lapsilla niitä on 30 %.

Kuvio 5 - Aikuisen toiminnan rajoittamisen suhde lasten tahallisiin sääntörikkomuksiin (N=1085)
(Asteikko: 1= Ei koskaan, 2 = Harvoin, 3 = Joskus, 4 = Usein, 5 = Aina)

Aikuisen toimintaa ohjaavia sääntöjä tarkasteltiin myös Shierin (2001) osallisuuden tasojen valossa. Osallisuuden tasomallissaan Shier painottaa, että jokaisella tasolla kasvattajan on hyvä tarkastella, onko hänellä aito halu toteuttaa lasten osallisuutta kyseisellä tavalla. Samoin tulee tarkastella, onko omassa tiimissä tai työyhteisössä mahdollista toteuttaa edellä mainittu toimintatapa ja pohtia mitä valmiita osallisuutta mahdollistavia toimintatapoja on jo valmiina. Lopuksi Shier painottaa uusiin toimintatapoihin ja käytäntöihin sitoutumista ja niiden ottamista osaksi ammattitaitoa, jotta siirtyminen seuraavalle osallisuuden tasolle mahdollistuu. Velvoittumisen voidaan ajatella toteutuvan myös, jos osallistavat toimintamallit otetaan osaksi ryhmän sääntöjä. Taulukossa 11 aikuisen toimintaa määrittävät säännöt sekä muita osallisuuden tasojen kautta määrittyviä sääntöjä on jaettu Shierin tasojen mukaan, niin että ylimmät tasot 4 ja 5 on yhdistetty.

Shierin ensimmäinen taso sai näin tarkasteltuna eniten mainintoja ryhmissä olevista säännöistä. Toinen Shierin taso sai mainintoja lähes puolet vähemmän ja kolmannen tason mainintoja oli tästä enää kolmannes. Yhdistettyjä Shierin 4 ja 5 tasoa oli maininnoista 72 kpl, joista suurimman osan, 51 mainintaa muodosti sääntöjen laatiminen yhdessä lasten kanssa. Shierin tasot ja niiden sisälle määritellyt säännöt eivät ole yksiselitteisiä ja suuri merkitys on myös sillä, miten sääntöjä sovelletaan käytännössä.

Taulukko 11 - Säännöt osallisuuden tasomallissa

	f	
Shier 1 <ul style="list-style-type: none"> oikeus tulla kuulluksi, oikeus kertoa omista asioistaan, ymmärretyksi tuleminen, aikuinen havainnoi lasta, aikuinen auttaa osallistumisessa, aikuinen keskittyy lapsiin, tunteellisuus sallittua 	208 mainintaa	58,3 %
Shier2 <ul style="list-style-type: none"> aikuinen kysyy lapselta, oikeus osallistua keskusteluun ja ilmaista mielipiteitä, lapsen kunnioittaminen, lapsen ehdotukset kirjataan ylös, erilaisten mielipiteiden hyväksyminen 	115 mainintaa	32,2 %
Shier 3 <ul style="list-style-type: none"> lasten aloitteiden huomioiminen, osallistuminen toimintaan vapaaehtoista, neuvottelemisen, lasten toiveiden toteuttaminen, aikuinen osallistuu leikkiin, päivittäiset sopimukset 	34 mainintaa	9,5 %
Shier 4-5 <ul style="list-style-type: none"> sääntöjen laatiminen yhdessä, ristiriitojen ratkaiseminen, lastenkokoukset, lasten vaikutusmahdollisuudet ympäristöön, yhdessä tehtävä suunnittelu 	72 mainintaa	20,2 %
Yhteensä	357	

Millainen toiminta on kiellettyä päiväkotiryhmissä?

Osa säännöistä luokiteltiin "ei saa" eli "kiellettyä" säännöiksi. Tällaisia sääntöjä olivat esimerkiksi metelöiminen, sisällä juokseminen ja toisen vahingoittaminen (taulukko 12). Nämä säännöt koettiin sekä osallisuutta estäviksi että mahdollistaviksi. Kolmasosa (35 %) vastaajatiimeistä koki säännön "Toisen huono kohtelu ja kiusaaminen kiellettyä", osallisuutta estäväksi ja neljäsosa (24,6 %) osallisuutta mahdollistavaksi.

Taulukko 12 - "Kiellettyä" toimintaa määrittäviä sääntöjä

Nimettyjä sääntöjä:	Estäviä mainintoja	Mahdollistavia mainintoja
Toisen huono kohtelu ja kiusaaminen kiellettyä	32	110
Toisen vahingoittaminen kiellettyä	34	58
Sisällä juokseminen kiellettyä	68	3
Rajut leikit ja riehuminen kiellettyä	17	1
Huonekalujen päältä hyppiminen ja kiipeily kiellettyä	18	0
Taisteluleikit kiellettyjä	3	0
Ei saa metelöidä	64	6
Ei saa ottaa lelua toiselta	2	15
Leikkiä ei saa vaihtaa	6	9
Ei saa häiritä tai rikkoa leikkiä	0	11
Ei voi tehdä mitä vaan milloin vaan	7	0
Liikkumista täytyy rajoittaa	15	0
Yhteensä	267	214

"Ketään ei esimerkiksi saa jättää leikin ulkopuolelle, vaan kaikki lapset saavat osallistua leikkiin, ellei toisin ole sovittu. Myös fyysisen koskemattomuuden sääntö on selkeä, toista ei saa tönä, purra eikä esim. heittää hiekkaa toisen päälle."

Kiellettyä olivat monet toisen lapsen kiusaamiseen, loukkaamiseen ja leikin häirintään liittyvät asiat sekä monet liikkumiseen liittyvät asiat (juoksemisen lisäksi hyppiminen, riehuminen ja taisteluleikit). Lisäksi

liikunnan rajoittamisen mainitsi kaksi vastaajatiimiä sadasta (2 %) ja yhtä moni lelun ottamisen kädestä. Lähes joka kymmenes vastaajatiimi (8,6 %) mainitsi leikin vaihtaminen olevan kiellettyä.

"Leikin vaihtamista pitää rajoittaa, koska muuten menisi levottomaksi."

"Juoksemisen kieltäminen. Usein kuuluisi lapsen mielestä leikkiin. Myös erilaisilla miekoilla taistelua joutuu rajoittamaan."

"Sisällä ei saa juosta, eikä huutaa. Ei kiipeillä pöydillä."

Muutamissa vastauksissa oli lasten luonnolliseen liikunnan tarpeeseen löydetty mahdollistaviakin sääntöjä ja tiloja, joiden mukaan ja lapsia ohjattiin liikkumaan:

"Lapset (4-3 v) tietävät selkeästi, missä tilassa saa juosta, tanssia, hyppiä, riehua, pelata palloa (lattiassa värilliset teipit merkkinä)."

"Saa kiivetä sängyille ja hyppiä sieltä patjalle."

"Salissa saa juosta (ei käytävällä)."

Päiväkotiryhmien sääntöjä kartoittavien kahden kysymyksen kohdalla vastaajat nostivat esille myös joitakin asioita, joita ei voitu määrittellä suoranaisesti sellaisiksi säännöiksi, joihin päiväkodin aikuisilla olisi mahdollisuus vaikuttaa, vaikka osallisuutta ne varmasti rajoittavat. Tällaisia asioita olivat henkilökunnan riittämätön määrä ja poissaolot, liian suuri tai pieni ryhmä, resurssit, sää, lasten sairaspöissaolot, lasten sairauden asettamat rajoitukset, uskontoon liittyvät rajoitukset, aikuisten tietoisuuden puute, ahtaus ja kiire. Näistä esimerkiksi uskontoon liittyvät asiat samoin kuin sääntö siitä, että sairaana ei voi tulla päiväkotiin ovat sääntöjä, mutta niihin henkilökunnan vaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset, jos eivät olemattomat.

Vastaajatiimeistä 20 toi esille, ettei ymmärtänyt kysymystä lapsen osallisuutta estävistä tai mahdollistavista säännöistä. Lisäksi yhteensä 35 tiimiä vastasi, ettei heillä ole sääntöjä, jotka mahdollistavat tai estävät lasten osallisuutta. Yhdellä tiimillä ei ollut minkäänlaisia sääntöjä.

Lapsen osallisuuden esteet

Tutkimuksen kysymyksistä kaksikymmentä kartoitti sitä, kuinka paljon vastaajatiimit katsoivat voivansa vaikuttaa erilaisiin lapsen kuulemisen esteisiin päiväkodissaan. Esteet oli määritelty tutkimuspäiväkodeille osoitetun pilottikyselyn tulosten pohjalta. Skaala oli 1(ei lainkaan) 2,3,4 ja 5 (voimme päättää asian tiimissämme). Lisäksi jokaisen kysymyksen kohdalla oli vaihtoehto "Kyseistä estettä ei esiinny ryhmässämme".

Olosuhteet esteinä

Tarkasteltaessa tuloksia lähemmin (*Liite 4*) voidaan todeta lähes kaikkien vastaajien kokevan, että nykyinen lapsimäärä ja henkilöstömäärä haittaavat lasten kuulemista ryhmässä. Lapsimäärän (96 %) ja

henkilöstömäärän (95,5 %) koettiin sijoittuvan lähes täydellisesti henkilöstön vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle (arvio ≤ 2). Ne vastaajatiimit, joiden vastaus poikkeaa yleisestä, työskentelevät jollain tavalla normaalista lapsiryhmästä eroavissa olosuhteissa. Noin kahdeksan kymmenestä vastaajatiimistä koki vaihtuvan henkilöstön vaikeuttavan lasten kuulemista ryhmässään ja lähes kaikki kokivat, etteivät voi juurikaan itse vaikuttaa asiaan.

Noin kahdeksan tiimiä kymmenestä koki, että päiväkodin huonot tilaratkaisut vaikeuttavat lasten kuulemista. Vastaajista enemmän kuin joka toinen koki, ettei voi juurikaan vaikuttaa asiaan. Vain 1-2 tiimiä kymmenestä (15 %) katsoi voivansa vaikuttaa asiaan paljon tai erittäin paljon. Myös melun koettiin olevan lähes sataprosenttisesti esteenä lasten kuulemiselle. Vajaa kolmannes (30 %) vastaajista koki, ettei voi juurikaan (arvio ≤ 2) vaikuttaa asiaan.

Lasten vaikutusta omaan ja toistensa kuulemiseen arvioitiin kahden kysymyksen avulla. Toinen niistä koski erityistä tukea tarvitsevien lasten vaikutuksia ryhmään. Vastaukset jakautuivat keskimääräistä tasaisemmin kaikkien vaihtoehtojen kesken. Joka kolmas tiimi (34,3 %) koki mahdollisuutensa vaikuttaa asiaan hyvin pieneksi ja joka neljäs (24,7 %) koki voivansa vaikuttaa asiaan paljon tai erittäin paljon. Joka kuudes tiimi (15,5 %) oli sitä mieltä, etteivät erityislapset ole heidän tapauksessaan esteenä lasten kuulemiselle.

Toinen lapsia koskevista kysymyksistä käsitteli kieli- ja puhetaidon puutteen merkitystä lasten kuulemiselle. Tulokset jakautuivat edellisen kysymyksen vastausten kanssa jokseenkin samalla tavoin. Lähes joka kolmas tiimi (29 %) koki vaikuttamisen asiaan vaikeaksi, suurin piirtein yhtä monella ei ollut selvää kantaa ja samoin kolmannes tiimeistä (31,1 %) koki voivansa vaikuttaa asiaan paljon tai erittäin paljon. Noin joka kymmenes vastaajatiimi (12,6 %) ei kokenut sitä esteeksi lainkaan.

Myös vanhempien tarpeet koettiin lähes sataprosenttisesti osallisuutta estäväksi asiaksi. Lähes joka toinen tiimi (42,1 %) koki kuitenkin voivansa vaikuttaa asiaan paljon tai erittäin paljon. Joka neljäs vastaajatiimi (23,6 %) koki silti, ettei voi juurikaan vaikuttaa asiaan.

Lähes kaikki vastaajat näkivät, että muut kuin lapsiin suoraan liittyvät työtehtävät haittaavat lasten kuulemista. Lähes joka toinen tiimi (42,2 %) koki, ettei voi juurikaan vaikuttaa asiaan ja vajaa kolmannes (29,6 %), että voi vaikuttaa asiaan paljon tai erittäin paljon.

Henkilöstöön liittyvät esteet

Liitteestä 4 käy myös ilmi, että yhdeksän vastaajatiimiä kymmenestä koki aikuisten väsymyksen haittaavan lasten kuulemista ryhmässään. Lähes puolet heistä (38,4 %) kuitenkin kokee, että voi itse vaikuttaa asiaan paljon tai erittäin paljon. Huomioitavaa on, että joka viides vastaajatiimi (22 %) kokee, ettei voi juurikaan itse vaikuttaa väsymykseensä.

Lähes kaikki vastaajat kokivat, että kiire ja aikataulutukset ovat esteenä lasten kuulemiselle ryhmässä. Kiireen suhteen vajaa puolet (41,3 %) ja aikataulutuksen suhteen yli puolet (61,7) vastaajatiimeistä koki, että voivat vaikuttaa asiaan merkittäväällä tavalla. Rutiinien ja piintyneiden toimintatapojen koettiin haittaavan lasten kuulemista lähes yhtä usein. Kahdeksan vastaajatiimiä kymmenestä (80 %) koki voivansa itse vaikuttaa asiaan merkittäväällä tavalla. Vain erittäin harva vastaaja katsoi, ettei voi tehdä itse asialle mitään.

***Viidennes
tiimeistä kokee,
etteivät voi
juurikaan
vaikuttaa
väsymykseensä.***

Noin kahdeksan kymmenestä vastaajatiimistä koki, että lasten osallistumista edistävien toimintatapojen puute estää heidän ryhmässään lasten kuulemista. Yli puolet tiimeistä (61,9 %) koki, että asia on heidän vallassaan ja vain erittäin harva, ettei voi tehdä itse asialle mitään.

Havainnointitaitojen ja aikuisten lasten kehitystä koskevan tietämättömyyden suhteen vastaajat olivat suurin piirtein samaa mieltä. Useampi kuin joka kolmas tiimeistä (35,6 %) koki, ettei edellisen puute ja lähes joka toinen (45,9 %), ettei jälkimmäisen puute ole este lasten kuulemiselle heidän ryhmässään. Molempien suhteen ne, joiden mielestä se kuitenkin oli jonkin tasoinen este, sijoittivat sen suurimmaksi osaksi täysin omien vaikutusmahdollisuuksiensa alle. Hyvin harva vastaajatiimi koki, ettei voi vaikuttaa asiaan.

Priorisoinnin tai organisoinnin puutteet koettiin niin ikään esteiksi samansuuntaisesti. Priorisointikyvyn suhteen noin joka viides (20,7 %) ja organisointikyvyn suhteen joka neljäs (27,7 %) vastaajatiimi ajatteli, etteivät ne toimi heidän ryhmässään lasten kuulemisen esteinä. Edellisen suhteen vajaa puolet (48,9 %) ja jälkimmäisen suhteen runsaat puolet (55,7 %) vastaajatiimeistä koki mahdollisuutensa vaikuttaa asiaan hyviksi tai erinomaisiksi.

Joka neljäs vastaajatiimi (24,7 %) koki, ettei heidän ryhmässään ole tehottomia palaverikäytäntöjä tai ne eivät ainakaan haittaa lasten osallisuuden lisäämistä. Lähes joka toinen tiimi (46,6 %) koki voivansa vaikuttaa hyvin tai erittäin hyvin asiaan. Useampi kuin joka kymmenes (12,7 %) vastaajatiimi koki, ettei asia ole juurikaan heidän vaikutuspiirissään.

Noin kolme neljästä vastaajatiimistä koki, että houkutukset aikuiskontakteihin vaikeuttavat heidän ryhmänsä lasten kuulemista. Yli puolet (55,8 %) kaikista vastaajista sijoittaa asian vahvasti omien vaikutusmahdollisuuksiensa alle. Lähes yhdeksän kymmenestä vastaajatiimistä koki, että aikuisten keskittymättömyys on este lasten kuulemiselle heidän ryhmässään. Kuitenkin useampi kuin joka toinen (57,4 %) vastaajatiimeistä koki voivansa vaikuttaa merkittäväällä tavalla asiaan. Joka kymmenes (10,8 %) vastaajatiimi kuitenkin näki, ettei voi juurikaan itse vaikuttaa asiaan.

Muut lapsen kuulemisen esteet

Muina kuin edellä mainittuina lapsen kuulemisen esteinä vastaajat nostivat voimakkaimmin esille sijaisten puutteen. Tästä johtuvat henkilöstön siirrot omasta ryhmästä sijaistamaan toisessa ryhmässä vaikeuttavat oman ryhmän toimintaa silloinkin, kun siellä on riittävästi henkilöstöä.

"vajaa hlöstö tiimissä jatkuvasti! (1-3 -vuotiaat, 13 lasta)"

"pk:n muitten ryhmien sijaistaminen, ..."

"Jo ainakin 10-vuotta jatkuneet aina vain tiukentuneet henkilöstö- ja talousresur"

Vaikka kasvatushenkilöstö olisi täysilukuisena paikalla, heidän työtään rasittaa, jos muu henkilöstö on vajaata. Laitosapulaisten tai johtajien ennen suorittamia töitä on vastaajatiimien mukaan siirtynyt yhä enenevässä määrin kasvatushenkilöstön suoritettavaksi. Myös varajohtaja joutuu olemaan paljon poissa lapsiryhmästään, jolloin jäljelle jäävä henkilökunta joutuu toimimaan vajaalla miehityksellä.

**Sijaistaminen
muissa
ryhmissä rikkoo
ryhmän
toimintaa.**

"Jos päiväkotiapulaiset ovat sairaina, joudumme siivoamaan itse lattiat ,wc-tilan"

"Laitosapulaisen töiden siirtyminen kasvatushenkilöstölle. Avustajien puute."

"Monet päiväkodin johtajan entisistä työtehtävistä on siirretty henk. kunnan vast"

"... ryhmässämme varajohtaja..."

Myös kasvatushenkilöstön koko toimenkuva on muuttunut viime vuosina yhä laajemmaksi.

"toimenkuvan laajentuminen koko perheen tukemiseen ja lisääntyvät kirjaamiset"

"kevällä leops keskustelut 24 perheen kanssa (6-7 vuotiaat, 24 lasta)"

"erikielisiltä alueilta tulevat lapset (3-7 vuotiaat, 24 lasta)"

Kiinteistön huono kunto rasittaa henkilökuntaa. Myös mahdollisuus käyttää joitain tiloja vain rajoitetusti, rajoittaa mahdollisuuksia.

"Huono kiinteistön kunto"

"koulun jumppasalia voi käyttää vain kerran viikossa"

Myös henkilökunnan osallistuminen koulutuksiin aiheuttaa poissaoloja lapsiryhmästä. Opiskelijat tuovat oman työpanoksensa työpaikoille, mutta vaativat myös ohjausta ja sitä kautta lisääntynyttä ohjaajilta. Kaikki muukin oman varsinaisen työn ulkopuolelle liittyvä koetaan usein lisärasitteeksi ja sitä kautta lasten kuulemistä estäväksi asiaksi.

"koulutukset ja palaverit"

"aikaa vievät kyselyt ja opiskelijoiden ohjaaminen"

Jotkut esteistä liittyvät myös suoraan henkilöstöön.

"kasvatus- ja hoitohenkilöstön persoonalliset ominaisuudet.: lapsen kuulemisen vaikeus"

"Aikuisten välinen vuorovaikutus"

"Ammattitaidon puute, kiinnostuksen puute tähän työhön..."

Turvallisuuden huomioiminen vaatii joidenkin henkilöiden mielestä joskus rajaamaan lasten kuulemista.

Joku vastaajatiimi koki myös, että yhteiset sopimukset estävät lasten kuulemista heidän ryhmässään. Samoin jotkut kokivat liiallisten projektien olevan joskus pahasta.

"Turvallisuus seikat"

"Yhteiset sopimukset"

"liialliset projektit"

Esteiden tarkastelua vaikuttamisen ympyrän kautta

Hyppäsen (2007, 30) kuvaaman vaikuttamisen ympyrän eri kehien kautta voidaan tarkastella vastaajien kokemuksia sen suhteen, kuinka paljon he katsovat voivansa itse vaikuttaa eri asioihin. Sisin kehä kuvaa niitä asioita, joita työntekijät eivät voi päättää ja joihin he eivät voi edes vaikuttaa. Keskimmäinen kehä kuvaa niitä asioita, joita työntekijät eivät voi päättää, mutta joihin he voivat vaikuttaa. Uloin kehä kuvaa niitä asioita, jotka ovat työntekijöiden omassa päätösvallassa ja siis täysin heidän vaikutuksensa alla.

Seuraavasta kuvioista (kuvio 6) käy ilmi, että 27 % osallisuutta estävistä asioista ovat sellaisia, etteivät vastaajat katso kykenevänsä vaikuttamaan niihin juuri lainkaan. Ne on kuviossa sijoitettu vaikuttamisen ympyrän sisimmälle kehälle (*Ei voi päättää, ei voi vaikuttaa*). Tällaisia asioita ovat esimerkiksi henkilökuntamäärä ja lapsimäärä. Vaihtuva henkilöstö sijoittuu sisimmälle kehälle yli 70 %:sesti ja huonot tilaratkaisut noin puolessa vastauksista.

Sellaisia asioita, joihin vastaajat katsovat voivansa vaikuttaa jossain määrin oli lähes 10 %. Ne voidaan sijoittaa vaikuttamisen ympyrän keskimmäiselle kehälle (*Ei voi päättää, mutta voi vaikuttaa*). Aikuisten väsymys ja vanhempien tarpeet olivat kehän voimakkaimpia edustajia, mutta niiden molempien kohdalla oli ulkokehä vielä voimakkaammin edustettuna. Vajaa 40 % lasten osallisuutta estävistä asioista on sellaisia, joista vastaajat katsoivat voivansa lähes tai täysin itsenäisesti tiimissään päättää. Ne sijoitettiin vaikuttamisen ympyrän uloimmalle kehälle (*Voi päättää ja voi vaikuttaa*). Voimakkaimmin uloimmalle kehälle sijoittuvat rutiinit ja piintyneet toimintatavat sekä aikataulutus. Aikuisten keskittymättömyys, aikuisten tarve aikuiskontakteihin ja organisointikyvyn puute sijoittuvat myös suurimmaksi osaksi uloimmalle kehälle. Kiire sijoittuu tasaisesti keski- ja ulkokehälle (37 % ja 41 %).

"Aikataulutus ei niin orjallista...ruokailuajoista pidetään kiinni...muuten joustetaan esim. ulkoiluajoista tilanteen mukaan."

"Päivärytmimme (pitkä ulkoilu vasta lounaan jälkeen) antaa tilaa pitkäkestoiselle leikille ja muulle toiminnalle ulkona ja sisällä. Näin päivä ei pilkkoudu pieniin kiireisiin jaksoihin."

"Selkeä ja säännöllinen päivärytmi, ennalta suunniteltu viikko-ohjelma."

Joka viides vastaajatiimi (21,7 %) painotti priorisointia ja olennaiseen keskittymistä kiireen vähentämiseksi lapsiryhmissä. Yksittäiset vastaajat nostivat esille ajan antamisen lapsille ja keskittymisen yhteen asiaan kerrallaan.

"Tämä asia on meillä vielä työn alla, mutta ainakin pyrimme keskittymään kunnolla yhteen asiaan kerrallaan, oli se sitten lasten kanssa oleminen, ulkoilun valvonta tai paperityöt."

"Ajattelutapaa "yksi asia kerrallaan" olemme yrittäneet pitää mielessä."

"Keskittyminen olennaiseen - lasten turvallisuus ja rauha leikkimiseen - vähentää kiireen tuntua."

Joka kymmenes tiimi katsoo, että kiirettä on mahdollista vähentää arkistenkin asioiden etukäteisellä suunnittelulla. Jotkut nostivat esille, ettei suunniteltua toimintaa saisi olla liikaa ja että suunnitelmien tulisi olla väljiä ja tarvittaessa muutettavia. Myös ajankäyttöön, päivä- ja viikko-ohjelmien suunnitteluun sekä siirtymätilanteiden suunnitteluun tulisi paneutua. Jotkut tiimit (1,4 %) näkivät, että ohjattu toiminta tulisi jättää kokonaan pois ja hieman useampi, että sen määrää olisi vähennettävä.

**Suunnittelua
pidettiin
tärkeänä
kiireen
vähentämisessä**

"Pidämme tärkeimpänä tyytyväisiä ja rentoja lapsia, joten joustamme suunnitelmissamme aina tilanteen mukaan."

"Toiminta pyritään suunnittelemaan ja aikatauluttamaan etukäteen kuitenkin laatimatta liian tiukkoja ja joustamattomia aikatauluja."

Vajaa neljäsnes vastaajatiimeistä mainitsi rauhoittumisen ja rauhallisesta ilmapiiristä kiinni pitämisen tärkeäksi välineeksi kiireen tunnun ehkäisemiseksi. Olennaisimpana asiana nähtiin työntekijöiden asennoituminen kiireeseen. Jotkut tiimeistä olivatkin tehneet yhteisen päätöksen kiireettömästä ilmapiiristä ja huomioineet, että aikuisen itsensä on pyrittävä rauhoittumaan. Toiset olivat oivaltaneet, että lapsilla ei ole kiire, vaan aikuisilla. Aikuisten on jätettävä "hössötys" ja lopetettava turha kiireen lietsominen.

"Aikuisten rauhallisuus, vaikka olisi kiire, ei hössötetä ja juosta edestakaisin. Ulospäin kiire EI saa näkyä. Suurin tekijä on henkilökunnan asenne."

"Asennoitutaan myös siten, että siedetään keskeneräisyyttä, jatketaan asioita seuraavana päivänä."

"Aikuisten asenne tärkeässä roolissa (jos ajattelee, että nyt on kiire ja kauhea hätä, niin alkaa toimia sen mukaisesti)."

Asenteen lisäksi kiireen vähentämisen keinoiksi nostettiin muita työntekijään liittyviä asioita. Tällaisia ovat selkeät vastualueet, työntekijöiden läsnäolo ryhmässä, erillisen ajan varaaminen muihin työtehtäviin, työvuorojärjestelyt, yhteistyö muiden ryhmien kanssa, sitoutuminen omaan työhön, tiimihenki, työntekijän keskittyminen pienempään lapsimäärään kerrallaan, stressaamattomuus, toistensa muistuttaminen siitä, ettei ole kiire ja työntekijöiden oikea sijoittuminen ryhmässä.

***Työntekijän
asenteella on
suuri merkitys
kiireen tunnulle***

"Ulos mennään heti aamupalalta, joten kaikki työntekijät ovat paikalla toiminta-aikaan ja toiminta vedetään pienryhmissä."

"Eri vuorossa oleville työntekijöille omat tehtävät, toiminta pyritty ryhmässä muokkaamaan sujuvaksi. Jokainen ryhmän jäsen tietää tehtävänsä ja pyrimme toimimaan joustavasti."

Toiminnan porrastamisen kiireen vähentämiseksi mainitsi 1-2 vastaajatiimiä kymmenestä (14,6 %). Erityisen paljon porrastettiin siirtymätilanteita ja ohjattua toimintaa. Myös ryhmäulkoilussa ja perushoitotilanteissa hyödynnettiin porrastamista.

Yli kolmannes (37 %) vastaajatiimistä nosti esille toimimisen pienryhmissä ja ryhmän jakamisen.

"Lasten siirtymävaiheet on porrastettu ja näin aikuinen pystyy keskittymään tiettyyn määrään lapsia eikä koko ryhmä ole yhdessä pienessä tilassa samaan aikaan."

"Jakaudumme pienryhmiin eri tiloihin/ ulos, jolloin ei ole niin kiire lähteä ulos/siirtyä muualle. Silloin voi herkemmin kuulla lapsia ja heidän toiveitaan."

"Ryhmässämme toimimme paljon pienryhmissä, tämä vähentää kiirettä ja mahdollistaa sen, että aikuinen kykenee jakamaan huomionsa paremmin jokaiselle lapselle. Käytämme päivittäin toiminnassamme porrastamista, jolloin emme ole kaikki yhtä aikaa esim. pukemis- ja riisumistilanteissa. Siirrymme myös ruokailutilanteisiin ja lepohuoneeseen pienemmissä ryhmissä."

Lopuksi vastaajatiimien esittämiä konkreettisia käytännön ideoita ja toimintavinkkejä kiireen vähentämiseksi:

"Ennen nukkumista ei riisuta turhaan vaatteita."

"Kevennetään vaateetusta ja käytetään vessassa jo ennen lounasta, jolloin ruokailusta pääsee suoraan nukkumaan."

"Olemme muuttaneet päivärytmiä, lähdemme ulos heti aamupalalta ja kaikki työntekijät ovat paikalla jo klo 8.30."

"Olemme jättäneet joitakin turhina toimintoja pois, emme esim. kerää aamu-ulkoilussa ulkoleluja pois mikäli menemme iltapäivällä ulos."

"Muutama lapsi kerrallaan pukemaan ja toiset lukevat kirjoja tai tekevät jotain pöydän ääressä."

"Opetamme lapset suorittamaan pieniä "työtehtäviä" itse, esim. levittämään patjoja, hakemaan keittiöstä puuttuvia välineitä, toimimaan apulaisina."

"Kun tulee kiire, istumme alas."

Rutiinit ja perushoito

Perushoito muodostaa ison osan jokaisen päiväkotiryhmän arjesta aina pienimmästä taaperosta kohta kouluun siirtyvään esikoululaiseen saakka. Perushoitoa on totuttu pitämään välttämättömänä, tarkasti säännöillä ohjattuna toimintana, joka ei ole mielenkiintoista lapsen oppimisen tai lapselle luontaisen toiminnan kannalta. Rutiinit sitovat myös lapsiryhmässä työskentelevää aikuista aiheuttaen kiirettä ja riittämättömyyden tunnetta.

Halusimme tarkastella rutiineja osana lapsen jokapäiväistä toimintaa, jolloin lapsilla voi olla perushoidossa samalla lailla mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa tapahtumiin kuin muussakin toiminnassa päiväkodissa.

Seuraavissa lainauksissa ilmenee joidenkin vastaajatiimien esiin nostamana aikuisten työskentelyn merkitys rutiinien sujumiselle.

"Teemme monista asioista ja tilanteista Mind mappeja..."

"Kaikki aikuiset ovat työssä, kun työvuoro alkaa ja myös lapsiryhmässä. Emme ole työvuorosidonnaisia, vaan koko työaika kuuluu lapsille. Näin ollen rutiinit sujuvat, kun henkilökuntaa on ryhmässä..."

"Ajoittaneet palaverit selkeille päiville, sopineet ja sitoneet työt toimenkuviin, organisoitu paperityöt tiettyyn työvuoroon, työvuorosuunnittelu ja kehittäminen."

Ruokailu

Suurimmassa osassa päiväkotiryhmiä syödään päivässä kolme kertaa ja aikaa ruokailuihin ja niihin liittyviin oheistoimintoihin kuluu päivittäin muutama tunti. Ruokailu tilanteena sisältää monia päätöksiä ja valintoja ja siihen on lähes välttämätöntä osallistua.

"...Mietin esim. ruokailua, että miten lapset voivat osallistua ruokailuun omaan tahtiinsa osallisuuden hengessä, kun ryhmässä on monta lasta ja kaikille pitäisi riittää ruokaa ja ruuan olla tarpeeksi lämmintä?"

Ruokailu tilanteena sisältää monia päätöksiä ja valintoja ja siihen on välttämätöntä osallistua.

"Ruokailusta; yhteinen ruokailu on hyvä asia, joka luo yhteisyyttä. Lapsilla on hyvät pöytätavat, ruokaa ei vaan jää, kun lapset ovat oppineet annostelevaan oman ruokansa."

"Aikuinen toimii tekemiensä havaintojen perusteella / tietämys lapsesta. Esim. ruokailu, aikuinen tuntee lapsen ruokahalun yleisesti ja annostelee ruokamäärän sen mukaan. Pienten lasten ruokajuomaksi kuuluu maito, jos ei ole erikseen muuta sovittu, siksi ei voi valita."

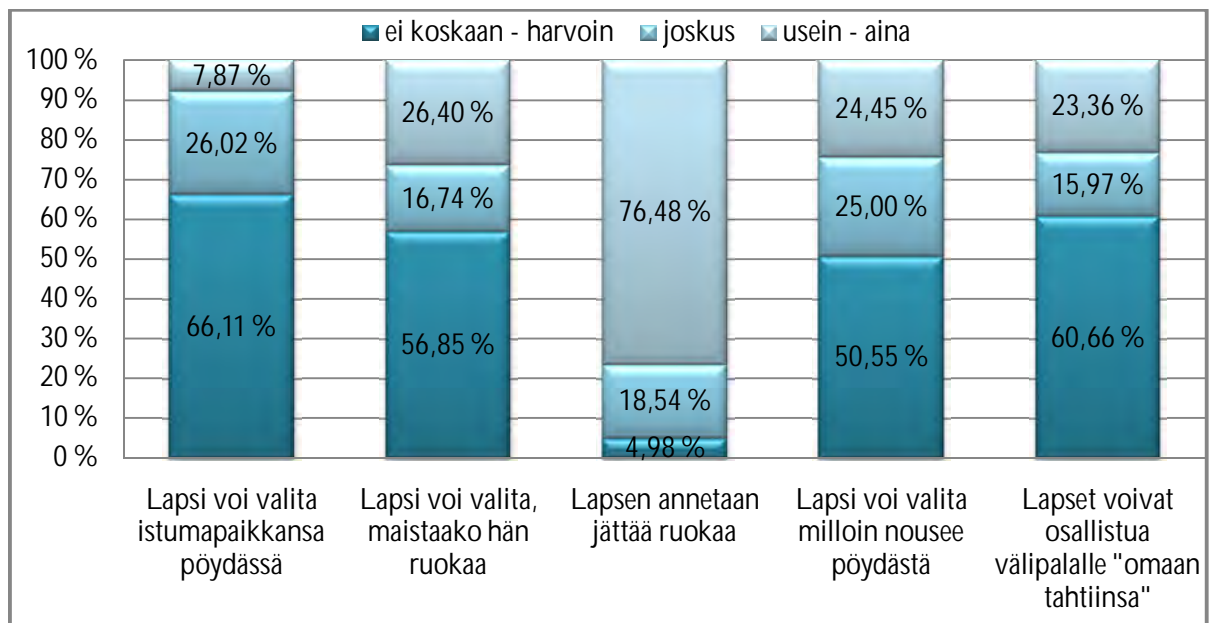

Kysymyksen "lapsi saa valita annoskoon" kokonaiskeskiarvo sijoittui vaihtoehtoon "Usein" (ka 4,08) ja kaikista vastaajista vaihtoehdon "Usein" tai "Aina" oli valinnut kolme neljäsosaa vastaajista. Kuitenkin useampi kuin joka kymmenes vastaajatiimi (14 %) oli valinnut vaihtoehdon "Harvoin" tai "Ei koskaan". Lasten iällä on merkittävä vaikutus valinnanmahdollisuuteen ruoan annoskoosta päätettäessä: Kahdeksan vastaajatiimiä kymmenestä

kertoi, että esiopetusikäiset lapset saivat päättää oman annoskokonsa, mutta vain hieman useampi kuin joka kymmenes (12 %), että alle 3-vuotiailla olisi sama mahdollisuus.

Kysymyksen "lapsi saa valita ruokajuoman" kokonaiskeskiarvo oli hieman edellistä alhaisempi (ka 3,68). Kuusi vastaajatiimiä kymmenestä kertoi lasten saavan valita ruokajuomansa "Aina" tai "Usein" ja neljäsosa "Harvoin" tai "Ei koskaan". Alle 3-vuotiaat saivat vaikuttaa ruokajuomaansa useammin kuin annoskokoonsa (23 % sai valita "Aina"), mutta esiopetusikäiset saivat valita ruokajuomansa harvemmin kuin annoksensa koon (49 % sai valita "Aina").

Annoskoon ja ruokajuoman lisäksi ruokailutilanteesta kysyttiin myös kuviossa 7 esiin nostetut kysymykset. Huomioitavaa on, että lapsilla ei juuri ole valinnanmahdollisuuksia ruokailutilanteessa. Ainoastaan ruokaa "saa jättää", mutta siihenkin tulee pyytää aikuisen lupa ("lapsen annetaan jättää ruokaa") Kolmessa neljäsosassa ryhmistä ruokaa sai jättää "Aina" tai "Usein" (ka 4,17). Sen sijaan istumapaikkaansa ruokapöydässä lapset saivat vaikuttaa keskimäärin "Harvoin" (ka 2,20) ja välipalalle tuli kaikkien osallistua samaan aikaan, sillä "omaan tahtiinsa" lapset saivat tulla välipalalle vain neljänneksessä ryhmistä. Iällä ei ollut suurta merkitystä välipalalle osallistumisessa. Esiopetusikäisten lasten ryhmässä välipala oli tiukemmin aikataulutettu kuin alle 3-vuotiailla (esiovetusikäisten osallistuminen "omaan tahtiin" välipalalle ka 2,08 kun taas alle 3-vuotiaiden ka 2,58).

Kuvio 7 - Lapsen vaikutusmahdollisuudet ruokailutilanteissa (jakauma)

Siirtymätilanteet

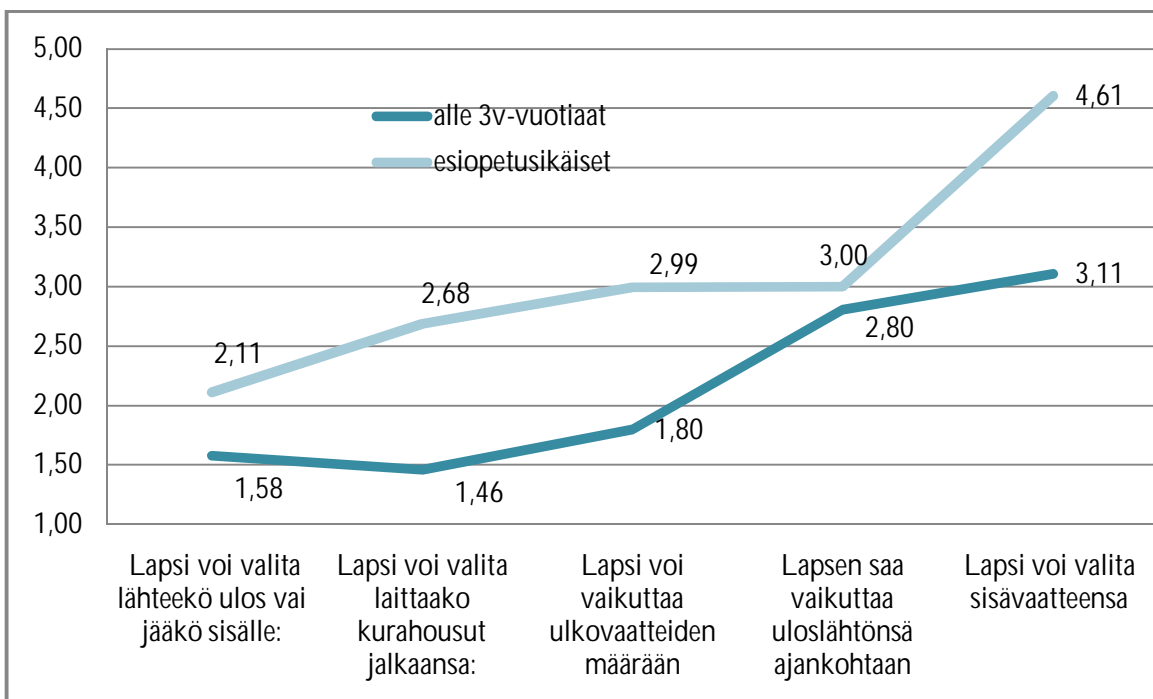
Siirtymätilanteet ja niihin liittyvä pukeutuminen ja riisuutuminen ja wc-tilanteet ovat perushoitotilanteita, joihin päiväkotiryhmissä käytetään päivittäin paljon aikaa. Kuten ruokailussa, ei pukeutumistilanteissakaan lapsella ole juurikaan vaikutusmahdollisuuksia häntä koskeviin asioihin ja päätöksiin. Poikkeuksena ovat kuitenkin esiopetusikäiset, jotka saavat lähes "Aina" valita sisävaatteensa (ka 4,61).

"Liika "vapaus" valita, (esim. missä istuu ruokapöydässä, mitä pukee päälleen) voi hämmentää lasta ja sallia "oikuttelun"."

"Sillä saako lapsi päättää ulkovaatteidensa määrän, ei tulisi olla merkitystä mikäli henkilökunta näkee millainen sää ulkona on..."

"...rutiineihin vaikuttaa paljon vanhempienkin toiveet esim. vaatetus (montako hattua päällekkäin? ehdottomasti kuravaatteet tai ei ollenkaan) - lapsi niitä valintoja ei aina tee vaan toteutamme vanhempien kanssa sovitut asiat ja lapselle kerromme että sinun toiveesi kerrotaan vanhemmalle ja päätämme siitä sitten yhdessä."

Kuviossa 8 on verrattu esiopetusikäisten ja alle 3-vuotiaiden lasten vaikutusmahdollisuuksia siirtymätilanteissa ja pukemisessa. Keskimäärin lapsen kasvaessa hänen vaikutusmahdollisuutensa näyttävät kasvavan. Poikkeuksena tästä väittämä "Lapsi saa vaikuttaa uloslähtönsä ajankohtaan", jossa sekä pienimmillä, että isoimmilla on yhtäläillä "Joskus" vaikutusvaltaa.

Kuvio 8 - Lapsen vaikutusmahdollisuudet siirtymä- ja pukeutumistilanteissa (keskiarvot)

Seuraavassa lainauksessa yksi vastaajatiimi reflektoi omaa toimintaansa pukemistilanteessa.

"...Välillä kyllä pukemistilanteissa on alitajuinen toimintamalli, että oltaisiin nopeusennätystä tekemässä ja paljon rauhallisemmin tilanteen voisi hoitaa..."

Jotkut vastaajatiimistä painottivat myös rutiinien tuomaa hyötyä lapsille, erityisesti heidän turvallisuudelleen.

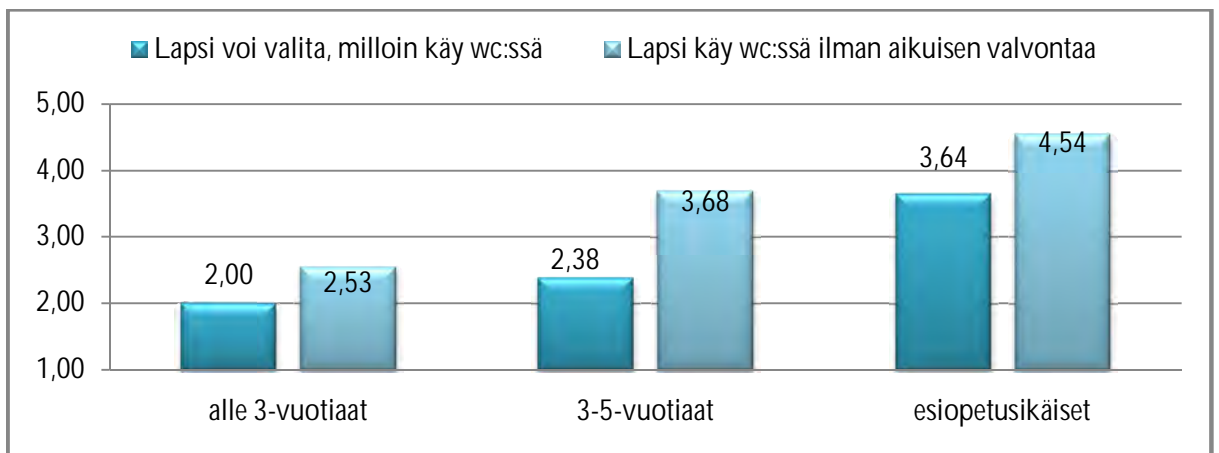
Noin joka kymmenes vastaajatiimeistä painotti siirtymätilanteiden porrastamista tai niiden hoitamista pienissä ryhmissä. Näiden lisäksi korostettiin rauhallista ilmapiiriä ja kiireetöntä, joustavaa aikataulutusta.

"Joustettu siirtymätilanteissa, joustoa työajoissa lasten tarpeiden ja tilanteen mukaan."

"Aamun uusi aikataulu, heti aamulla ulos ja pienryhmissä sisään ja erilaisiin toimiin."

WC-tilanteissa etenkin pienet, vaippoja käyttävät lapset tarvitsevat aikuisen apua, joten on luonnollista, että aikuinen on wc-tilanteissa läsnä. Kuitenkin myös alle 3-vuotiaiden ryhmässä lapset kävivät wc:ssä "joskus" ilman aikuisen valvontaa. WC-käyntitarpeensa lapset saivat alle 3-vuotiaiden ryhmissä määritellä vain "harvoin", eikä mahdollisuuksia ollut 3-5-vuotiaiden ryhmissäkään, kuin 0,38 arviointiyksikköä useammin (kuvio 9). Sen sijaan isommilla lapsilla aikuinen ei valvonut niin usein lasten wc-käyntejä kuin pienemmillä. Kahdessa kolmasosassa (66 %) 3-5-vuotiaiden ryhmistä lapset saivat käydä itsenäisesti wc:ssä "Aina" tai "Usein" ja esiopetusryhmistä lähes kaikki lapset (96,6 %) saivat hoitaa vessa-asiansa itsenäisesti.

"WC:hen saa mennä kesken ruokailua tai uniäikää tai ulkoilua..."

Kuvio 9 - Lasten omatoimisuus wc:ssä käynnissä (keskiarvot) vastaajatiimien mukaan

Päivälepo

Päivälepoon liittyviä lapsen vaikutusmahdollisuuksia kysyttiin vastaajilta yhteensä kolmella kysymyksellä. Kysymyksen "lapsi saa valita, osallistuuko lepoaikaan", jätti vastaamatta 90 vastaajaa, joista monet olivat esiopetusryhmiä. Perusteena tälle oli muun muassa:

"Eskarit eivät nuku päiväunia. Satuhetki on samalla kuuntelu ja lepoaika - toimii hyvin!"

"Esiopetusryhmässä ei nukuta päiväunia eikä tarvita unileluja. Satuhetki on kaikille eskareille yhteistä toimintaa."

Seuraavasta taulukosta (taulukko 13) ilmenee, että niissä ryhmissä, joista päivälepoa koskeviin kysymyksiin vastattiin, lähes kaikissa lapset saivat vain "Harvoin" tai "Ei koskaan" valita osallistumisensa lepoaikaan (ka 1,3), sen sijaan unilelun lapset saivat päättää lähes kaikissa ryhmissä (ka 4,8). Lisäksi kysyttiin lasten päätösvaltaa päivälevoista nousemisessa, jossa vastausten jakautuminen eri vaihtoehtojen välille oli tasaisempaa kuin kahdessa edellisessä. Eri-ikäisten lasten ryhmiä

tarkasteltaessa alle 3-vuotiaiden keskiarvo 3,2 on hieman yli arvon "Joskus", mutta esiopetusikäisten keskiarvo 2,4 on lähempänä vaihtoehtoa "Harvoin" kuin "Joskus".

Taulukko 13 - Lapsen vaikutusmahdollisuudet lepoaika-

	Ei koskaan - Harvoin	Joskus	Usein-Aina
Lapsi voi valita, osallistuuko lepoaika-	94,73 %	3,71 %	1,56 %
Lapsi valitsee unilelun	2,87 %	1,95 %	95,18 %
Lapsi voi valita koska nousee levolta	49,44 %	22,00 %	28,56 %

"Voiko 2-5-vuotiaat lapset itse päättää milloin nousevat päiväunilta?? Aikuinen tietää lapsen unentarpeen..."

"...kaksi lepoaika-, toisessa nukkujat ja toisessa vain luku- / rentoutushetki. Lapset osallistuvat kulloisenkin tarpeen mukaan vanhempien kanssa sovitulla tavalla."

"...vieruskaverin valitsemisessa lepoaika- tai luku- / rentoutushetkillä olemme käyttäneet sääntöä että sellaisen kaverin viereen voi mennä, jonka kanssa on hyvä kuunnella vierekkäin. Aika pian jotkut kaverukset oppivat, että vaikka muuten on kiva leikkiä yhdessä, silloin kun pitää olla hiljaa kannattaisi valita joku muu kaveri."

Seuraavassa lainauksessa vastaajatiimi tuo esille, miten ovat omassa ryhmässään onnistuneet lisäämään lasten ja aikuisten välistä vuorovaikutusta.

...lepoaika- / rentoutushetkillä vuorovaikutusta, yksi lapsi kerrallaan pääsee aikuisen syliin kuuntelemaan runoja tai satua..."

"Vallalla on edelleen aika rutiineihin kangistunut ilmapiiri. Kun näin on tehty ennenkin ja homma on toiminut. Muutoksia voi olla vaikea ottaa vastaan. Etenkin, jos siirtyy johonkin ryhmään uutena kauden alussa ja siellä jatkaa yksi tai kaksi vanhaa ihmistä."

"hyvin suunniteltu pienryhmätoiminta edesauttaa ja tukee vuorovaikutusta, rutiinit ovat lasten turvallisuutta tukevia. Aikuinen huolehtii lapsen kokonaisvaltaisesta huolenpidosta, lasten annetaan olla lapsia, aikuiset päättävät asioista, jotka kuuluvat aikuisille!"

Mitä lasten osallisuus edellyttää aikuiselta?

Analyysin tuloksena kolmen kysymyksen kohdalla (Kuvailkaa tilanne, jossa ryhmänne lasten osallisuus selvästi ilmenee. Millaisia lapselta tulevia aloitteita ryhmässänne huomioidaan? ja Kuvailkaa ryhmässänne olevaa lasten itse kehittelemään toimintaa ja sen kehittymistä.) syntyi 5294 mainintaa, jotka voitiin luokitella sen mukaan, millaista työskentelyä osallisuuden tukeminen aikuiselta edellyttää. Lisäksi ilmeni 457 sellaista mainintaa, jossa viitattiin joihinkin yleisiin asioihin. Esim. "Osallisuus on aktiivista toimijuutta", "Ilmenee kaikessa" "Vaikea määritellä", "Olemme ajan hermolla ja vastaamme lasten tarpeisiin"

Analyysissä lähdettiin tarkastelemaan aineistoa erityisesti siitä näkökulmasta, millaista panostusta lasten osallisuus vaatii kasvatushenkilöstöltä. Tämä siksi, että tuloksia voitaisiin mahdollisimman hyvin

hyödyntää kentän henkilöstön kehittämisessä. Analyysin tuloksena muodostui 27 alaluokkaa, jotka sijoittuivat neljään pääluokkaan (taulukko 14).

Taulukko 14 - Lapsen osallisuus varhaiskasvattajan tukemana

	Kumulat %	Osio %
Aikuinen olosuhteiden rakentajana	(12,3 %)	100 %
Aikuinen ympäristön muokkaajana	2,4 %	16,7 %
Aikuinen päivä- ja viikkorytmin rakentajana	0,7 %	5,5 %
Aikuinen ilmapiirin rakentajana	2,7 %	21,7 %
Aikuinen kasvatuskumppanina	1 %	7 %
Aikuinen yhteisöllisyyden edistäjänä	1,8 %	14,6 %
Aikuinen leikkikaverin etsijänä ja ystävyysuhteiden huomioijana	3,6 %	28,2 %
Aikuinen valvojana ja rajoittajana	0,8 %	6,3 %
Aikuinen lapselta saatavan tiedon hankkijana, tallentajana ja omasta toiminnasta joustajana = Shier 1, 2 ja 3	(30,6 %)	100 %
Aikuinen aktiivisena läsnäolijana	1,2 %	4 %
Aikuinen havainnoijana	1,2 %	3,9 %
Aikuinen keskustelukumppanina ja keskusteluttajana	2,7 %	10 %
Aikuinen haastattelijana ja lapselta kysyjänä	0,8 %	2,7 %
Aikuinen dokumentoijana	0,2 %	0,6 %
Aikuinen lapsen ideoiden hyödyntäjänä	9,1 %	29,6 %
Aikuinen tarvikkeiden antajana	1,0 %	3,3 %
Aikuinen yksilöllisyyden huomioijana	0,9 %	3,1 %
Aikuinen lohduttajana, luotettuna ja hyväksyjänä	0,2 %	2,1 %
Aikuinen pedagogina ja oppimisen tukijana	2,9 %	9,4 %
Aikuinen mahdollistajana ja toiveiden toteuttajana	10,4 %	34 %
Aikuinen lapsen kanssa toimijana = Shier 4 ja 5	(6 %)	100 %
Aikuinen lapsen kanssa suunnittelemassa toimintaa	3 %	48,8 %
Aikuinen omista suunnitelmista ja toiminnasta joustajana	2 %	33,2 %
Aikuinen lapsen kanssa yhdessä toimijana ja tilanteen rikastuttajana	0,9 %	15,5 %
Aikuinen aloitteiden esille nostajana ja oman toiminnan refleктоijana	0 %	0,9 %
Aikuinen osallisuutta tukevien toimintatapojen kehittäjänä	(51,1 %)	100 %
Aikuinen leikin tukijana	21,4 %	41,7 %
Aikuinen itseilmaisun tarjoajana	12,4 %	24,4 %
Aikuinen suunnitelmallisen toiminnan toteuttajana	12,7 %	25 %
Aikuinen perushoitotilanteiden hoitajana	3,3 %	6,4 %
Aikuinen uusien menetelmien kokeilijana	1,3 %	2,5 %
Yhteensä	100 %	

Nämä neljä pääluokkaa esitellään seuraavaksi. Jokaisen pääluokan kohdalla on mainittu tähän luokkaan kuuluva prosenttiosuus vastausten kokonaismäärästä, sekä vastausten lukumäärä eri kysymyksissä: (Kuvailkaa tilanne, jossa ryhmänne lasten osallisuus selvästi ilmenee. Millaisia lapselta tulevia aloitteita ryhmässänne huomioidaan? ja Kuvailkaa ryhmässänne olevaa lasten itse kehittelemään toimintaa ja sen kehittymistä.).

Aikuinen olosuhteiden rakentajana
(12,3 % kaikista maininnoista; n 432, 212, 22 = 666)

Ensimmäiseen pääluokkaan, aikuisen merkitykseen lasten osallisuudelle myönteisten olosuhteiden rakentajana viittasi hieman useampi kuin joka kymmenes vastaajatiimi. Varsinaisen toimintaympäristön muokkaamiseen viitattiin vain 16 maininnassa. Ulkona olevaan toimintaympäristöön viitattiin ainoastaan retkien muodossa. Suurin osa ilmaisuista liittyi kuvauksiin siitä, miten osallisuus näkyy ilmapiirissä. Seuraavat esimerkit kuvaavat yleisimmin esitettyjä ajatuksia.

"...järjestetään retkiä, jos lapset toivovat."

"...lasten osallisuus näkyy intona uuden oppimiseen ja aktiivisena, iloisena mukana toimimisena."

"Ryhmän ilmapiiri on turvallinen ja kaikki lapset uskaltavat osallistua."

Ympäristön rakentamisen merkityksen lasten osallisuudelle, nosti esille vain runsas kaksi tiimiä sadasta, ilmapiirin muodostamiseen viittasi suurin piirtein yhtä moni vastaajatiimi.

Päivä- ja viikkorytmin rakentamisen mainitsi vielä harvempi, lähes yhtä harva viittasi kasvatuskumppanuuden merkitykseen lasten osallisuutta mahdollistavana tekijänä. Runsaimmin kyseiseen pääluokkaan liittyvistä maininnoista sai aikuisen toimiminen leikkikaverin etsijänä ja ystävyyssuhteiden huomioijana.

"Esimerkiksi seuraavan tai tulevan vko:n ohjelmaan lapset voivat toiveillaan ja ideoillaan vaikuttaa."

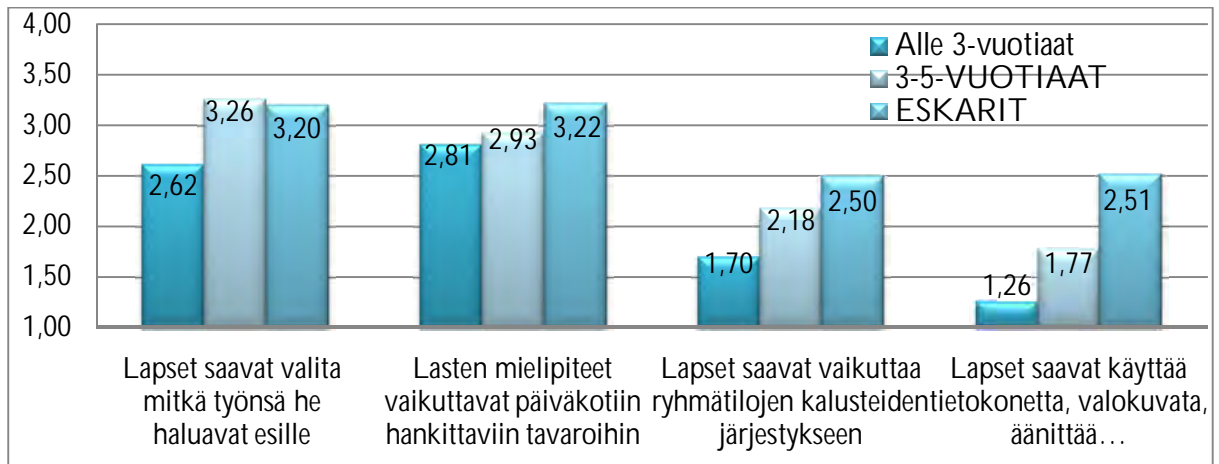
"Leikkipaikkojen sijoittelu: mietitään yhdessä missä olisi paras tila esim. lego-, palikka-, koti- tms. leikkeihin."

Olosuhteisiin liittyvät myös lasten vaikutusmahdollisuudet ympäristöön nähden. Lasten vaikutusmahdollisuuksia päiväkodin fyysiseen toimintaympäristöön mitattiin yhteensä viidellä kysymyksellä. Vaikka esimerkiksi aiemmin tarkasteltu lasten mahdollisuus piirtää ja maalata itsenäisesti sai keskimääräiseksi arvokseen "Usein" (ka 4,2), on lasten mahdollisuus valita esille asetettavat taideteoksensa arviointiyksikön verran pienempi (ka 3,1) ja lähestyy arvoa "Joskus". Leikkien jättäminen esille seuraavaa päivää varten oli mahdollista myös vain "Joskus" (ka 3,0).

Lasten mielipide vaikutti päiväkotiin hankittaviin tavaroihin lähes "Joskus" (ka 2,9). Sen sijaan lasten mahdollisuudet vaikuttaa ryhmätilojen kalustukseen ja järjestykseen olivat lähes arviointiyksikön verran matalammat (ka 2,1) eli vain hieman yli arvon "Harvoin". Myös lasten mahdollisuudet käyttää tietokonetta, kuvata ja äänittää olivat pienet (ka 1,8).

lällä on merkitystä lasten vaikutusmahdollisuuksiin toimintaympäristössään (kuvio 10). Alle 3-vuotiaiden vaikutusmahdollisuudet ovat pienemmät kaikissa tarkastelluissa väittämässä. Esimerkiksi

vaikutusmahdollisuudet ryhmätilojen kalustukseen ovat alle 3-vuotiailla 0,8 yksikköä matalammat kuin esiopetusikäisillä ja 0,5 astetta matalammat kuin lapsilla 3-5-vuotiaiden ryhmissä. Esiopetusikäisillä on paremmat mahdollisuudet pitkäkestoisin leikkeihin, sillä he saavat useammin kuin "Joskus" (ka 3,3) jättää leikkivälineet odottamaan seuraavaa päivää, kun alle 3-vuotiaiden ryhmissä tämä mahdollisuus on "Harvoin" tai "Joskus" (ka 2,6). Samoin mediavälineitä esiopetusikäiset saivat käyttää lähes arviointiyksikön verran useammin (ka 2,5) kuin 3-5-vuotiaat (ka 1,8).

Kuvio 10 - Iän vaikutus lasten fyysisen ympäristön vaikutusmahdollisuuksiin (1= Ei koskaan 5=Aina) (keskiarvot)

Aikuinen luo olosuhteita lasten osallisuuden mahdollistumiselle myös rajoittamalla ja valvomalla toimintaa. Näihin asioihin viittasi avoimissa kysymyksissä 42 vastaajaa.

"...Viittaamalla saa vuoron vastata kysymyksiin."

"..Kaikki ehdotukset otetaan huomioon ja pyritään myös toteuttamaan jos niistä ei vaaraa itselle tai ympäristölle."

"..Lapsi haluaa mennä isoveljensä ryhmään leikkimään. Kysymme sopiikos se isoveljen ryhmälle."

Lapset saavat yleensä valita leikkikaverinsa, näin aikuiset pyrkivät tukemaan ystävyys-suhteita. Joskus aikuista tarvitaan myös puuttuvan leikkikaverin etsimiseen. Näihin asioihin viittasi kyseiseen luokkaan kuuluvista maininnoista yli neljännes.

"Vapaissa leikkitilanteissa sisällä / ulkona lapsi saa valita itse leikkinsä, leikkivälineensä ja leikkikaverinsa (välillä aikuinen ohjaa leikkikaverit)."

Lapsen mahdollisuuksia valita leikkikaveri kysyttiin myös erillisellä kysymyksellä. Lapset saivat valita leikkikaverinsa hieman yli arvon "Usein" (ka 4,2). Eri-ikäisten lasten mahdollisuudet valita leikkikaveri olivat hyvin samanlaiset (esiopetusikäiset ka 4,3; 3-5-vuotiaat ka 4,2; alle 3-vuotiaat ka 4,2).

Aikuinen lapselta saatavan tiedon hankkijana, tallentajana ja omassa toiminnassa joustajana
(30,6 % kaikista maininnoista; n 899, 566, 165 = 1620)

Aikuisen tehtävänä on myös hankkia eri tavoin lapsesta tietoa, jonka pohjalle yhteistä toimintaa voidaan rakentaa. Olemalla aktiivisesti läsnä toiminnassa aikuinen kykenee hankkimaan toisiaan täydentäviä tietoja havainnoimalla sekä yleisesti lasten kanssa keskustelemalla tai suoraan kysymällä. Vastaajatiimien tähän luokkaan sisältyvistä ilmaisuista useampi kuin joka kymmenes (12,7 %) nosti esille aikuisen toimimisen keskusteluttajana ja keskustelukumppanina sekä haastattelijana ja lapselta kysyjänä.

Asteikollisen väittämän "Aikuinen hankkii tietoa eritavoin lapsen ajatuksista, mielipiteistä ja kiinnostuksen kohteista" ristiintaulukointi (liite 5) 3-5-vuotiaiden lasten ryhmien koon mukaan osoitti, että pienissä ryhmissä (4-8 lasta) aikuinen havainnoi lapsia "Aina" tai "Usein" lähes kaikissa lapsiryhmissä (92,8 %). Suuremmissa ryhmissä havainnointi erityisesti määritteellä "Aina" oli hieman vähäisempää. Ryhmän koosta riippumatta aikuiset kokevat havainnoivansa paljon lapsia, sillä vain yhdessä 3-5-vuotiaiden ryhmässä lapsia ei havainnoitu koskaan. "Harvoin" vastausten osuus kuitenkin kasvoi tasaisesti ryhmän koon kasvaessa.

Kolmannes kaikista tämän pääluokan avoimista maininnoista liittyi aikuisen toimimiseen mahdollistajana ja toiveiden toteuttajana. Lähes yhtä moni maininnoista liittyi aikuisen toimintaan lasten ideoiden hyödyntäjänä.

"Mm. havainnoimme lasten leikkiä ja huomioimme heitä kiinnostavia asioita, otamme lasten omat toivomukset huomioon."

"Lapsiryhmän keskittymisen huomiointi on ryhmässämme tärkeää. ...Ryhmämme toimii joustavasti sekä lasten ehdoilla, jolloin alkuperäisiä suunnitelmia voidaan muokata tilanteiden mukaan."

Myös sisällä ja ulkona aikuisen toiminnassa oli vaihtelua, jota selvitettiin kahden asteikollisen väittämän avulla. Ulkona

pedagogisen ohjauksen käyttö oli vähäisempää ("Aina" ja "Usein" -vastauksia 24,7 %), kun taas sisällä aikuinen ohjasi vastaajatiimien mukaan toimintaa pedagogisista syistä "Aina" tai "Usein" selvästi useammin (71,61 %). Lähes joka kymmenes vastaajatiimi (9,71 %) arvioi ohjaavansa toimintaa sisällä pedagogisista syistä "Aina". Myös aikuisen osallistumista lasten leikkiin tai peliin (vapaaseen leikkiin tai peliin / sääntöleikkiin) tapahtui useammin sisällä ("Aina" ja "Usein" -vastauksia 70 %) kuin ulkona ("Aina" ja "Usein" -vastauksia 25 %). Kahdessa vastaajatiimissä sadasta (2,06 %) aikuinen ei osallistunut koskaan ulkona peliin tai leikkiin.

Kaikki vuorovaikutukseen liittyvät väittämät saivat kohtalaisen korkean kokonaiskeskiarvon välillä 3-5 eli "Joskus" – "Aina". Eri ikäryhmien väliset erot ovat pieniä.

Aikuisen osallistuminen lasten välisten ristiriitatilanteiden ratkaisemiseen saavutti aikuisen toimintaa kuvaavista asteikollisista väittämistä korkeimman keskiarvon (ka 4,4), vaikka onkin huomattava, että siinä missä alle 3-vuotiaiden välisiin ristiriitoihin aikuinen osallistuu lähes aina (ka 4,5), esikoululaisten ristiriitoihin hän osallistuu hieman harvemmin (ka 4,2). Samoin väittämä "Aikuinen tukee lasta leikkiin

osallistumisessa (esim. arkaa tai ylivilkasta)” sai keskiarvokseen 4,3, mutta tässä väittämässä ikäryhmien väliset erot eivät olleet suuria, kuten edellisessä muuttujassa (alle 3-vuotiaat 4,3; 3-5-vuotiaat 4,3; esiopetusikäiset 4,3). Sen sijaan leikin virittämiseen (esim. lukemalla sadun tai tarjoamalla välineitä) aikuinen osallistui ”Joskus” (ka 3,3). Tässäkin väittämässä alle 3-vuotiaiden leikkejä viriteltiin useammin (ka 3,5) kuin esiopetusikäisten leikkejä (ka 3,1).

Monet vastaajat viittasivat avoimissa vastauksissaan pieniin lapsiin. Jotkut olivat sitä mieltä, etteivät pienet lapset osaa tehdä aloitteita. Toisaalta monet vastaajat toivat päivittäisiä esimerkkejä esille.

”Poika 2v halusi eräänä aamuna leikkiä rock-kitaristia. Lastenhoitaja teki pahvista pikaisesti 4 kitaraa, laitoimme rockin soimaan ja kitaran soitto (ja ”mossaus ”) alkoi. Lapset nauttivat tilanteesta ja homma otettiin uusiksi useana päivänä. Tilanne dokumentoitiin”

”pienillä 1-2v.lapsen viestit toiveet tunteiden ilmaisuna, kehonviesteinä, kokonaisvaltaisena ilmaisuna perushoitotilanteessa, arjen eri hetkinä”

”Lapset tuovat aikuisille esim. kirjoja, jotka sitten luetaan. ”Pala” tarkoittaa, että lapsi haluaa tehdä palapelin jne. Aloitteet/toiveet tulee aikuisen tulkita lapsen elekielistä. (nuorin alle 1v)”

”pieni 1v. ojentaa kirjaa, 3-v. sanoo leikitään, 2v.heittää pallon jne (1-3v)”

”Esim. WC:toiminnoissa, lapsi osaa ilmaista halunsa vaihtaa potalta pöntölle. Reunaa pienentämällä lapsi saa haluamansa WC toiminnon. Isojen pöytään siirtyminen (1-3v)”

**Pienten lasten
aloitteet eivät
tule huulilta.**

Toisaalta aikuisen kokemus siitä, etteivät lapset tee aloitteita, ei riipu yksin iästä.

”ei ole tullut aloitteita (5-7v)”

Dokumentoimalla hankkimaansa tietoa aikuinen kykenee palaamaan tiedon ääreen sekä kertomaan lapsen maailmasta ja siihen liittyvistä asioista kollegoilleen sekä lasten vanhemmille. Dokumentoinnin avulla autetaan myös lasta hahmottamaan omia ajatuksiaan ja taitojaan sekä välitetään hänelle niiden merkityksestä. Näihin asioihin viittasi suoraan vain hyvin harva.

”...Lapsille sallitaan leikkien vapaa kehittäminen ja kehittelyn tulosta arvostetaan ja se voidaan tallentaa (esim. valokuvaamalla, laittamalla esille).”

Lasten kerrottiin voivan yleisesti valita leikkipaikkansa, lelunsa ja kaverinsa. Tämän lisäksi mainittiin yleisemmällä tasolla mahdollisuus valita toimintansa. Tähän luokkaan liittyviä valinnanmahdollisuuksiin liittyviä ilmauksia esiintyi kaikkiaan 41,9 %. Ne muodostivat kaikista ilmaisuista 12,8 %. Vain joistain vastauksista kävi ilmi, tapahtuiko valinta täysin vapaasti vai aikuisten antamista vaihtoehdoista (esim. leikkitalu).

”Lauluhetkillä lapset voivat esittää toiveita leikeistä ja lauluista.”

”...lapset jakaantuvat toimintaan tai leikkiin valitsemalla itse tekemisensä ja kaverinsa. Leikkialueet ovat tekstein ja kuvin seinällä aamukokoontumisalueella, lapset merkitsevät omalla, nimetyllä

pyykkipojalla minkä toiminta-alueen ovat valinneet. Lapset pystyvät näin vaikuttamaan oman päivänsä kulkuun ja voivat valita tekevätkö yhteiset tehtävät heti vai myöhemmin. Selkeä struktuuri auttaa ryhmää toimimaan rauhallisesti ja lasten leikit sujuvat keskeytyksettä.”

”Mahdollisuus vaikuttaa ja tehdä valintoja muutamasta vaihtoehdosta, esim. askarteluissa minkä värisen valitsee, mitä materiaalia valitsee. Vaikuttaa paljon motivaatioon ja lapset jaksavat puuhaillla pitkäkestoisesti.”

Aikuisen merkitystä lapsen yksilöllisyyden huomioijana tässä luokassa korosti kolme vastaajatiimiä sadasta, kun samassa luokassa aikuisen merkityksen lohduttajana, luotettuna ja hyväksyjänä nosti esille kaksi vastaajatiimiä sadasta.

”Päivän aikana keskustellaan paljon lasten kanssa erilaisista asioista ja kokemuksista. Lapsia kuunnellaan ja heille annetaan aikaa kertoa asioistaan. Tästä seurauksena lapset ovat avoimia ryhmän aikuisille ja vuorovaikutusta on paljon. Lapset uskaltavat kertoa myös negatiivisista asioistaan (Ikään kuin pieni perhe).”

Jotkut tiimit korostivat, että osallistuessaan yhtenä toimijana lasten leikkiin aikuisella on mahdollisuus rikastaa sitä omalla panoksellaan ja toimia esim. rakennusavustajana. Samalla on hyvä mahdollisuus havainnoida lapsia.

Aikuinen lapsen kanssa toimijana
(6,2 % kaikista maininnoista; n 149, 111, 62 = 322)

Shierin tasolle neljä ja viisi siirryttäessä aikuinen ja lapsi ovat tasavertaisia toimijoita, kumppaneita. Lapsen osallistuminen yhteisen toiminnan suunnitteluun muodosti tämän pääluokan ilmaisuista lähes puolet. (157 mainintaa). Näistä erityisen vahvasti nousi esille osallistuminen liikuntahetkien suunnitteluun.

”Liikuntatuokion suunnittelussa. Osallistuu innokkaasti liikuntaradan tekoon.”

”Lapset kuuntelevat ja keskustelevat aktiivisesti sekä tuokioilla että vapaammassa tilanteissa. Lapset suunnittelevat toimintaa esim. yhteisiä juhlia, lasten kanssa tehdään yhteisiä sopimuksia ja sääntöjä, joihin kaikki sitoutuvat.”

”Viisivuotias poika kertoi retkellä kävellessämme hänen kuviskerhonsa ohi, että hän on tehnyt tosi hienon aarrekartan kerhossa ja hän voisi opettaa sen teon muillekin. Tähän tartuimme ja kysyimme, mitä materiaaleja ja välineitä tarvittaisiin; paperi, hiili, ohut musta tussi ja halutessa väriliituja. Valmistelimme yhdessä seuraavana päivänä ateljeen kuntoon ja sitten 12 4-5 -vuotiasta toimi viisivuotiaan opensa ohjauksessa ja sitoutuminen työskentelyyn oli loistavaa. Leikit myös virittäytyivät aarrekarttojen suuntaisesti. Huhut kartoista kiirivät samassa talossa toimivan koulun kakkosopen korviin ja niinpä tämä nuori kuvaamataidonopettaja on menossa ohjamaan saman homman myös kakkosluokanoppilaille.”

Kolmasosa tämän luokan ilmaisuista koostui aikuisen toiminnan muuttamisesta spontaanisti itse tilanteessa tapahtuvien lasten ehdotusten tai heitä koskevien havaintojen perusteella. Tämän lisäksi

paljon mainintoja liittyi aikuisen toimimiseen lapsen kanssa yhdessä tilanteita rikastuttamassa. Seuraavat lainaukset kuvaavat tällaisia tilanteita.

"3-vuotias tyttö tuli päiväkotiin kruunu päässään, koska halusi olla prinsessa. Otimme prinsessahameet esiin, että jokainen halukas voisi olla prinsessana. Kaikki lapset, myös ainoa läsnä ollut poika, pukeutuivat prinsessoiksi ja leikki alkoi. Lapset pitivät asut päällä myös lauluhetkellä. Meillä oli ihana aamupäivä lasten kanssa, ja prinsessaleikin aloittaneesta työstä voi aistia onnellisuuden."

"Esim. ryhmän 5-vuotiaat tytöt päättivät tehdä äitienpäiväkahveille sirkus-esityksen. Aloite esityksestä tuli täysin lapsilta itseltään. Esitystä alettiin harjoitella äitienpäiväkahveja edeltävänä päivänä (siis päivänä, jolloin idea keksittiin). Rooliasut ja ohjelmanumerot mietittiin tarkkaan. Mukaan tuli myös muita ryhmän lapsia. Lapset rakensivat aikuisen avustuksella esiripun ja laittoivat penkkeihin numeroidut paikat äitejä varten. Lapsilla oli selvä visio esityksestä ja aikuinen toimi tilanteessa lähinnä mahdollistajana. "Valmis" esitys esitettiin äideille seuraavana aamuna ja se oli menestys!"

Aikuisen kanssa yhdessä tekemistä kuvaavat myös yhteiset päivittäisten askareiden hoitamiset ja esim. yhteiset juhlakoristelut.

"Vappuaattona eräs poika tuli noin puoli tuntia aikaisemmin kuin seuraavat lapset. Poika sai auttaa vappukoristelussa puhaltamalla serpentiinejä auki, valitsemalla minkä värisiä ilmapalloja laitetaan ja mihin. Poika oli innostunut ja ylpeä siitä, että sai olla mukana ko. toiminnassa."

Seuraavassa esimerkissä ilmenee, miten lapsen harrastuksista tai omista kokemuksista saamat elämykset siirtyvät päiväkotimaailmaan. Havainnoissaan tällaisia toimintoja aikuisilla on erinomainen mahdollisuus saavuttaa jotakin oleellista lapsen maailmasta.

"Poikien säihly ulkona, he ovat itse jakaneet joukkueita, kerranneet sääntöjä, harjoitelleet...säihlyharkoissa käyvä poika on ollut toisten ohjaaja. Peli on jatkunut kauan ja yhteistyötaidot, sääntöjen sisäistäminen, pitkäjänteisyys ja reilu pelaaminen ovat lisääntyneet."

**Mikä muuttuu,
kun lasten
osallisuus
syvenee?**

"Ateljeeseen syntyi sikainfluenssan aikaan laboratorio, jossa annettiin rokotuksia. Pian laboratorion toiminta kehittyi verinäytteisiin, kuulo- ja näköutkimuksiin, täitarkastuksiin ja ylipäättään lapsille tutuiksi tulleisiin terveyden/sairaanhoidotoimenpiteisiin. Kaikki tarvittavat kyltit lapset valmistelivat itse kirjoituksineen ja selventävine kuvineen ja materiaalin hankinnassa aikuiset olivat apuna. Laboratorion toiminta kesti kuukausia ja se muutti muotoaan lopulta värlaboratorioksi, jossa syntyiikin tarkkojen vesi ja värimittausten perusteella useita kauniita värisävyjä. Leikissä oli kyltti LAPORATORIO."

"Muutto talon toiseen tilaan remontin ajaksi. Lapset olivat aktiivisia ja halusivat kantaa tavaroita ja suunnitella miten väliaikainen tila sisustetaan. Kaikki alkoi yhteisestä tärkeästä palaverista, joka kirjattiin muistiin."

Shierin tasojen 1-3 ja 4-5 keskinäinen suhde on 83,5 % / 16,5 %. Luvut ovat kuitenkin hyvin viitteellisiä. Joskus on vaikeaa erotella, mitkä toiminnat ovat niitä, jotka kuuluvat tasolle 3 ja joissa aikuinen on päättäjänä sekä mitkä ovat sellaisia, joissa päätös vastuu aidosti on lapsilla.

Aikuinen osallisuutta tukevien toimintatapojen kehittäjänä
(51,1 % kaikista maininnoista; n 574, 1517, 616 = 2707)

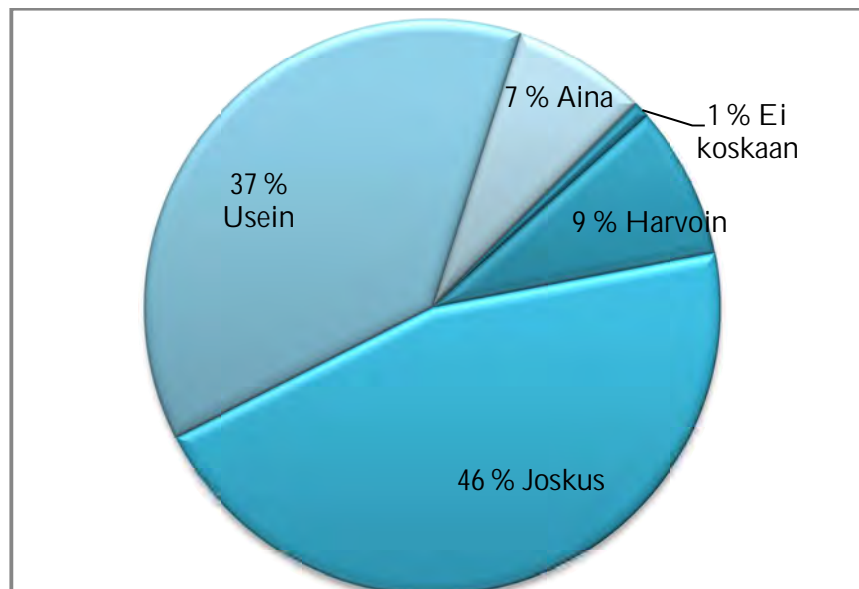
Viimeisenä ja kaikista suurimpana luokkana oli aikuinen osallisuutta tukevien toimintatapojen kehittäjänä. Toiminnan kehittämisen luokan maininnoista 1129 koski leikkiä. Se käsitti kyseisen luokan kaikista maininnoista lähes puolet (42 %). Kaikki erilaiset leikit mainittiin.

"Yksi lapsista halusi, että aletaan polttopalloa ja siitä muodostu kivat leikit."

"Esim. kotileikki, jossa tavarat virittävät toiminnan. Kassi kädessä, vilkutus, kauppaan -makkaraa ja maitoa!, lastenrattaat - retkelle! jne. Leikki toistuu ja toistuu samana päivästä toiseen. Aina silloin tällöin tulee leikkiin jotain uutta."

"Leikin valinta; lapsi ehdottaa, aikuinen kuuntelee ja antaa välineet ja tilan. Yhteiset keskustelut ajankohtaisista teemoista, joissa lapset saavat jakaa omat kokemuksensa ja kertoa mielipiteensä julki."

Leikkitaulujen käyttöä toimintatapana kysyttiin myös erillisenä asteikollisena kysymyksenä. Kuviosta 11 käy ilmi, että leikkitauluja on runsaasti päiväkotiryhmissä, sillä vain joka sadas vastaajatiimi kertoi, etteivät lapset heidän ryhmässään milloinkaan valitse toimintaansa leikkitaulusta tai muusta aikuisen määrittelemästä vaihtoehdosta.

Kuvio 11 - Leikkitaulut päiväkotiryhmissä (jakauma), N=1088

Lähes joka toinen vastaajatiimi mainitsi käyttävänsä leikkitaulua "Joskus" ja hieman yli joka kolmas "Usein". Seitsemän tiimiä sadasta vastasi käyttävänsä leikkitaulua "Aina". Eri-ikäisten lasten ryhmissä vaihtelu oli pientä. Alle 3-vuotiaiden ryhmissä leikkitauluja käytettiin keskiarvolla 3,3 (n 267), 3-5-vuotiaiden ryhmissä keskiarvolla 3,5 (n 593) ja esiopetusikäisten ryhmissä keskiarvolla 3,4 (n 173).

Vastaajien mielipiteitä leikkiin liittyvissä säännöissä avoimissa kysymyksissä jakoivat erityisesti leikkitaulut. Jotkut vastaajat (n 28) nostivat esille, että leikinvalinnat leikkitaulusta osallistavat lasta, mutta vastaavasti jotkut toiset (n 6) kokivat niiden päinvastoin estävän lapsen osallisuutta.

”Leikkitauluun laitetaan nimi, mitä leikkiä halutaan leikkiä. Leikkitaulun avulla lasten on helpompi valita tekeminen ja leikkikaveri.”

”Selkeyden vuoksi leikkitauluun on laitettu mansikat osoittamaan kuinka monta lasta mahtuu mukaan kyseiseen peliin/leikkiin, samalla tämä kuitenkin rajoittaa lapsen osallisuutta.”

Aikuinen itseilmaisun tarjoajana sekä suunnitelmallisen toiminnan toteuttajana muodostuivat kahdeksi suurin piirtein yhtä suureksi luokaksi. Molemmat käsittivät noin neljänneksen kyseisen luokan maininnoista.

”ryhmä tyttöjä on muovailut viikkoja. Heille on järjestetty oma pöytä, jonka ääreen he palaavat aamu aamulta. Muovailuvahojen lisäksi leikkiin on ilmaantunut tikkuja, palikoita, pikkueläimiä ja - nukkeja. Pöydällä on kokonainen hovi nalleprinsessoineen ja koiraprinssineen. Kruunut ja viitat on tehty muovailuvahasta, linna on sisustettu muovailuvahahuonekaluin jne. Tarinaa syntyy koko ajan.”

”Lapsi tulee kertomaan, että hän haluaa maalata. Aikuinen tarjoaa hänelle mahdollisuuden antamalla maaleja. Lapsi saa valita värit ja aiheen mitä hän maalaa. Aikuinen on mukana keskustelemassa ja kuuntelemassa. Maalaus laitetaan seinälle ja lapsi voi esitellä sitä vanhemmilleen ja muille.”

Perushoitoon, siirtymätilanteisiin tai ulkoiluun liittyi tämän luokan maininnoista kuudesta seitsemään ilmaisua sadasta.

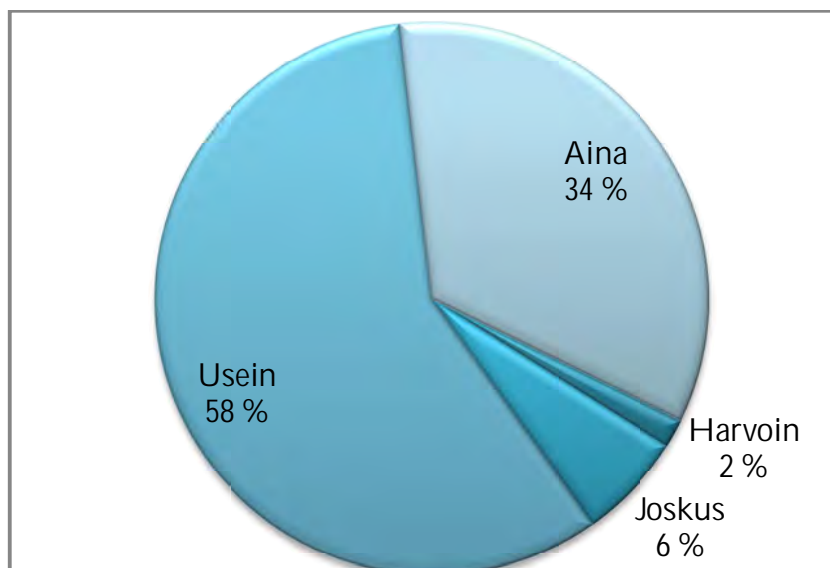
”Ruokailussa lapsi ottaa ruoan itse ja valitsee ruokapaikan itselleen.”

”Nukkumaan mennessä saa päättää mitä vaatteita haluaa päällään pidettävän.”

”Kun uloslähtieissä mietitään, mitä pitäisi pukea päälle, lapsi voi sanoa, että hän on niin kuuma verinen, ettei tarvitse villavaatteita toppapuvun alle. yhdessä aikuisen kanssa hän miettii, mitä laittaa päälle niin ettei tule liian kuuma. Lapsen oma näkemys huomioidaan. (Taustalla täytyy tietysti olla tieto myös vanhempien toiveista ja pukeutumishjeista.)”

Tähän pääluokkaan kuuluu myös aikuinen uusien menetelmien kokeilijana ja kehittäjänä, joita mainintoja oli yhteensä 311 (11,5 % kyseisestä luokasta ja kaikista maininnoista 5,9 %). Suurimman osan, 180 mainintaa saivat erilaiset jaetut lapsiryhmät: piirit, pienryhmät, kerhot ja pajat.

Pienryhmät ovat toimintamuotona laajalti käytössä päiväkotiryhmissä (kuvio 12).

Kuvio 12 - Pienryhmät päiväkodeissa (keskiarvot)

Asteikollisen väittämän "Aikuisen ohjaama toiminta tapahtuu pienryhmissä" kokonaiskeskiarvo oli 4,2 (hieman yli arvon "Usein") (n 1092), (keskihajonta 0,634). Eri-ikäisten lasten ryhmien välillä ei ollut eroja pienryhmien käytössä. Alle 3-vuotiaiden ryhmissä pienryhmiä käytettiin hieman yli arvon "usein" (ka 4,1) ja 3-5-vuotiaiden sekä esiopetusikäisten ryhmissä aavistuksen korkeammalla keskiarvolla (ka 4,2).

"Ryhmän puolittaminen on mahdollistanut sen, että pystymme kuulemaan lasta monissa eri tilanteissa esim. leikkitilanteissa, toimintatuokioissa, piireissä, pukemishetkissä, ulkoilutilanteissa."

"Lapsi saa enemmän tilaa ja aikaa pienryhmätoiminnassa, jolloin aikuinen pystyy paremmin havainnoimaan ja vastaamaan lapsen tarpeisiin. Lapsi on rennompi, rauhallisempi ja avoimempi."

Lisäksi jotkut viittasivat avoimissa vastauksissaan muksuoppiin ja omahoitajuuteen. Myös lasten toimimista erilaisissa tärkeissä rooleissa, esim. kuuluttajina kuvailtiin.

Mikä askarruttaa lasten osallisuudessa?

Kyselyn lopussa vastaajilta kysyttiin myös, mikä heitä askarruttaa, kun lasten osallisuutta päiväkodissa halutaan vahvistaa. Kysymykseen kirjoitti vastaukset 849 vastaajaa eli kolme neljäsosaa kaikista kyselyyn vastanneista ja he mainitsivat 55 askarruttavaa asiaa, jotka saivat yhteensä 1186 mainintaa.

Eniten mainintoja sai vastaajien huoli siitä, että suurissa ja yhä kasvavissa lapsiryhmissä lapsen oikeutta osallisuuteen ei voida huomioida. Yli neljäsosa (27 %) kaikista maininnoista käsitteli

lapsiryhmän suuruutta. Lisäksi huolestuneita oltiin erityistä tukea tarvitsevien lasten tarpeista ja siitä, miten muut lapset helposti jäivät ilman huomiota (52 mainintaa). Myös henkilökunnan vähyys ja sijaisten saamisen puute oli 178 (21 %) vastaajan mielestä uhka lapsen osallisuuden kehittämiseksi päiväkodissa ja 14 vastaajaa mainitsi henkilökunnan jaksamisen olevan vaakalaudalla, jos lasten

osallisuutta pitää vielä ryhtyä kehittämään muiden vaatimusten lisäksi. Lisäksi liian pienet tai muuten epäkäytännölliset tilat saivat 71 (8 %) vastaajalta maininnan vaikeudesta toteuttaa lasten osallisuutta tukevia toimintatapoja, kuten jakoryhmiä. Vähäiset resurssit (21) ja ajan käytön aiheuttamat haasteet (22) sekä kiireen (21) mainitsi yhteensä 7,5 % vastaajista.

”Suuret ryhmäkoot ja sijaisten puute hankaloittavat toimintaa mm. lasten osallistuvuuden ja kuulemisen osalta ts. toiminta muuttuu selviytymiseksi.”

”Ryhmäkoko, riittävä henkilökunta ja sen sopivuus ja ammattitaito, riittävät tilat ja tavarat, melu, turvallisuus.”

Lasten kuulemisen merkityksen osallisuudelle nosti esille 42 vastaajaa, 38 vastaajaa puolestaan pohti sitä, miten tukea myös hiljaisia ja arkoja osallistumaan ja kertomaan näkemyksiään. Toisaalta 13 vastaajaa totesi, että lasten tasa-arvosta huolehtiminen on aikuisen vastuulla.

”Isommilla lapsilla (3v-7v) lasten ideoiden kuuleminen tasapuolisesti on vaikeata; miten hiljaisemmat saavat äänensä kuulumaan?”

”Aikuisilla oltava herkät korvat sekä kuulemaan mutta myös ottamaan aikuisen vastuu. Turvallisessa ja oikeudenmukaisessa ympäristössä lapset ja aikuiset voivat hyvin.”

Osa vastaajista pohti osallisuuden aiheuttamia ongelmia päiväkodin arjessa, esimerkiksi viisi vastaajaa huomautti, että päiväkodissa on otettava huomioon ryhmähoidon tosiasiat. Toisaalta 29 vastaajaa (3,5 %) piti osallisuudelle tärkeänä lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden huomioimista. Rutiinien merkitys nousi tämänkin kysymyksen kohdalla esille. Rutiineita ja piintyneitä tapoja piti esteenä lasten osallisuuden kehittämiseksi 24 vastaajaa ja toisaalta 22 vastaajaa pohti, että rajat luovat lapselle turvaa. Vastaajista 26 oli huolissaan lasten turvallisuudesta, jos päätösvaltaa omasta toiminnasta annetaan lapsille ja 28 vastaajaa oli huolissaan siitä, että varhaiskasvatuksen pedagogisiin tavoitteisiin ei päästä, jos valta siirretään lapsille. Osa vastaajista kysyikin suoraan kuinka paljon valtaa lapselle voi antaa.

”Etenkin isossa ryhmässä mietityttää, paljonko lapset voivat päättää asioista niin, että aiheet kaikkia lapsia kiinnostaisivat. Ison ryhmän hallinnan kannalta lapsilla täytyy olla tietyt aikuisten luomat raamit, jotta toiminta olisi turvallista ja kaikkia huomioiva.”

”Mikä on tausta-ajatus koko osallisuudessa? Tahdotaanko, että kaikki, koko toiminta aamusta iltaan on vain ja ainoastaan lasten päätettävissä? Miten pedagogiikka näkyy em. tilanteessa? Työvuorot? Säännöt? Oppiminen? Kunnollinen selvitys siitä, mitä osallisuus konkreettisesti tarkoittaa missäkin tilanteessa olisi paikallaan.”

**Lasten
osallisuuden
mahdollistamista
pidetään
tärkeänä
kehitysteemana**

”kuinka paljon on kohtuullista antaa lapsen päättää asioista lapsen hyvinvoinnin kannalta.”

Lasten osallisuuden lisäämisen päivähoitossa totesi hyväksi kehityskohteeksi 17 vastaajaa ja yhdeksän vastaajatiimin mielestä aikuisten motivaatio ja sitoutuminen osallisuuden lisäämiseen olivat tärkeitä asioita. 14 tiimiä toivoi enemmän suunnittelu-aikaa, jotta lasten osallisuutta ja ryhmän toimintatapoja voitaisiin pohtia. Myös henkilökunnan ammattitaitoa sekä tarvetta lisäkoulutukseen korostettiin (20). Aikuisten erilaiset näkemykset ja säännöt lasten osallisuuden esteenä mainitsi 16 vastaajaa, lähes yhtä

moni pohti aikuisen vastuuta lapsesta. Päätösvallan säilyttämistä aikuisella ja aikuisen tehtävää päätöksentekijänä korosti 4 % (32) vastaajista, mutta 5 tiimiä pohti, että päätöksenteossa pitäisi löytää tasapaino lasten ja aikuisten välille. Osallisuuden lisäämistä eri-ikäisten lasten parissa pohti 5 % vastaajista. Vastaajat (11) nostivat esille lasten suuren ikäjakauman hankaloittavan osallisuuden lisäämistä. Havainnointia pidettiin tärkeänä työvälineenä lapsen osallisuuden lisäämiselle seitsemässä vastaajatiimissä ja 12 tiimiä toivoi vanhempien osallistuvan aktiivisemmin keskusteluun lasten osallisuuden lisäämisestä.

”Raamit ja rajat luo viime kädessä aikuinen, mahdollisesti yhdessä myös lapsen kanssa, mutta hän on se joka vastaa siitä että nämä raamit ryhdittävät arjen hyvää toimintaa. Lasten hyvä, ja rakentava osallisuus päiväkodin toiminnassa perustuu siihen että tämä tiedostetaan.”

”Aikuisten keskinäinen keskusteluaika (mahdollisuus työn kehittämiseen työajalla!)/ pedagogiseen arvokeskusteluun tiimin/yksikön/lähialueen/kaupungin muiden päiväkotien kesken on liian vähäistä. Kehittämispäivä käytetään lähes aina tiedotusasioihin työnantajan taholta.”

”Kasvatushenkilöstön ajattelu ja rutiinit muuttuvat hitaasti, prosesseille täytyy antaa aikaa. Koulutus ja keskustelu ovat tärkeitä, samoin vanhemmilta saatu palaute.”

***Osallisuus voi, ja
sen tulisi ilmetä
kaikissa
päiväkodin
toiminnoissa!***

Johtopäätöksiä ja pohdintaa

Toimintaympäristö

Tukeakseen lasten osallisuutta aikuisten tulee luoda sille suotuisat olosuhteet. Fyysistä ympäristöä voidaan muokata osallisuudelle suotuisammaksi paitsi tilojen rajaamisella ja rekvisiitilla, asettamalla tarvikkeet niin, että ne mahdollistavat lasten omatoimisuuden. Vain harvat vastaajatiimit nostivat esille lasten osallistumisen oman ympäristönsä muokkaamiseen. Vaikutti myös siltä, että vastaajat kokivat toimintaympäristön tarkoittavan ainoastaan päiväkodin sisätiloja.

Vastaajatiimit toivat esille, että huonot tilaratkaisut ovat lapsen kuulemisen esteitä, joiden suhteen yli puolet heistä katsoo, ettei voi juurikaan vaikuttaa. Jäimme pohtimaan onko kysymys ymmärretty väärin, vai ajattelevatko vastaajat todella, etteivät voi huonetiloja sermein tai kalustein jakamalla vaikuttaa tilojen toimivuuteen? Onko pysähdetty miettimään, voisiko jakotiloja leikeille löytyä sieltäkin, mihin arkkitehdit eivät ole niitä ajatelleet sijoitettavaksi? Tekevätkö ryhmät yhteistyötä niin, etteivät jakotilat olisi käytössä tietyille ryhmille ainoastaan jonakin viikonpäivänä? Voisiko päiväkodin tiloina ajatella myös pihaa ja lähialuetta, jossa voisi suorittaa osan päivittäisistä toimintahetkistä?

On mahdollista, että fyysistä ympäristöä ja siihen vaikuttamista pidetään lapsille toisarvoisena asiana ja heidän turvallisuuden tunteensa ajatellaan järkkyyvän, jos ympäristö elää ja muuttuu toiminnan tai jopa leikin tarpeiden mukaan. Tästä kertovat esimerkiksi leikkitalujen usein muuttumattomat leikit ja niihin sidotut tilat. Taustalla voi olla joskus myös aikuisen tarve hallita ryhmässä usean toimijan (lapset) aktiivisen toiminnan aiheuttamaa kaaosta sitomalla leikit tiettyihin staattisiin paikkoihin.

Päiväkotiryhmien lasten lukumäärä ja henkilöstömäärä koettiin lasten kuulemista estäviksi asioiksi, joihin henkilökunta ei voi itse vaikuttaa. Tilannetta vaikeuttaa lisäksi vaihtuva henkilöstö ryhmässä. Toisissa päiväkodeissa henkilöstön vaihtuvuus on suurta, mutta vaikka vaihtuvuutta ei olisikaan ja oman ryhmän kaikki aikuiset olisivat paikalla saattaa joku heistä joutua sijaiseksi toiseen lapsiryhmään.

Lasten vaikutusmahdollisuudet vaihtelevat suuresti heitä hoitavien aikuisten määrittelemänä. Se tulee esille esimerkiksi siinä, millaisen ilmapiirin ryhmän aikuiset onnistuvat lapsiryhmään luomaan. Erityisesti yhteisöllisyyden merkitys vaikuttaa nousevan tärkeäksi, kun tarkastellaan osallisuuden mahdollistumista. Lasten ystävyysuhteiden vaaliminen, toisten hyväksyminen ja innostus näkyvät toiminnassa. Aikuiset rakentavat viikko- ja päiväjärjestyksen ja määrittelevät, kuinka joustavaksi ne muodostuvat. Päiväkotiryhmän aikataulu ja päivärytmi vaikuttavat vastausten perusteelta tiukoilta ja hankalasti muokattavilta. Aikatauluihin vaikuttavat monet muutkin tahot kuin ryhmän aikuiset ja lapset. "Keittiö" voi sanella ruokailuajat viiden minuutin tarkkuudella, koko talon yhteisistä ulkoiluajoista voi olla vaikea keskustella, jos valvontavuorot on sovittu vuodeksi eteenpäin. Myös vanhemmat, jotka tuovat ja hakevat lapset päiväkodista haluamanaan aikana (työvuorot, harrastukset jne.) vaikuttavat siihen milloin lapset ovat läsnä ryhmässä. Lisäksi monet päiväkodin muutkin toiminnot on

aikataulutettu. Puroila (2002, 98) näkee suomalaisessa päivähoitossa toteutuvan tiukan päivärytmin ja rutiinien seuraamisen selkeänä esteenä lasten osallisuuden vahvistamiselle. Hän nostaa esille tiukan päivärytmin seuraamisen liittymisen aikuisen tarpeeseen kontrolloida ja hallita päiväkodin eri tilanteita.

Joka viides vastaajatiimi koki, ettei voi juurikaan vaikuttaa omaan kiireeseensä tai omaan väsymykseensä. Toisaalta selvästi useammat kokivat voivansa vaikuttaa merkittävässä määrin kumpaankin asiaan. Vastauksia analysoidessamme jäimme kysymään, kuinka paljon päiväkodeissa tehdään työtä niin, että yritetään kaikin voimin vastata kaikkiin mahdollisiin toiveisiin, joka ei ole vähän. Väsymyksen kohdalla heräsi myös kysymys, oliko kysymyksenasettelu väärä, vai ovatko jotkut työntekijät sitä mieltä, ettei yksityiselämä siihen sisältyvine olosuhteineen ja vaiheineen vaikuta työntekijän väsymyksen tunteeseen?

Kiireeseen ja väsymykseenkin liittyvänä asiana lähes puolet vastaajatiimeistä koki, ettei voi juurikaan vaikuttaa heille lankeaviin muihin töihin. Toisaalta lähes kolmannes koki voivansa vaikuttaa niihin merkittävästi. Asioiden priorisointi ja organisointi sekä aikuisten keskittymättömyys koettiin olevan niitä asioita, jotka ovat suurelta osin henkilöstön itse hoidettavissa. Tämä antaa toivoa siitä, että halutessaan aikuiset voivat panostaa merkittävällä tavalla lasten osallisuuden lisäämiseen kaikessa päiväkotitoiminnassa.

Vastaajatiimit korostivat aikuisen roolia vastuunkantajana, sitä tuli hoitaa erityisesti turvallisuuden ja fyysisen hyvinvoinnin suhteen. Lasten toimintaa ohjasi myös joukko "ei saa" -säännöiksi nimetyt ohjeita. Monet fyysiseen toimintaan ja liikkumiseen liittyvät asiat olivat kiellettyjä turvallisuuteen vedoten.

Osallisuus ja päiväkotien toimintatavat

Sosiaaliseen oppimisympäristöön liittyy myös aikuisten ammattitaito ja sitä myötä kyky tukea lasten osallisuutta. Ammattitaito sisältää lapsihavainnoinnin eri muodoissaan, havaintojen dokumentoinnin ja viimein myös niiden pohjalta toteutettavan toiminnan suunnittelun ja toteutuksen. Vastauksista kävi selvästi ilmi, että osallisuus voi vastaajien mukaan toteutua kaikissa päiväkodin toiminnoissa.

Perushoittoon viittaavia mainintoja oli hyvin vähän, alle kymmenen prosenttia. Oletettavaa on, etteivät vastaajat tulleet ajatelleeksi niitä päivittäin tapahtuvia aloitteita, joita lapset esimerkiksi ulos lähdetessä tai ruokailtaessa tekevät. Kuitenkin, kiinnittämällä näihin päivittäin useita kertoja tapahtuviin hetkiin sekä niiden suomiin mahdollisuuksiin erityistä huomiota, voidaan lasten osallisuutta tukea vahvasti. Vaikka perushoitotilanteet muodostavat päiväkotipäivästä suuren osan, lapsilla ei ole tulosten mukaan juurikaan mahdollisuuksia tehdä näihin tilanteisiin liittyviä aloitteita ja valintoja. Akolan (2007, 65) tutkimuksen mukaan lapset eivät pääse suomalaisessa päiväkodissa juurikaan osallistumaan päiväkodin käytäntöjen tai rutiinien arvioimiseen. Perushoidossa olisikin suuret mahdollisuudet laajentaa lasten osallisuutta, jolloin perushoitotilanteista voisi muodostua yhteisiä, rauhallisia vuorovaikutustilanteita.

Tähän viittasivat monet vastaajatiimit, jotka olivat keskittyneet kiireen vähentämiseen siirtymätilanteissa.

Tuloksia tarkasteltaessa monissa eri asiayhteyksissä nousi esille alle 3-vuotiaiden lasten heikommat mahdollisuudet ilmentää itseään. Vastauksissa on selviä viitteitä siitä, että erityisesti nuorimpien lasten osallisuuspyrkimyksiä ei osata aina oikealla tavalla lukea eikä tukea. Kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen on osallisuuden kokemisen perusta. Toisaalta perushoitoon liittyvissä asioissa alle 3-vuotiailla vaikuttaa olevan enemmän joustovaraa yksilöllisyydelle (esimerkiksi toiminnasta pois jääminen, ruokailu- ja päivälepotilanteissa joustaminen). Siinä missä isompi lapsi voidaan painostaa ryhmän ”yhteiseen hyvään”, esimerkiksi lepäämään valveilla sängyssä, etteivät toiset häiriinny, saa pienempi lapsi oman tahtonsa läpi helpommin, koska hänellä ei vielä ole kykyä ottaa muita huomioon. Kun lapsen aloite tulee esiin voimalla, aikuisen on pakko reagoida siihen, mutta heikommat aloitteet esimerkiksi leikissä ja muussa toiminnassa voi tiedostamattaan ohittaa.

Vaikuttaa siltä, että osa vastaajista mieltää lasten osallisuuden puhtaasti aikuisten rajaamissa vaihtoehdoissa toimimiseksi tai niistä valitsemiseksi. Valinnanmahdollisuudet toiminnassa olivat varsin yleinen maininta, kun vastaajat kuvasivat, miten tukevat lasten osallisuutta päiväkodin arjessa. Valinnanmahdollisuudet voivat lisätä joustoa asioihin, mutta voivat myös rajata lasten mahdollisuuksia toteuttaa luovasti toimintaansa.

Lapsilla on enemmän mahdollisuuksia osallistua toiminnan arviointiin kuin sen suunnitteluun. Muiden suomalaisten tutkimusten (esim. Akola 2007, 63) mukaan lasten suorittama arviointi kohdistuu suurimmaksi osaksi aikuisten suunnittelemaan toimintaan. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella suunnittelu koetaankin yksinomaan pedagogiseksi työksi ja usein sen paikka ja aika on silloin, kun lapset eivät ole paikalla. Kuitenkin lapsilla, heidän aloitteillaan, ideoillaan ja kiinnostuksenkohteillaan on paljon annettavaa toiminnan suunnittelulle. Henkilökunta kokee kuitenkin hankalaksi lasten potentiaalın tuomisen mukaan toimintasuunnitelmiin. Jos arviointiin osallistuminen on mahdollista, on ryhmien käytössä todennäköisesti työvälineitä ja totuttuja tapoja, joilla arviointia suoritetaan. Mahdollisuuksia laajentaa näiden työvälineiden käyttöä myös suunnittelun kohdalla saattaisi olla hyvä tarkastella ja rakentaa näin uudenlaista jatkumoa suunnittelun ja arvioinnin välille.

Shierin osallisuuden polkujen ensimmäisellä tasolla lapset tulevat kuulluiksi, mutta aloite asian ilmaiseamiseen on lapsilla. Toiselle tasolle tultaessa aikuinen aktivoituu ja ottaa itse selvää lapsen maailmasta kyselemällä, havainnoimalla ja toimimalla lasten kanssa. Hän myös tukee lapsia ilmaisemaan itseään. Kolmannella tasolla aikuinen hyödyntää oman toimintansa suunnittelussa lapsilta keräämäänsä tietoa. Tulosten mukaan vaikuttaa siltä, että valtaosa päiväkodeista toimii lapsen osallistajana Shierin tasojen mukaan arvioituna kolmannella portaalla. Kasvattajat painottavat keskustelujen ja havainnoinnin merkitystä ja suunnitelmien joustavuutta.

Shierin kahden korkeimman tason oleellinen piirre on, että lapsi toimii tasavertaisena toimijana aikuisen kanssa ja hänellä on aito mahdollisuus päättää itseään koskevista asioista. Aikuisen tehtävänä korostuu mahdollistaminen ja lapsen tukeminen. Tähän tasoon viittaavia kuvauksia ovat erityisesti sellaiset, joissa lapset ovat kehittäneet omista kokemuksista syntyvää toimintaa ja joissa aikuinen on taitavalla toiminnallaan mahdollistanut toiminnan syttymisen ja leviämisen.

On huomioitava, että samantyyppinen toiminta voi sijaita tilanteesta ja toteutumisesta johtuen osallisuuden eri tasoilla. Lasten kanssa tehtävät päivittäiset sopimukset voivat esimerkiksi olla täysin aikuisen sanelemia (ei osallisuutta), mutta toisaalta aikuinen voi lähteä sopimukseen lapsen aloitteesta (taso 3), hioa ja muokata sopimusta yhdessä lapsen kanssa keskustellen ja jakaa näin päätöksentekovaltaa (taso 4 tai jopa 5). Samalla tavalla lasten ottaminen mukaan suunnitteluun voi olla lapsen mielipiteen kysymistä (taso 2), lasten ideoiden huomioimista ja mukaan ottamista (taso 3) tai yhdessä lasten kanssa ideointia, kehittelyä ja lopulta toteuttamista ilman, että aikuinen on jo etukäteen päättänyt toiminnan etenemisestä (taso 5).

Tuloksissa ilmeni erilaisia tapoja, joilla lapset voivat osallistua päätöksentekoon. Neljäsosa tiimeistä kuvasi päätökset tehtäväksi lasten ja aikuisten välisten keskustelujen avulla. Hyvin toteutettuna keskustelut mahdollistavat kaikille lapsille kuulluksi tuleminen sekä mahdollisuuden esittää kysymyksiä ja mielipiteitä yhteisistä asioista. Tällainen rakentava keskustelu ei ole aina helppoa toteuttaa ja moni vastaaja nostikin esille huolensa siitä, miten huomioida hiljaisia ja arkoja lapsia ja taata kaikille lapsille yhtäläinen mahdollisuus saada näkemyksensä esille.

Toisena vaikutustapana lähes neljäsosa tiimeistä kuvasi äänestämisen, mikä herättää myös kysymyksiä. Miten äänestystilanteessa on varmistettu, että kaikki lapset ymmärtävät mistä äänestetään ja mitkä ovat vaihtoehdot? Ovatko vaihtoehdot aikuisen antamia vai ovatko lapset saaneet ensin vaikuttaa niiden muodostumiseen? Osaavatko ja uskaltavatko lapset todella tuoda näkemyksensä esille, vai matkivatko he kaveria? Miten he ymmärtävät äänestyksen etenemistä ja tuloksia (voisiko äänestystä toteuttaa viittaamisen lisäksi esimerkiksi erivärisillä palikoilla käsitteiden enemmän ja vähemmän konkretisoimiseksi)?

Lapsilla on monessa ryhmässä mahdollisuus osallistua sääntöjen laadintaan yhdessä aikuisen kanssa. Tarkkaa selvyttä ei ole siitä, kenen aloitteesta sääntöjä luodaan ja mitkä ovat lasten todelliset osallistumismahdollisuudet. Tasavertaisen keskustelun, johon sekä lapset että aikuiset saavat tuoda ideoita ja kehittää niitä eteenpäin, lisäksi säännöistä voidaan keskustella vain aikuisten ehdoilla, jolloin aikuiset esittelevät ja lyövät lukkoon sääntöjä. Osa säännöistä, esimerkiksi turvallisuuteen ja hygieniaan liittyvät säännöt usein ovat sellaisia, joihin lasten ei kokemuspohjansa perusteella ole mahdollista vaikuttaa, mutta olisi hyvä, jos näistäkin säännöistä voitaisiin keskustella avoimesti ja kuunnella erilaisia näkökantoja, vaikkei kaikkia ideoita voidakaan toteuttaa käytännön tasolla. On hyvä myös muistaa, että käsiäänestykset, joissa lapset eivät hahmota vaihtoehtojaan, tai taivuttelu aikuisten näkemysten pohjalta

”eikös niin” -tyyppisten argumenttien avulla ei todellisuudessa ole osallisuutta, vaan manipulointia (*tokenism*) (Hart, 1992).

Kaikki säännöt päiväkodissa eivät koske vain lasten toimintaa ja käyttäytymistä. Myös aikuisen toimintaa ohjaa joukko sääntöjä. Suuri osa aikuisen toimintaa koskevista säännöistä käsitteli aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta (kuten lapsen kuuleminen, auttaminen osallistumisessa jne.) ja tasapuolista suhtautumisesta kaikkiin ryhmän lapsiin. Näiden sääntöjen voi ajatella olevan myös arvoja, jotka vaikuttavat varhaiskasvattajan työhön ja joiden varaan varhaiskasvatuksen laatua lasta kunnioittavana ja ihmisten (lasten ja aikuisten) tasa-arvoisuutta edistävänä tahona voidaan rakentaa. Hakkarainen, Lonka ja Lipponen (2004) tuovat esille, että aikuisten ja lasten toimiessa yhdessä he voivat täydentää toisiaan ja tarjota toisilleen sosiaalista tukea. Lapsi oppii aikuisen kanssa yhdessä toimiessaan jäsentämään omaa tapaansa ajatella ja toimia. Myös aikuisella on mahdollisuus saada tietoa lapsen tavasta ajatella ja kokea asioita. (Emt. 2004, 232-235.) Havainnoinnin ei tarvitse olla irrallista toimintaa, joka lisää aikuisten työtä. Parhaimmillaan se tapahtuu yhdessä lasten kanssa toimittaessa ja antaa pohjaa yhä uusille yhteisille ihmettelyiden aiheille.

Lapselle ominaiset toimintatavat

Lapsilla on vastaajien mukaan suuri vaikutus- ja päätöksentekomahdollisuus leikkejä koskevissa asioissa. Tämä näkyy myös ryhmien säännöissä, joissa lasten oikeutta vaikuttaa leikkiin on korostettu. Leikin, leikkikaverin ja jopa leikkitalan valinta sekä oikeus leikkiä yksin ovat tällaisia sääntöjä, mutta leikkiä myös rajoitettiin tarvittaessa esimerkiksi kieltämällä leikkiin osallistuminen rangaistuksena sääntörikkomuksista. Monet sosiaaliset vuorovaikutusta koskevat säännöt vaikuttivat pätevästi niin leikkitalanteissa kuin ohjatussa toiminnassa, esimerkiksi säännöt kaikkien mukaan ottamisesta ja kaikkien kanssa kaveruudesta nousivat vahvasti esille vastauksista. Toisaalta liittyessä leikkiin tuli lupa pyytää leikissä olijoilta, eikä toisten leikkejä saanut sotkea. Leikkitalujen käyttö oli eräs mielipiteitä jakavista säännöistä. Osassa ryhmistä leikin valitsemista taulusta pidettiin osallistavana, mutta osa tiimeistä oli huomannut sen rajoittavan lasten luovuutta ja leikkien kehittymistä.

Varhaiskasvatussuunnitelman määrittelemän lapselle ominaiset toimintatavat, leikkiminen, liikkuminen, taide ja tutkiminen esiintyivät tuloksissa monissa eri asiayhteydessä. Liikunta vaikutti olevan ryhmien toiminnassa sidottu erillisiin liikuntatuokioihin, mutta toisaalta lapsilla oli monissa ryhmissä mahdollisuus osallistua liikuntatuokioiden suunnitteluun tai esittää toiveita liikuntaleikeistä. Samoin lasten omaehtoinen toiminta erityisesti ulkona ja heidän itse suunnittelemansa pitkäkestoinen toiminta piti sisällään liikkumista sekä sisätiloissa taidetta. Näillä osa-alueilla myös aikuiset tunnistivat lasten aloitteita ja tukivat lasten osallisuutta mahdollistamalla lasten toimintaa. Tämä tapahtui erityisesti aikuisen havainnoissa ja kuunnellessa lapsen ajatuksia ja kiinnostuksenkohteita. Lapselle ominaisia toimintatapoja myös rajoitettiin toisaalta turvallisuuden vedoten (monenlainen liikuntaan liittyvä toiminta koettiin liian rajuksi sisätiloissa) sekä tutkimista ja ”kuljeskelua” rajoitettiin sääntöjen nojalla esimerkiksi sitomalla leiki tarkasti rajattuun fyysiseen tilaan. Toisaalta lasten kiinnostus tutkia

ympäröivän maailman asioita oli havaittu joissakin ryhmissä, joissa lasten ideat ja aloitteet olivat synnyttäneet aivan uutta toimintaa. Taide, kuten leikki, on myös vahvasti osa jokapäiväistä päiväkotipäivää. Esimerkiksi aamu- tai lounaspiirien lauluja ja loruja sekä lasten vaikutusmahdollisuuksista niihin kuvasi moni tiimi. Lisäksi valinnanmahdollisuuksia kerrottiin olevan kuvataidetyöskentelyyn liittyvissä asioissa ja taidevälineet olivat monissa tiimeissä lasten käytössä myös ohjattujen toimintojen ulkopuolella samoin kuin lelut.

Leikin ja taidemuotojen tukeminen, mutta toisaalta tutkimisen ja liikkumisen rajoittaminen liittyy paitsi turvallisuuteen, myös totuttuihin toimintatapoihin ja ajatusmalleihin siitä, mitä lasten "kuuluu" tehdä esimerkiksi vapaan leikin aikana.

Lisäksi lapset, jopa pienimmät alle 3-vuotiaat, leikkivät paljon yksin, ilman aikuista. Sen sijaan vaikutusvallan määrä vähenee, kun kyse on pedagogisesta toiminnasta (ns. toimintatuokioista) ja edelleen vaikutusmahdollisuuksia on keskimäärin harvoin, kun kyse on fyysiseen oppimisympäristöön tai perushoitotilanteisiin vaikuttamisesta. Leikin maailma on lasten oma ja aikuiset vaikuttavat kunnioittavan sitä jopa niin paljon, että sulkevat itsensä leikin ulkopuolelle. Samalla on vaarana, että lapset suljetaan ulos todellisesta maailmasta estämällä heidän mahdollisuutensa tehdä aloitteita ja vaikuttaa. Turja (2007, 189) tuo tutkimuksessaan esille, että vallan käyttäminen päiväkodissa näyttäytyy kahtia jakautuneena. Pedagoginen toiminta ja arjen rutiinit ovat aikuisten hoidettavia asioita, sen sijaan vapaan leikin maailma on varattu lapsille ja heidän päätöksenteolleen.

Kasvatuskumppanuus lapsen osallisuuden tukijana

Lapset tulevat päiväkotiin "kotitausta ja vanhemmat mukanaan". Heitä hoitavien ja kasvattavien aikuisten vallassa on päättää, millaisen sijan vanhemmat ja koti saavat. Vasu-keskustelut ovat vastaajien mukaan niitä tilanteita, joissa vanhempia erityisesti pysähdytään kuuntelemaan. Kotoa tuotavien tarvikkeiden merkitys vaihtelee suuresti. Yleisintä vaikuttaa oleva kotoa tiettyinä päivinä tuotavat lelut. Joskus vanhemmat ovat tuoneet rekvisiittaa tietyn teeman ympärille. Yleistä vaikuttaa olevan, että päiväkodin aikuiset lukevat lapsille näiden kotoa tuomia kirjoja tai soittavat kotoa tuotuja cd-levyjä. Voitaisiko yhteistyötä kotien kanssa kehittää esimerkiksi suunniteltaessa erilaisia projekteja ja hankittaessa niihin rekvisiittaa?

Yli neljännes vastaajatiimeistä katsoi, ettei voi juurikaan vaikuttaa vanhempien tarpeisiin lasten kuulemista estävinä asioina. Toisaalta lähes puolet tiimeistä näkee, että voi vaikuttaa asiaan merkittävällä tavalla. Johtuuko ero mahdollisesti kasvatuskumppanuuden tasosta? Otetaanko vanhempien toiveet sellaisinaan vastaan vai koetaanko, että nekin ovat sovittavissa olevia asioita? Voisiko olla, etteivät vanhemmat vaatisi niin paljoa, jos heidät tavalla tai toisella saatettaisiin tietoisemmiksi päiväkodin arjesta?

Lopuksi

Osallisuuskäsitteen sisälle liittyvät monet lasten toimintaan ja toiminnan mahdollisuuksiin liittyvät arkipäiväiset asiat päiväkodeissa. Osallisuuden käsite ei vielä ole siirtynyt arkipäivän varhaiskasvatustyön termistöön. Siksi olemme koonneet tutkimustulosten pohjalta asioita, joihin paneutumalla aikuiset voivat tukea lapsen osallisuuden toteutumista päiväkodissa. Sen jälkeen palaamme samojen asioiden ääreen, josta aloitimme raportin kirjoittamisen, lapsen osallisuuden määrittämiseen pääkaupunkiseudun varhaiskasvattajien näkemysten pohjalta.

Lapsen osallisuuden kulmakivet aikuisen toiminnassa

Lasten osallisuus tai sen puute ilmenee kaikissa päiväkodin toiminnoissa. Aikuiselta lapsen osallisuuden tukeminen vaatii keskittymistä seuraaviin neljään osallisuuden kulmakiveen, joiden varassa osallisuuteen voidaan kiivetä. Näiden kulmakivien päälle rakentuu varhaiskasvatustoiminta, jossa lapsen oikeus osallisuuteen tulee todeksi.

Rakennuspalikat:

- *aikuisten kiinnostus kehittää lasten osallisuutta
- *osallisuutta koskevan tietämyksen hankkiminen
- *tieto lapsen kehityksestä
- *oppimisympäristön rakentaminen
- *ilmapiirin kehittäminen osallisuutta tukevaksi

- *erilaisin menetelmin hankittavan tiedon tuottaminen lapsesta (esim. havainnointi, kuunteleminen)
- *lasta koskevan tiedon dokumentointi
- * itsesäätelytaidot (esim. kyky keskittyä lapsen

- *tulkintojen tekemisen taito lapsesta saatavan tiedon pohjalta
- *erilaisten tulkintojen tarkastelu
- *johtopäätösten tekeminen tulkintojen pohjalta
- *tulkintojen pohjalta tapahtuva yhteinen suunnittelu

- *arviointitaidot
- *reflektointiin uskaltaminen
- *vanhojen toimintatapojen kehittäminen ja uusien kokeileminen

→

Kulmakivet:

Ensimmäinen kulmakivi on luoda olosuhteet ja ilmapiiri osallisuudelle myönteiseksi.

Toinen kulmakivi on aikuisen ammattitaito kerätä lapsesta eri tavoin tietoa ja päästä sisälle lapsen maailmaan.

Kolmas osallisuuden kulmakivi on aikuisen kyky hyödyntää lapsilta saatavaa tietoa pohjaksi yhteiselle toiminnalle.

Neljäs osallisuuden kulmakivi on aikuisen taito kehittää osallisuutta tukevia toimintatapoja omassa työssään.

© Venninen ja Leinonen

Kuvio 13 - Lapsen osallisuuden kulmakivet

Metaforan valinta

Metafora auttaa usein puhtaita sanoja helpommin hahmottamaan ilmiötä kokonaisuudessaan. Pohdimme, millaista metaforaa käyttäisimme kuvaamaan lasten osallisuutta, sen kehittymistä ja siihen tarvittavaa aikuisten tukea. Lopulta päädyimme keinumetaforaan.

Ensimmäiset keinukokemukset lapset saavat yleensä aikuisten sylissä. Osallisuudenkin ensimmäiset kokemukset syntyvät siitä, kun lapsi kokee olevansa merkityksellinen, siihen hän tarvitsee aikuisen tukea. Aikuisen sylistä lapsi siirtyy keinumaan turvakeinuun, jolle aikuinen antaa hellästi vauhtia ja ainakin aluksi on hyvin sensitiivisessä kontaktissa pienokaiseen. Vähitellen lapsi pääsee perinteiseen keinuun, mutta siinäkin vauhti on aluksi varovainen. Hiljalleen hän hihkuu yhä kovempia vauhteja ja lopulta oppii itse ottamaan vauhtia. Lapsi kokisi loukkaavana, jos aikuinen tarjoaisi hänelle tässä vaiheessa turvakeinua. Tämän jälkeen lapset usein haluaisivat keinua seisaallaan tai hypätä keinun kyydistä. Siinä vaiheessa aikuinen yleensä tulee rajoittamaan toimintaa estääkseen vahinkojen tapahtumisen.

Samalla tavoin aikuinen tukee lasta tämän kasvaessaan osallisuuteen omassa toiminnassaan. Aikuinen kulkee vierellä tukien ja auttaen sekä huolehtien siitä, ettei lapsi jää oman onnensa nojaan. Aikuisen haasteellisena tehtävänä on hellittää omasta ohjauksestaan juuri sopivassa määrin, aivan kuin määrittellessään keinun vauhtia kullekin lapselle sopivaksi. Jos lasta ei päästetä keinuun, hän turhautuu ja kokee tilanteen epäoikeudenmukaisena siitakin huolimatta, että aikuinen tekisi sen vain taatakseen hänen turvallisuutensa. Samoin, jos toiminta päiväkodissa on tiukasti aikuisjohtoista, lapsi saattaa menettää monia mahdollisuuksia siitä, miten voisi oppia turvallisissa olosuhteissa vastaamaan itsestään.

Varhaiskasvattajien tehtävänä on huolehtia vanhempien arvokkaimmasta omaisuudesta, heidän lapsistaan. Tämän päivän yhteiskunta hämmentää moninaisine vaaroineen vanhempia ja saa heidän usein esittämään päiväkodille mitä erilaisimpia toiveita, jotka saattavat olla täydellisessä ristiriidassa lasten osallisuuden lisäämisen kanssa. Siksi on ensiarvoisen tärkeää, että päiväkotien työntekijät keskustelisivat avoimesti lasten osallisuuteen liittyvistä haasteista ja omista käsityksistään sen suhteen ja pyrkisivät pääsemään edes jonkintasoiseen yhteiseen käsitykseen asiasta. Tämän jälkeen keskustelua olisi mitä antoisinta jatkaa lasten vanhempien kanssa ja luoda yhteisiä pelisääntöjä siitä, miten toimitaan sekä kotona että päiväkodissa.

Seuraavaan keinukuvaan on liitetty pohjaksi aikuiselta vaadittavat asiat osallisuuden vahvistamisessa. Lapsen "keinukokemuksen" ympärillä ovat ne asiat, jotka tässä tutkimuksessa nousivat tärkeimmiksi lapsen osallisuuteen liittyviksi seikoiksi.

LAPSEN OSALLISUUS

OIKEUS ILOITA ITSESTÄÄN

Lapsella on oikeus iloita itsestään ja kokea, että muutkin nauttivat hänen läheisyydestään.

TARPEIDEN TÄYTTYMINEN

Lasten osallisuus kasvaa ympäristössä, jossa hänen tarpeensa huomioidaan.

OPPIMINEN AIKUISEN TURVASSA

Lapsi saa aikuisilta turvaa ja lohtua, mutta myös mahdollisuuksia oppia uutta.

VAIKUTTAMISKOKEMUKSET

Lapsi saa kokea, että hänen rohkeutensa ilmaista itseään saa aikaan asioita, joista sekä hän itse, että muut hyötyvät.

OMATOIMISUUDEN HARJOITTELU

Osallisuus on myös omatoimisuutta, joka mahdollistetaan sillä, että lapsi saa riittävästi aikaa harjoitella.

VASTUUSEEN KASVAMINEN

Osallisuus on lapselle valintojen tekoa, vastuun ottamista ja päätöksiin osallistumista.

MAAILMAN YHTEINEN TULKITSEMINEN

Lapsi on osa kotia ja kaveriporukkaa sekä ympäröivää yhteiskuntaa ja sen ajankohtaisia tapahtumia.

LAPSELLA ON OIKEUS OLLA SELLAISTEN AIKUISTEN KASVATETTAVANA, JOTKA KUNNIOITTAVAT JA KUUNTELEVAT HÄNTÄ JA KIINNOSTUVAT LAPSEN MAAILMASTA YHÄ UUDELLEEN.

Lapsella on oikeus olla sellaisten aikuisten kasvatettavana,
jotka kunnioittavat ja kuuntelevat häntä ja kiinnostuvat hänen maailmastaan yhä uudelleen.

OIKEUS
ILOITA
ITSESTÄÄN

TARPEIDEN
TÄYTTYMINEN

VAIKUTTAMIS
KOKEMUKSET

OMATOIMISUUDEN
HARJOITTELU

OPPIMINEN
AIKUISEN
KURVASSA

VASTUUSEEN
KASVAMINEN

MAAILMAN
YHTEINEN
TULKITSEMINEN

Aikuinen osallisuudelle myönteisten olosuhteiden luojana.

Aikuisen kiinnostus kehittää osallisuutta tukevia toimintatapoja.

Aikuisen taito kerätä lapsesta tietoa ja päästä sisälle lapsen maailmaan.

Aikuisen kyky hyödyntää lapsilta saatavaa tietoa pohjaksi yhteiselle toiminnalle.

© Venninen & Leinonen

Kuva 1 - Lapsen osallisuuden rakentuminen varhaiskasvatuksessa

Lähteet:

Akola, S. 2007. Lasten osallisuus päiväkodin toiminnassa Suomessa ja Saksassa. Jyväskylän yliopisto. Varhaiskasvatuksen laitos. Pro gradu -tutkielma.

Bae, B. 2009, Children's Right to Participate – Challenges in Everyday Interaction, Julkaisussa: European Early Childhood Education Research Journal, Vol. 17, n. 3, p. 391–406, Routledge, USA.

Berthelsen, D. 2009, Participatory Learning, Teoksessa: Berthelsen, D., Brownlee, J. and Johansson, E., 2009, Participatory learning in the early years: research and pedagogy, Routledge, USA.

Corsaro, W.A. 1997, the Sociology of Childhood, Pine Forge Press, California, USA.

Emilson, A. & Folkesson, A-M, 2006, Children's participation and teacher control, Julkaisussa: Early Childhood Development and Care, Vol. 176, n. 3&4, pp. 219–238, Routledge, USA.

Greve, 2009, Friendship and Participation, Teoksessa: Berthelsen, D., Brownlee, J. and Johansson, E., 2009, Participatory learning in the early years: research and pedagogy, Routledge, USA.

Hart, R. 1992, Children's Participation from Tokenism to Citizenship, Unicef International Child Development Centre, Italia.

Hyppänen, R. 2007. Esimiesosaaminen. Liiketoiminnan menestystekijä. Helsinki: Edita.

Johansson, E. 2009, "Doing the Right Thing" – A Moral Concern from the Perspective of Young Preschool Children, Teoksessa: Berthelsen, D., Brownlee, J. and Johansson, E., 2009, Participatory learning in the early years: research and pedagogy, Routledge, USA.

Karlsson, L. 2005, Osallisuus yhdessä lasten kanssa, Teoksesta: Karlsson, L. & Stenius, T. 2005, Yhdessä lasten kanssa – seikkailu osallisuuteen, verkkojulkaisu, MLL, http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Julkaisut/Stenius_Karlsson_Yhdessalastenkanssa.pdf, (haettu 8.4.2010)

Kirby P. & Gibbs, S., 2006, Facilitating Participation: Adults' Caring Support Roles within Child-to-Child Projects in Schools and After-School Settings, Julkaisussa: Children and Society, vol 20, p. 209-222, Iso-Britannia.

Lapsen oikeuksien yleissopimus, 1989, Yhdistyneet Kansakunnat (YK), http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf (haettu 8.4.2010)

Lastensuojelulaki (13.4.2007/417), § 20

Nyland, B. 2009, The Guiding Principles of Participation: Infant, Toddler Groups and the United Nations Convention on the Rights of the Child, Teoksessa: Berthelsen, D., Brownlee, J. and Johansson, E., 2009, Participatory learning in the early years: research and pedagogy, Routledge, USA.

Oranen, M. 2007, Mitä mieltä!/? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus Lastensuojelun kehittämisohjelman osahankeen raportti, <http://www.sosiaaliporssi.fi/File/5a3129ac-bd59-46c7-b95f-379d04d1457c/Osallisuus-raportti%20Oranen.pdf> (haettu 15.5.2010)

Pekki, A & Tamminen, T. 2002, Lapsen ehdoilla, Vammalan kirjapaino, Suomi.

Puch, G. & Selleck, D.R. 1996, Listening To and Communicating with Young Children, teoksessa: Davie, R. Upton, G. & Varma, V. 1996, The Voice of The Child – A Handbook for Professionals, The Falmer Press, Iso-Britannia.

Puroila, A-M. 2002, Kohtaamisia päiväkotiarjessa – Kehysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön, Oulu University Press, Suomi.

Reunamo, J. 2007, Tasapainoinen varhaiskasvatus – Erilaisia tapoja suhtautua muutokseen, WSOY Oppimateriaalit Oy, Suomi.

Shier, H. 2006, Pathways to Participation Revisited, Julkaisussa: New Zealand Association for Intermediate and Middle Schooling, issue 2, http://www.harryshier.110mb.com/docs/Shier-Pathways_to_Participation_Revisited_NZ2006.pdf, (luettu 3.7.2010)

Shier, H. 2001, Pathways to Participation, Julkaisussa: Children and Society vol. 15, 107-117, Iso-Britannia.

Stenvall, E. & Seppälä, U-M. 2008, Talo lapsia varten – Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA, Helsinki, Finland www.socca.fi/aineistot/Talo_lapsia_varten.pdf (luettu 20.11.2009)

Strandell, H. 1996, Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana – Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä, Gaudeamus, Tammer-paino Oy, Suomi.

Suhonen, E. 2009, Erityistä tukea tarvitsevan taaperon päiväkotiryhmään sopeutuminen: Monitapaustutkimus vuorovaikutussuhteista ja niiden rakentumisesta, Yliopistopaino,

Tauriainen L (2000) Kohti yhteistä laatua. Henkilökunnan, vanhempien ja lasten laatukäsitykset päiväkodin integroidussa erityisryhmässä. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 165.

Uusitalo, I. & Laakso, T. 2005: "Sit tääl on sellanen lohikäärme, millä voi ratsastaa..." – Lapset elinympäristönsä kehittäjinä. Teoksessa: Parkkinen, T. & Keskinen, S. (toim.): Lapsen sosiaalisen kehityksen moninaisuus. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 21. Turku: Turun kaupungin painatuspalvelukeskus. Suomi.

Woodhead, M. 2010, Foreword, teoksessa: Percy-Smith, B. & Thomas, N. 2010, Handbook of Children and Young People's Participation, Routledge, Iso-Britannia.

Liitteet:

Liite 1 – Alustavan kartoituksen tutkimuskysely

AJATUKSIANI LASTEN OSALLISUUDESTA PÄIVÄKODISSA VASTAAJAN TIEDOT

Tutkimuspäiväkodin nimi	--Valitse tästä--
Tiimin nimi perusmuodossa (esm. Oravat)	<input type="text"/>
Vastaajan nimi	<input type="text"/>
Tehtävänimike	--Valitse tästä--
Lapsiryhmän ikäjakauma	--Valitse tästä--

Ajatuksiani

1. Jos saisin vapaasti muuttaa mitä tahansa lasten osallisuudesta päiväkodin toiminnassa, niin...

2. Minun ihannepäiväkodissani lasten ajatuksia kuullaan seuraavilla tavoilla

3. Omasta mielestäni olen hyvä kuuntelemaan lasten sydämellä olevia asioita, sellaisia kuin

4. Saan tietoa lasta askarruttavista asioista seuraavilla tavoilla

5. Seuraavissa lasten kuulemiseen liittyvissä asioissa ammattitaitoni olisi hyvä kehittyä

6. Olemme viime vuosina kehittäneet toimintatapojamme seuraavissa ryhmämme lasten osallisuuteen vaikuttavissa asioissa

7. Lapsen kuulemisen pahimmat esteet ovat

8. Tärkeimmät periaatteet, joista en haluaisi lasten kuulemisessa tinkiä missään tilanteessa ovat

9. Päiväkodin tärkein tehtävä on mielestäni

10. Lasten keskinäisen vuorovaikutuksen kehittämiseksi tulisi aikuisten mielestäni kiinnittää enemmän huomiota

11. Aikuisten ja lasten vuorovaikutuksen kehittämiseksi tulisi aikuisten mielestäni kiinnittää enemmän huomiota

12. Seuraavista asioista haluaisin herättää keskustelua

AJATUKSIANI LASTEN OSALLISUUDESTA PÄIVÄKODISSA

Tämän kyselyn avulla pyrimme selvittämään, millaisia ajatuksia teillä pääkaupunkiseudun päiväkotien henkilöstönä on lasten osallisuudesta päiväkodissa sekä sen merkityksestä.

Olemme kiinnostuneet juuri teidän tiiminne tavasta ajatella ja toteuttaa osallisuutta lasten kanssa ryhmässänne, sillä osallisuuden kirjo on laaja ja monisyinen asia. Emme ole tästä syystä tarkoituksella lähteneet jostain tietyistä osallisuuden määrittelyistä.

Jos kiinteät kysymykset tuntuvat teistä jäykiltä eivätkä tuo esille näkemyksiänne asiasta, paneutukaa huolella kysymyksen perässä olevien avointen kysymysten vastaamiseen.

Kysymykset on koottu VKK-Metron tutkimuspäiväkotien henkilöstölle tehdystä kyselystä nousseiden teemojen pohjalle. Myös teidän vastausten pohjalta nousseita näkemyksiä pyritään hyödyntämään alueen päiväkotien kehittämistyössä.

Vastauksia tullaan käsittelemään nimettöminä. Kuitenkin päiväkodeille (yksiköille) tullaan lähettämään yksikkökohtainen, tiimien nimet sisältävä koonti vastauksista.

Kyselyyn vastataan tiimissä.

TAUSTATIEDOT

Tiimin nimi

Tiimin työntekijät

	Lasten- hoitaja	Lastentarhan- opettaja	ELTO	Avustaja	Johtaja	Jokin muu	Koulutus / tutkintonimike:
Henkilö 1	☐	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Henkilö 2	☐	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Henkilö 3	☐	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Henkilö 4	☐	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>
Henkilö 5	☐	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/>

Lasten lukumäärä ryhmässänne:

Nuorimman lapsen ikä pyöristettynä tasavuoteen:

Vanhimman lapsen ikä pyöristettynä tasavuoteen:

Suomen kieltä erittäin heikosti taitavien lasten määrä ryhmässänne

Kuvaillkaa mistä lasten suomenkielen taitamattomuus johtuu. (Esim. nuori ikä, muu äidinkieli, mutismi yms.)

▲

▼

◀ ▶

Lapsia päiväkodissänne (Toimipisteessä kirjoilla olevien lasten määrä. Pyöristä lähimpään kymmeneen.)

Työpaikka

Seuraavassa on lueteltu eri kunnat ja niiden alueet. Etsi oman kuntasi alueluettelosta se pudotusvalikko, jolla työskentelet. Valitse oma työpisteesi.

Jos et löydä listalta itsellesi sopivaa vaihtoehtoa, kirjoita kaikkien kuntien jäljessä olevaan tyhjään tilaan oma kuntasi ja siellä oleva työpisteesi.

ESPOO
HELSINKI
KAUNIAINEN
VANTAA

OSALLISUUS ERI-ikäISTEN LASTEN KOHDALLA.

Täyttäkää sen mukaan, minkä ikäisiä lapsia omassa lapsiryhmässänne on.

Jos haluatte, voitte aikaisemman kokemuksenne pohjalta lisätä loppuun ajatuksianne muidenkin ikäisistä lapsista.

Kuvaillkaa tilanne, jossa ryhmänne lapsen osallisuus selvästi ilmenee. Miten osallisuus on nähtävissä lapsessa?

LAPSEN TOIMINTA JA OSALLISUUS

Lapsen toiminta päiväkodissa liittyy lapselle ominaisiin toimintatapoihin (leikki, taide, tutkiminen, liikkuminen). Tutkimuspäiväkotien vastauksissa nousi esille erit. leikin merkitys lapsen osallisuuden vahvistamisessa.

Toiminta ryhmässä:

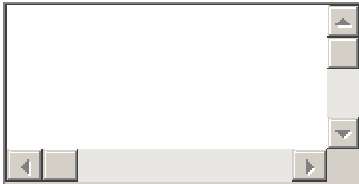
	Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan
2. Lapset saavat valita leikkikaverinsa	☐	☐	☐	☐	☐
3. Lapset saavat valita leikkikalut toimintaansa	☐	☐	☐	☐	☐
4. Lapset määrittelevät leikin aiheen ja sisällöt	☐	☐	☐	☐	☐
5. Lapset valitsevat toiminnan aikuisen määrittelemistä vaihtoehtoista (esim. sanallisesti annetut vaihtoehdot tai leikkitalut)	☐	☐	☐	☐	☐
6. Lapset voivat jatkaa toimintaansa haluamansa ajan	☐	☐	☐	☐	☐
7. Aikuinen rajoittaa toimintaa (esim. melun, sääntöjen rikkomisen vuoksi)	☐	☐	☐	☐	☐
8. Lapsilla on mahdollisuus leikkiä toisen ryhmän lasten kanssa.	☐	☐	☐	☐	☐
9. Leikkiin pääsyn kieltäminen on rangaistuksena ryhmässänne (esim. leikissä tapahtuneiden sääntörikkomusten, kiusaamisen tms. vuoksi)	☐	☐	☐	☐	☐
10. Lapset venyttävät tai rikkovat ryhmän sääntöjä toiminnassaan myös tahallaan	☐	☐	☐	☐	☐
11. Lapsella on halutessaan mahdollisuus jättäytyä pois toiminnasta	☐	☐	☐	☐	☐
12. Lapsi voi toteuttaa aikuisten suunnitteleman toiminnan (esim. askartelu) eri aikaan kuin muu ryhmä	☐	☐	☐	☐	☐
13. Aikuisen ohjaama toiminta tapahtuu pienryhmissä/ jaetussa ryhmässä	☐	☐	☐	☐	☐
14. Lasten mielipiteet vaikuttavat päiväkotiin hankittaviin tavaroihin (esim. leluihin)	☐	☐	☐	☐	☐
15. Lapset voivat itsenäisesti piirtää, maalata ja askarrella halutessaan	☐	☐	☐	☐	☐

16. Aikuinen pysähtyy kuuntelemaan, kun lapsi haluaa jutella hänelle tärkeistä asioista
17. Lapset saavat valita mitkä työnsä he haluavat esille ryhmän seinälle
18. Lapset saavat vaikuttaa ryhmätilojen kalusteiden yms. järjestykseen
19. Lapset voivat tuoda omia leluja päiväkotiin (muu kuin unilelu)
20. Lapset voivat halutessaan käyttää liikuntaleikkivälineitä
21. Lasten käytössä on välineitä, joilla he saavat vapaasti tutkia ympäristöä ja siinä ilmeneviä asioita
22. Lapset saavat halutessaan käyttää tietokonetta, valokuvata, äänittää yms.
23. Lasten ehdotukset muuttavat ryhmälle suunniteltua toimintaa
24. Lapset selvittävät kiusaamistilanteet keskenään
25. Lapset leikkivät keskenään ilman aikuista

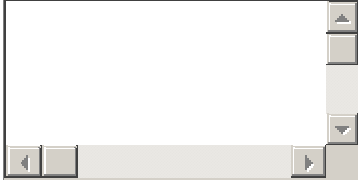
26. Millaisia lapselta tulevia aloitteita ryhmässänne huomioidaan? Miten?

Lasten kehittämä toiminta (eli lapselle ominaiset toimintatavat: leikki, taide, tutkiminen ja liikkuminen) ryhmässämme:

	Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan
27. ...jatkuu ja kehittyy päiväkausia	☐	☐	☐	☐	☐
28. ...jatkuu ja kehittyy viikkoja ja kuukausia	☐	☐	☐	☐	☐
29. ...perustuu mediasta otettuihin teemoihin:	☐	☐	☐	☐	☐
30. ...perustuu ryhmän aiheena olleeseen projektiin tai teemaan:	☐	☐	☐	☐	☐
31. ...perustuu lasten kiinnostusten kohteisiin:	☐	☐	☐	☐	☐
32. Päiväkodin perinteet vaikuttavat lasten toimintaan vuodesta toiseen	☐	☐	☐	☐	☐
33. Lasten roolit vaihtelevat leikeissä	☐	☐	☐	☐	☐
34. Lapset voivat osallistua aikuisten kanssa toiminnan arvioimiseen	☐	☐	☐	☐	☐
35. Lapset voivat vaikuttaa tulevaan toimintaan osallistumalla sen suunnitteluun	☐	☐	☐	☐	☐
36. Leikin tai leikkivälineet voi jättää esille seuraavaan päivään	☐	☐	☐	☐	☐
37. Ryhmässä on mahdollista järjestää tilaa myös suurille tilaa vieville leikeille	☐	☐	☐	☐	☐
38. Lapset voivat suunnitella ja toteuttaa erilaisia toimintoja ryhmälle	☐	☐	☐	☐	☐
39. Kuvailkaa ryhmässänne olevaa lasten itsensä kehittämää toimintaa ja sen kehittymistä					

40. Millaiseen päätöksentekoon ryhmänne lapset osallistuvat ja miten?

AIKUINEN OSALLISUUDEN MAHDOLLISTAJANA

Aikuisilla on ratkaiseva merkitys siihen, kuinka päiväkodin toimintakulttuuri antaa lapsille mahdollisuuksia olla osallisina yhteisessä toiminnassa.

Joskus aikuisen osallistuminen lasten toimintaan antaa toiminnalle lisäarvoa ja osallistaa lapsia. On myös toimintoja, joita lapset haluavat tehdä rauhassa aikuiselta.

Seuraavissa kysymyksissä kartoitetaan, miten ryhmänne aikuiset ovat mukana toiminnassa

	Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan
41. Aikuinen suunnittelee toiminnan lasten kiinnostusten pohjalta	☐	☐	☐	☐	☐
42. Aikuinen osallistuu leikkiin tai peliin (esim. ottamalla roolin, rakentelemalla, olemalla asiakas, pelaamalla mukana yms.)	☐	☐	☐	☐	☐
43. Aikuinen aloittaa ja ohjaa toimintaa pedagogisista syistä sisällä	☐	☐	☐	☐	☐
44. Aikuinen itse osallistuu ulkona tapahtuviin sääntöleikkeihin	☐	☐	☐	☐	☐
45. Aikuinen osallistuu ulkona tapahtuvaan vapaaseen leikkiin	☐	☐	☐	☐	☐
46. Aikuinen aloittaa ja ohjaa toimintaa pedagogisista syistä ulkona	☐	☐	☐	☐	☐
47. Aikuinen toimii leikin virittäjänä (esim. lukemalla sadun, välinein tms.)	☐	☐	☐	☐	☐
48. Aikuinen tukee ja auttaa lapsia toimimaan heidän ideoidensa pohjalta	☐	☐	☐	☐	☐
49. Aikuinen hyödyntää toiminnan suunnittelussa lasten leikeistä saamiaan ideoita	☐	☐	☐	☐	☐
50. Aikuinen hankkii tietoa eri tavoin lapsen ajatuksista, mielipiteistä ja kiinnostuksen kohteista	☐	☐	☐	☐	☐
51. Aikuinen tukee lasta leikkiin osallistumisessa (esim. arkaa tai ylivilkasta)	☐	☐	☐	☐	☐
52. Aikuinen ratkaisee leikin ristiriidat yhdessä lasten kanssa	☐	☐	☐	☐	☐
53. Aikuinen varmistaa tilannekohtaisesti, että kaikki lapset saavat ilmaista mielipiteensä	☐	☐	☐	☐	☐
54. Lapset kertovat tai näyttävät oma-aloitteisesti aikuiselle, mitä ovat löytäneet, keksineet ja tutkineet	☐	☐	☐	☐	☐
55. Aikuinen muuttaa suunnittelemaansa toimintaa lasten kiinnostuksen suuntautumisen mukaan	☐	☐	☐	☐	☐
56. Aikuinen keskittyy havainnoimaan lasten keskinäistä vuorovaikutusta	☐	☐	☐	☐	☐
57. Aikuinen havainnoi lasten mielialaa päivän mittaan	☐	☐	☐	☐	☐

58. Lapset osallistuvat sääntöjen laatimiseen yhdessä aikuisten kanssa

59a. Mitkä konkreettiset säännöt tukevat lasten osallisuutta ryhmässänne? Kuvaile?

59b. Mitkä konkreettiset säännöt rajoittavat lasten osallisuutta ryhmässänne? Kuvaile?

Tutkimuspäiväkotihenkilöstö nosti esille lapsen kuulemisen esteitä päiväkodissa. Kuinka paljon katsotte omassa tiimissänne voivanne vaikuttaa seuraaviin asioihin?

	1. Emme voi vaikuttaa lainkaan	2.	3.	4.	5. Voimme päättää asian tiimissämme	Kyseistä estettä esiinny ryhmässämme ei
60. Lapsimäärä	☐	☐	☐	☐	☐	☐
61. Henkilökunnan määrä	☐	☐	☐	☐	☐	☐
62. Kiire	☐	☐	☐	☐	☐	☐
63. Rutiinit ja piintyneet toimintatavat	☐	☐	☐	☐	☐	☐
64. Aikataulutus	☐	☐	☐	☐	☐	☐
65. Erytystä tukea tarvitsevien lasten vaikutukset ryhmään	☐	☐	☐	☐	☐	☐
66. Lasten kieli- tai puhetaidon puute	☐	☐	☐	☐	☐	☐
67. Vaihtuva henkilöstö	☐	☐	☐	☐	☐	☐
68. Vanhempien tarpeet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
69. Tehottomat palaverikäytännöt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
70. Havainnointitaitojen puute	☐	☐	☐	☐	☐	☐
71. Lasten osallistumista edistävien toimintatapojen puute	☐	☐	☐	☐	☐	☐
72. Aikuisten tarve aikuiskontakteihin	☐	☐	☐	☐	☐	☐
73. Aikuisten tietämättömyys lapsen kehityksestä ja sen tukemisesta	☐	☐	☐	☐	☐	☐
74. Aikuisten keskittymättömyys (monien asioiden tekeminen/miettiminen yhtä aikaa)	☐	☐	☐	☐	☐	☐
75. Aikuisten väsymys	☐	☐	☐	☐	☐	☐
76. Melu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
77. Priorisoinnin puute (muut asiat menevät lasten edelle)	☐	☐	☐	☐	☐	☐

78. Organisoitokyvyn puute
79. Huonot tilaratkaisut
80. Muut työt
81. Jokin muu

Jos muu, mikä?

Kiireen vähentäminen nousi tärkeäksi asiaksi, kun halutaan lisätä lasten osallisuutta päivähoitossa.
82. Miten te olette vähentäneet kiirettä lapsiryhmässänne? Mitä keinoja olette löytäneet?

Tutkimuspäiväkotien kyselyssä tuli esille, että rutiinit voivat olla lasten osallisuutta estäviä asioita.

Missä seuraavista asioista lapsilla on mahdollisuus neuvotella tai minkä asioiden päätöksiin hän voi osallistua?

	Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan
83. Ruokailu: Lapsi voi valita annoskoon	☐	☐	☐	☐	☐
84. Ruokailu: Lapsi voi valita ruokajuoman	☐	☐	☐	☐	☐
85. Ruokailu: Lapsi voi valita, maistaako hän ruokaa	☐	☐	☐	☐	☐
86. Ruokailu: Lapsi voi valita istumapaikkansa ruokapöydässä	☐	☐	☐	☐	☐
87. Ruokailu: Lapsen annetaan jättää ruokaa	☐	☐	☐	☐	☐
88. Ruokailu: Lapsi voi valita milloin nousee ruokapöydästä pois	☐	☐	☐	☐	☐
89. Ruokailu: Lapset voivat osallistua välipalalle "omaan tahtiinsa" (tietyn ajanjakson puitteissa)	☐	☐	☐	☐	☐
90. Pukemistilanne: Lapsi voi valita lähtekö ulos vai jääkö sisälle	☐	☐	☐	☐	☐
91. Pukemistilanne: Lapsi voi vaikuttaa ulkovaatteiden määrään	☐	☐	☐	☐	☐
92. Pukemistilanne: Lapsi voi valita laittaako kurahousut jalkaansa	☐	☐	☐	☐	☐
93. Pukemistilanne: Yksittäisen lapsen uloslähdön ajankohdassa joustetaan lapsen toiveiden mukaan (esim. leikit vielä kesken)	☐	☐	☐	☐	☐
94. Pukemistilanne: Lapsi voi valita sisävaatteensa (vanhempien tuomista vaihtoehdoista)	☐	☐	☐	☐	☐
95. Päivälepo: Lapsi voi valita, osallistuuko lepoaikaan (kysymys koskee vain niitä lapsia, joiden vanhemmat eivät vaadi lapsen nukuttamista)	☐	☐	☐	☐	☐
96. Päivälepo: Lapsi valitsee unikaverin/unilelun yms.	☐	☐	☐	☐	☐
97. Päivälepo: Lapsi voi valita koska nousee levolta	☐	☐	☐	☐	☐
98. WC-tilanne: Lapsi voi valita, käykö vessassa ennen ulkoilua, päivälepoa yms.	☐	☐	☐	☐	☐

99. WC-tilanne: Lapsi käy wc:ssä ilman aikuisen valvontaa

100. Oletteko onnistuneet, ja jos olette niin miten, kehittämään rutiineja sellaisiksi, että ne tukevat vuorovaikutusta ja lapsen kuulemistä?

OSALLISUUS TOIMINTATAPANA

101. Millaiset asiat askarruttavat teitä, kun lasten osallisuutta halutaan päiväkodeissa vahvistaa?

102. Mikä näkökulma tästä osallisuuskyselystä on mahdollisesti mielestänne unohtunut? Mahdollinen muu palaute kyselystä?

Mon, 10 May 2010

Dear Mikko, Tuulikki and Jonna,

Again thank you for your e-mail. When I received it I was travelling in England and Scotland, but am now back in my office in Nicaragua with time to think!

You asked two specific questions.

1. The first was about children being offered limited choices.

This is a good question, which I had not considered before, and, like all the best questions, does not have a simple answer. It is a prime example of level 2, because you are providing clear and specific opportunities and encouragement for children to express opinions. It is also at level three, if it is understood between the adults and the children that the children will indeed get their chosen option.

In a sense, it may also be at level 4, if this is a genuine decision-making space – although we need to be clear: is the child making the decision (level 4) or is the child simply providing an input to help the adult make the final decision (level 3)?

And we need to bear in mind the major differences between children having a say in individual decisions that affect them individually (what to eat from today's menu) and children participating collectively in decisions that will affect everyone (what to put on next week's menu). Depending on the evolving capacities of the children involved, these may require different approaches at different levels.

As for the adult offering a limited range of options to choose from: In one way, this is a reflection of real life – for adults as well as children. At an election, we can only vote for the candidates who are standing for election; we can't vote for who we like. When we buy the family's food for the week, we can only choose what our budget allows. So I'd say, if the options offered to the child are realistic and genuine, the fact that there is not a completely "free" choice is not a problem, just reality.

However, the offering of limited choices is a classic way for adults to manipulate children. If the adults are ruling out certain options, not because they are unrealistic or unavailable, but because the adults have already decided they don't like them, then it is pure manipulation. And to include this in your theory, you'll need to go back to Roger Hart's model, which includes the three types of "false participation", which are not included in my model.

2. The second question was about level 5, sharing power and responsibility for decisions, and its application in early childhood settings.

In relation to this, have you seen the follow-up to "Pathways to Participation" I wrote for New Zealand teachers in 2006 (I'll attach it)? In this article I use the analogy of a painter painting a window-frame to reflect on the use of hierarchical models of this kind. The painter's goal is not to climb to the top of the ladder. Indeed he knows that this would not help him, and would in fact make his work more difficult. The painter needs to move to the correct rung of the ladder, and perhaps move up and down as his work continues. To complete his work well, he may need to climb quite high at times (and if he is inexperienced, this may make him feel nervous), but he does not need to stay there the whole time. He doesn't consider any particular rung better than any other.

We can apply this way of thinking to the childcare setting. We must not insist that children take on responsibilities they are not ready for, but if they are ready to take on increased responsibilities, we should respect that, and help them find ways to do so. And there are some decisions where the consequences of a poor decision are not so great; for example choosing a game that doesn't go well. You just have to change it for another game. There are other decisions where the consequences may be too much to put on to young children: for example employing staff for the centre. As I say in "Pathways to Participation":

"In reality, it is unlikely that a worker (or an organisation) will be neatly positioned at a single point on the diagram. They may be at different stages at different levels. Also they may be at different positions in respect of different tasks or aspects of their work." (p110)

And:

"This model makes no suggestion that children should be pressed to take responsibility they do not want, or that is inappropriate for their level of development and understanding. However, in practice, adults are more likely to deny children developmentally appropriate degrees of responsibility than to force too much responsibility on them.

A sound policy is to look for areas where, weighing up all the possible risks and benefits, it is appropriate for children to share power and responsibility for decisions, then to make this happen in a supportive environment. As with any innovation in practice, the outcomes should be monitored, so that the policy can be reviewed and adjusted if necessary." (p115)

You also make the very important point about participation being a long-term process, and not about the making of specific one-off decisions. I couldn't agree more. This has been one of the fundamental learnings from my recent work in Nicaragua, which is discussed in:

Shier, H (2009) "Pathways to Participation Revisited: Learning from Nicaragua's Child Coffee Workers" in *A Handbook of Children's Participation: Perspectives from Theory and Practice*. Percy-Smith B, Thomas N (eds). Routledge: Abingdon. <http://www.routledgeeducation.com/books/A-Handbook-of-Children-and-Young-Peoples-Participation-isbn9780415468527>

I'll attach this as well.

I hope these reflections are helpful, and wish you all the best with your research. I look forward to hearing about your findings in due course.

With best wishes,

Harry Shier

Harry Shier
CESESMA
San Ramón, Matagalpa, Nicaragua

Liite 4 – Lapsen osallisuuden esteet päiväkotiryhmissä

Lapsen kuulemisen este	1 = Ei lainkaan	2	3	4	5 = Voimme päättää asian tiimissämme	Estettä ei esiinny ryhmässämme	Yht. %
Lapsimäärä	88,7	7,4	1	1	0,4	1,4	100
Henkilökunnan määrä	86,4	9,3	2	0,6	0,4	1,3	100
Kiire	4,6	15	36,8	22,1	19,2	2,4	100
Rutiinit ja piintyneet toimintatavat	0,1	1,8	9,6	18,2	61,8	8,5	100
Aikataulutus	1	11,3	24,4	24,3	37,4	1,5	100
Erytystä tukea tarvitsevien lasten vaikutukset ryhmään	14,4	19,9	24,4	13,6	12,1	15,5	100
Lasten kieli- tai puhetaidon puute	13,7	15,3	27,2	20,1	11	12,6	100
Vaihtuva henkilöstö	60,8	11,8	6,6	3,2	1,3	16,3	100
Vanhempien tarpeet	10,4	13,2	29,3	22,6	19,5	5	100
Tehottomat palaverikäytännöt	3,9	8,8	16	17,8	28,8	24,7	100
Havainnointitaitojen puute	0,4	3,1	14	20,5	26,3	35,6	100
Lasten osallistumista edistävien toimintatapojen puute	0,2	2,1	13,6	20,4	41,5	22,1	100
Aikuisten tarve aikuiskontakteihin	1,1	4,5	12,7	17,5	38,3	25,8	100
Aikuisten tietämättömyys lapsen kehityksestä ja sen tukemisesta	0,4	2,9	7,8	18,8	24,2	45,9	100
Aikuisten keskittymättömyys (monien asioiden tekeminen / miettiminen yhtä aikaa)	2,1	8,7	20,2	22,3	35,1	11,5	100
Aikuisten väsymys	6,5	15,5	30,5	20,1	18,3	9,1	100
Melu	5,4	24,6	29,8	20,2	17,8	2,2	100
Priorisoinnin puute (muut asiat menevät lasten edelle)	3	10,1	17,3	19	29,9	20,7	100
Organisointikyvyn puute	0,7	3	12,9	19,1	36,6	27,7	100
Huonot tilaratkaisut	34,7	22	12,8	9	6,1	15,3	100
Muut työt	22,2	19,9	19,9	10,8	18,8	8,4	100
Jokin muu	10,3	3,9	7,6	4,1	12,3	61,8	100

Liite 5 - Aikuinen havainnoi 3-5-vuotiaiden ryhmissä (ryhmän koon vaikutus)

(N=612)	Aikuinen hankkii tietoa eri tavoin lapsen ajatuksista, mielipiteistä ja kiinnostuksen kohteista (havainnointi)					Total
	Aina	Usein	Joskus	Harvoin	Ei koskaan	
Ryhmän koko 4-8 lasta Count % ryhmistä	5 35,7%	8 57,1%	1 7,1%	0 0,0%	0 0,0%	14 100,0%
Ryhmän koko 9-15 lasta Count % ryhmistä	21 12,3%	107 62,6%	38 22,2%	5 2,9%	0 0,0%	171 100,0%
Ryhmän koko 16-21 lasta Count % ryhmistä	28 13,8%	119 58,6%	53 26,1%	3 1,5%	0 0,0%	203 100,0%
Ryhmän koko 22-31 lasta Count % ryhmistä	32 14,3%	127 56,7%	51 22,8%	13 5,8%	1 0,4%	224 100,0%
Total Count % kaikista	86 14,1%	361 59,0%	143 23,4%	21 3,4%	1 0,2%	612 100,0%

Pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö VKK-Metro teki keväällä 2010 kyselytutkimuksen lapsen osallisuudesta päiväkotiryhmissä. Päiväkotien työntekijätiimit vastasivat kysymyksiin lapsen kuulemisesta ja toimintamahdollisuuksista, säännöistä ja päätöksenteon tavoista sekä lapsen osallisuutta mahdollistavista ja estävistä tekijöistä päiväkodissa.

Lasten osallisuus päiväkotiryhmässä tiivistyi seuraaviin asioihin:

- Oikeuteen iloita itsestään ja tulla huomioduksi
- Oppimiseen aikuisen turvassa
- Kokemuksiin vaikuttamisesta, omatoimisuuden harjoittelusta ja vastuuseen kasvamisesta
- Maailman yhteiseen tulkitsemiseen aikuisen kanssa
- Oikeuteen olla sellaisten aikuisten kasvatettavana, jotka kunnioittavat ja kuuntelevat lasta sekä jaksavat yhä uudelleen kiinnostua lapsen maailmasta.

Aikuisten vaikutus lasten osallisuuden tukijana puolestaan tiivistyi seuraaviin kulmakiviin: osallisuutta mahdollistavien olosuhteiden luomiseen, taitoon kerätä lapsesta tietoa, kykyyn hyödyntää lapsilta saatavaa tietoa ja taitoon kehittää osallisuutta tukevia toimintatapoja omassa työssä.

Kyselyyn vastanneissa tiimeissä työskentelee yhteensä lähes 4 000 työntekijää eri puolilla pääkaupunkiseutua. Lapsia ryhmissä on yli 20 000.